

KIRIM'IN İLHAKI VE STATÜ DÖNÜŞÜMÜ

**2022
YÜKSEK LİSANS TEZİ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

Habibullah Rahman SAYAN

**Danışman
Prof. Dr. ALİ ASKER**

KIRIM'IN İLHAKI VE STATÜ DÖNÜŞÜMÜ

Habibullah Rahman SAYAN

Prof. Dr. ALİ ASKER

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Kamu Yönetimi Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Ocak 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
DOĞRULUK BEYANI.....	4
ÖNSÖZ	5
ÖZ	6
ABSTRACT.....	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ	8
ARCHIVE RECORD INFORMATION	9
KISALTMALAR.....	10
ARAŞTIRMANIN KONUSU	11
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	11
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	11
ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ.....	12
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER.....	12
BİRİNCİ BÖLÜM	13
1. TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİNDE KIRIM.....	13
1.1. Genel Olarak	13
1.2. Rus İşgaline Kadar Kırım Hanlığı	15
1.2.1. Hanlık Öncesi Kırım	15
1.2.2. Kırım Hanlığı.....	16
1.3. Rusya İmparatorluğu Zamanında (Çarlık Rusya)	22
1.4. Sovyet Dönemi'nde Kırım.....	28
1.4.1. Kırım'ın Özerklik Statüsü	39
1.4.2. Kırım'ın Ukrayna'ya Devri	44
İKİNCİ BÖLÜM.....	50
2. 1990 SONRASINDA KIRIM'LA İLGİLİ YAŞANAN GELİŞMELER.....	50
2.1. 1990'ların Başında Kırım'ın Statüsüne Bakış (Rusya'nın Hak Sahipliği İddiası)	50
2.1.1. Rus Azınlıkları Meselesi	52
2.1.2. Enerji Politikası	60

2.1.3. Karadeniz Filosu.....	61
2.1.4. Nükleer Silahlar	70
2.2. Bağımsız Ukrayna Sınırları İçinde Kırım Özerk Cumhuriyeti (Anayasası)	71
2.3. Ukrayna Anayasası Kapsamında Kırım Özerk Cumhuriyeti.....	75
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	85
3. KIRIM'IN RUSYA'YA İLHAKININ SİYASİ VE HUKUKSAL SONUÇLARI	85
3.1. Kırım'ın İlhakına Giden Süreç.....	85
3.2. Kırım'ın İlhakı ve Statü Dönüşümü-Federe Cumhuriyetler	94
3.2.1. Kırım Parlamentosu'nun Talepleri	97
3.2.2. Kırım Parlamentosu'nun Müracaatı Sonrası Rusya'nın Yaptığı Düzenlemeler...	101
3.2.3. Kırım Sorununun Türkiye'ye Etkileri.....	108
3.3. Genel Olarak Tanıma Kavramı Üzerine	113
3.4. Tanıma ile İlgili İlkeler	117
3.4.1. Egemenlik ve Toprak Bütünlüğü İlkesi	117
3.4.2. Kendi Kaderini Tayin Hakkı İlkesi	119
SONUÇ	125
KAYNAKÇA	129
ŞEKİLLER LİSTESİ	138
ÖZGEÇMİŞ	139

TEZ ONAY SAYFASI

Habibullah Rahman SAYAN tarafından hazırlanan “KIRIM’IN İLHAKI VE STATÜ DÖNÜŞÜMÜ” başlıklı bu tezin yüksek lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ali ASKER

.....

Tez Danışmanı, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Başkanı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 26/01/2022

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan: Prof. Dr. Ali ASKER (KBÜ)

.....

Üye: Doç. Dr. Metin ÖZKARAL (KBÜ)

.....

Üye: Doç. Dr. Yasin TAŞPINAR (SÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile yüksek lisans tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntılarım intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Habibullah Rahman SAYAN

İmza:

ÖNSÖZ

Öğrettikleriyle hayatın her alanında bana destek olan öncelikle iyi bir eğitimci ve akademisyen olarak örnek aldığım ve bu tezin yazım sürecinde baştan sona alakadar olup beni her anlamda destekleyerek emeklerini hiçbir zaman esirgemeyen, daima yanımda olduğunu hissettiğim, fikirleriyle yolumu aydınlatan, danışmanım sayın Prof. Dr. Ali ASKER'e teşekkür ederim.

Hayatım boyunca iyi ve kötü her anımda beni yalnız bırakmayan, daima daha iyisi için destekleyen, maddi ve manevi her zaman yanımda olduğunu göstermekten çekinmeyen, saygıdeğer anneme ve saygıdeğer babama teşekkürlerimi sunarım.

ÖZ

Bu çalışmada Kırım'ın tarihsel gelişim sürecinden başlanarak, günümüze değin Kırım üzerinde egemen olmuş siyasi otorite değişimleri ele alınmaktadır. Özellikle kırılma noktaları diyebileceğimiz SSCB'nin dağılması ve Kırım'ın 2014 yılında Rusya tarafından ilhak edilmesi bu açıdan çalışmamızın ana hatlarını oluşturmaktadır.

Tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde Kırım'ın tarihsel gelişim süreci, Çarlık Rusya egemenliğinde geçirdiği siyasi değişimler ve Sovyetler egemenliğinde Kırım'da yaşananlar ele alınmıştır.

İkinci bölümde SSCB'nin dağılması sonrası Kırım'ın yeni statüsü değerlendirmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda bağımsız Ukrayna'da Kırım Özerk Cumhuriyeti olarak yeni bir statüye kavuşan Kırım'ın, Ukrayna Anayasası çerçevesinde elde ettiği haklar ve hukuki statüsü incelenmiştir. Ayrıca Rusya'nın 2014 yılında Kırım'ı ilhak etmesinin ardından Kırım'ın yeniden el değiştirmesi ve bu gelişmenin yarattığı yeni düzende Kırım'ın statüsünde yaşanan değişimler de bu bölümde ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sonrası oluşan uluslararası kriz, uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde irdelenmiştir. Nitekim Kırım'ın ilhakının uluslararası ilişkiler bağlamında bir kriz olarak değerlendirilmesinin asıl sebebi; self determinasyon ilkesinin amacı ve kapsamı dışında hatalı bir değerlendirmeyle yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Mevcut durum, Ukrayna'nın talebi ve onayının olmadığı, bir ülkenin toprak bütünlüğünü ve sınırlarını bozmaya yönelik bir girişimdir. Diğer taraftan Kırım'da yaşayanlar işgal veya sömürge altında yaşayan bir halk olarak nitelendirmekten de oldukça uzaktır.

Çalışma sırasında elde edilen netice ve tespitlere Sonuç kısmında yer verilmiştir.

Kaynakça kısmında tez çalışması sırasında kullanılan kitap, makale, tez, dergi ve raporlar yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırım; Self Determinasyon; İlhak; Toprak Bütünlüğü; Uluslararası Hukuk

ABSTRACT

In this study, changes of political authorities which have had control over Crimea so far are discussed starting from historical development period of Crimea. Especially disintegration of Soviet Union and annexation of Crimea in 2014 by Russia, which can be called as breaking points, constitute main points of the study in terms of political authority change.

The thesis study consists of three parts

In first part, historical development period of Crimea, political changes of Crimea under the control of Tsarist Russia and what Crimea has experienced under the control of Soviet Union are discussed.

In second part, new status of Crimea after disintegration of Soviet Union is tried to be evaluated. In this context, legal status of Crimea, which has had a new status as Autonomous Republic of Crimea under the independent Ukraine, and rights Crimea has obtained within the limits of constitution of Ukraine are examined. Also, change of control over Crimea with the annexation of Crimea in 2014 by Russia and changes of status of Crimea within the new system set after the annexation are discussed in this part.

In third part, international crisis which has emerged after the annexation of Crimea by Russia is studied within the limits of international law. In fact, main reason of evaluation of Crimea's annexation as a crisis within the context of international relations is incorrect evaluation of the situation out of the aim and scope of self-determination principle. Current situation is an attempt to disrupt the territorial integrity and borders of a country, where Ukraine neither requests such a disruption nor approves it. On the other hand, people living in Crimea are quite far from a situation in which they are accepted as people living under an invasion or within a colony. Outcomes obtained during this study and detections are included in conclusion part.

Books, articles, theses, magazines and reports used during this thesis study are included in references part.

Keywords: Crimea; Self-determination; Annexation; Territorial Integrity; International Law

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Kırım'ın İlhakı ve Statü Dönüşümü
Tezin Yazarı	Habibullah Rahman SAYAN
Tezin Danışmanı	Prof. Dr. Ali ASKER
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	26/01/2022
Tezin Alanı	Kamu Yönetimi
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	139
Anahtar Kelimeler	Kırım; Self Determinasyon; İlhak; Toprak Bütünlüğü, Uluslararası Hukuk

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Annexation and Status Transformation of Crimea
Author of the Thesis	Habibullah Rahman SAYAN
Advisor of the Thesis	Prof. Dr. Ali ASKER
Status of the Thesis	Master's Thesis
Date of the Thesis	26/01/2022
Field of the Thesis	Public Administration
Place of the Thesis	KBÜ/LEE
Total Page Number	139
Keywords	Crimea; Self Determination; Annexation; Territorial Integrity; International Law

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AK	: Avrupa Konseyi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BLACKSEAFOR	: Karadeniz Donanma İş Birliği Görev Grubu
BM	: Birleşmiş Milletler
BM UAD	: Birleşmiş Milletler Uluslararası Adalet Divanı
Der	: Derleyen
EAPC	: Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi
Ed.	: Editör
GK	: Genel Kurul
KÖC	: Kırım Özerk Cumhuriyeti
KÖSSC	: Kırım Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
K.M.M.İ.K	: Kırım Müslümanları Merkezi İcra Komitesi
KTMM	: Kırım Tatar Milli Meclisi
M.C.	: Milletler Cemiyeti
M.Ö.	: Milattan önce
M.S.	: Milattan sonra
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ÖSSC	: Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyet
RF	: Rusya Federasyonu
SSC	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyet
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
USSC	: Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
VDKKK	: Vatandaşları Dışarıda Korumak İçin Kuvvet Kullanma

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu çalışmada uzun zamandır tartışma konusu olan ve hâlihazırda yaşanan gelişmeler neticesinde güncelliğini korumaya devam eden, 2014 yılında Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilme olayı ele alınmaktadır. Çalışmada, bu ilhakın, gerek uluslararası hukukta ifade ettiği anlam gerek ise ilhakın sonuçları birlikte değerlendirilerek kapsamlı bir analiz yapılacaktır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Kırım'ın Karadeniz'in kıyısında yer alan stratejik ve ekonomik açıdan önemli bir yarımada olması nedeniyle tarihsel açıdan ele alındığında birçok savaşa sahne olduğu görölmektedir; bu konumu itibariyle, diğer ölkelerin çıkar çatışmaları açısından onu önemli bir fırsat olarak sunmaktadır. 2014 yılında Rusya tarafından ilhak edilmesi, Kırım açısından bu sürecin son noktası olmuştur. Fakat bu ilhak, haklılığını kanıtlamış bir olay olmaktan uzak olup, uluslararası hukuka uygun olup olmadığı tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Çalışmada ilhakın tarihsel süreci, sebep ve sonuçları, hukuka uygun olup olmadığı, ulusal ve uluslararası mevzuat doğrultusunda incelenmektedir. Günümüzde, Ukrayna ve Rusya arasında gittikçe derinleşen güvenlik krizi, muhtemelen, ileride telafisi zor olacak beşerî kayıplara yol açacaktır. Türkiye'nin iki önemli komşusu arasında yaşanan bu gerginlik Karadeniz'in güvenliği bakımından irdelenmesi gereken bir olgudur.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu metnin tamamı küresel gelişmeleri takip eden ve ilgili bilim dallarının tercih ettiği nitel araştırma yöntemleri kullanılarak; konuya uygun ulusal ve uluslararası makale, kitap, dergi, rapor, çeşitli internet siteleri ve tez merkezlerinde yayımlanan ilgili çalışmalardan yararlanılarak oluşturulmuştur. Araştırma sonucu gerekli görölen istatiksel verilere kaynakları belirtilerek metinde yer verilmiştir. Çalışmada; sosyal bilimlerde genellikle kullanılan tarama-inceleme yöntemi tercih edilmiştir.

ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Günümüzde Kırım'ın ilhakının geçerliliği ve uluslararası hukukta kapsamı belirlenen ilhak sebeplerine dayanıp dayanmadığı, bu doğrultuda hukuka uygun bir ilhaktan bahsedilip bahsedilemeyeceği tartışılmaktadır. Bazı ülkeler tarafından ilhakın hukuka uygun olduğu kabul edilse de çoğunluk bu görüşün aksini savunmaktadır. BM gündeminde yer alan bu konuyla ilgili çoğunluk, Rusya'nın eyleminin haksız olduğunu vurgulayarak müdahaleye son vermesi çağrısında bulunmuştur. Yine de Rusya'ya bu müdahaleyi sona erdirecek herhangi bir yaptırım mekanizmasının bulunmaması bu sorunun çözümsüz kalmasına ve Rusya'nın müdahalesinin devam etmesine neden olmaktadır. Bu gelişme, devletlerin Rusya ile ilişkileri doğrultusunda kendi çıkarlarını ön planda tutmaları, diğer tarafta aniden gerçekleşen bir ilhakla fiili olarak Rusya egemenliğine dahil edilen Kırım için büyük bir sorun teşkil etmektedir. Bu çalışmada; Kırım'ın ilhakı konusunda uluslararası hukuk kuralları ve Ukrayna Anayasası temel alınarak, ilhakın ve ilhaka giden sürecin hukuken geçerli olmamasının nedenlerini irdelenmektedir.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Çalışmada, Kırım'ın Rusya Federasyonu tarafından ilhak edilmesine giden süreç ve ilhak sonrası yaşanan gelişmeler ele alınmıştır. Bunun yanı sıra, konunun daha iyi anlaşılması için Kırım'ın siyasi tarihiyle ilgili bilgilere verilerek, çalışmanın kapsamı belli ölçüde genişletilmiştir.

Araştırmaya konu olan ilhak olayının güncel bir mesele olması, bu yüzden alan çalışmalarının yetersizliği, çalışma sırasında kaynak teminiyle ilgili birtakım zorlukların yaşanmasına neden olmuştur. Aynı zamanda her geçen gün bu ilhakın tarafları arasındaki şartların farklılaşması da bulgu ve yorumların değişmesine yol açmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİNDE KIRIM

1.1. Genel Olarak

Coğrafi anlamda güney ve batı kesiminden Karadeniz, doğu kesiminden ise Azak denizi ile çevrelenmekte olan Kırım yarımadası, Orkapı ismiyle ifade edilen ve uzunluğu yaklaşık olarak 30 kilometreyi bulan, genişliği ise 9 kilometre kadar olan dar bir kara parçasıyla anakaraya bağlanmaktadır.¹

Kırım, yüzyıllar boyunca birçok savaşın başlamasına neden olmuştur. Rusya'nın tarihte var olduğu günden bu yana Güney'e inerek Karadeniz'e egemen olma ve bu yerlerde üstün güç olma isteği, Kırım konusunda Rusya'nın politikalar geliştirmesi gerekliliğini doğurmuştur. Rusya Kırım'la ilgili emellerinden, Kırım'ın, bu hayallerini gerçekleştirmesinde adeta bir mihenk taşı olması nedeniyle asla vazgeçmemiş ve politikalarını her zaman bu doğrultuda gerçekleştirmeye özen göstermiştir. Ancak bu bölgede yaşayanların İslami nitelikte sahip olduğu karakterleri ve kültürel bazda Rusya'dan çok farklı özellikler taşımaları, Rusya'nın bu bölgede gerçekleştirmeye çalıştığı politikalarında başarı sağlamasını oldukça güçleştirmiş ve bu idealini gerçekleştirmek için zoraki çözümlere başvurmasına neden olmuştur. Nitekim Rusya bu doğrultuda her türlü zor kullanmaya başvurmuştur. Rusya gerek işgallerle gerekse bölgede yaşayanları sürgüne göndererek, Kırım halkını başka milletlerden getirdiği topluluklarla bir arada yaşamaya zorlayarak hatta katliam dahi gerçekleştirerek bu amacı doğrultusunda büyük yıkımlar meydana getirmiştir.²

Kırım ilk olarak, Altınordu Hanlığı'nın zayıflamasını fırsata çeviren Hacı Giray tarafından Kırım Hanlığı ismiyle, 1441-1442 yılları arasında kurulmuştur. Kuruluşundan sonra Kırım Hanlığı siyasi birliğini tamamlayarak kurulduğu bölgede önemli bir güç kazanmıştır. Kırım üzerinde oldukça güçlü bir etkisi olan Cenevizliler ile Moskova

¹ Ömer Bıyık, "Osmanlı Yönetiminde Kırım (1600-1774)", Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Çağ Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir, 2007, s. 12.

² M.Akif Kireççi, Selim Tezcan, *Kırım'ın Kısa Bir Tarihi*, Çev. Can E. Çekiç, SFN Yayıncılık, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Ankara, 2015, s. 4.

Knezliği'ne karşı uzun bir zaman mücadele eden Kırım Hanlığı, Fatih Sultan Mehmet tarafından yönetilen politika doğrultusunda Osmanlı himayesine girmiştir.³

Oldukça güçlü bir deniz hâkimiyetine sahip olan Fatih Sultan Mehmet, Gedik Ahmed Paşa önderliğindeki bir Osmanlı donanmasını 1475 yılında Kırım'a göndermiştir. Gedik Ahmed Paşa, Kefe ve Kırım sahillerinde bulunan ve Cenevizlilerin hâkimiyetinde olan tüm limanları ele geçirmiştir. Bu süreçte hapis hayatı yaşayan Mengli Giray, Gedik Ahmet Paşa tarafından hapisten çıkarılmıştır. Mengli Giray ve Ahmed Paşa arasında gerçekleştirilen antlaşma neticesinde Mengli Giray, Osmanlı sultanına tabi olmayı kabul etmiştir.⁴

Kırım'ın Osmanlı hâkimiyetinde olduğu dönemde Rusya, gücünü daha da arttırarak, 1552 yılında Kazan Hanlığı'nı ve 1556 yılında ise Astrahan Hanlığı'nı toprakları arasına katmayı başarmıştır. Rusya'nın yayılma politikası doğrultusunda güç kazanması ve kendine olan güveninin daha da artması, Rusya'yı Karadeniz'deki hedeflerine bir adım daha yaklaştırmıştır. Bu doğrultuda 16. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Rusya, Osmanlı ve Kırım Hanlığı'nın egemenliği üzerinde bir tehdit unsuru olarak görülmeye başlanmıştır.⁵

Fatih Sultan Mehmet zamanında başlayan Osmanlı-Rus ilişkileri Kırım Hanlığı aracılığıyla yürütülmüş, II. Katerina zamanında yoğunluk kazanmış ve II. Katerina'nın Rusya'nın Karadeniz'e çıkmasında en büyük engelin Osmanlı bünyesindeki Kırım Hanlığı olduğundan bahisle bu hanlığı Osmanlı'dan koparma çabası nihayet Küçük Kaynarca Antlaşması'yla sonuçlanmıştır.⁶

Küçük Kaynarca Antlaşması'yla (1774) Kırım'ın Osmanlı himayesinden çıkışı ve sonrasında Rusya tarafından ilhakı (1783) Kırım Türklerinin kaderinde günümüze kadar süregelen trajik olayların yaşanmasına sebep teşkil etmiştir.⁷

³ Kemal Özcan, *Kırım Dramı*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2014, s. 11.

⁴ Halil İnalçık, *Kırım Hanlığı Tarihi Üzerine Araştırmalar 1441-1700*, Kültür Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, Kasım, 2017, s. 5.

⁵ Serhat Kuzucu, *Kırım Hanlığı ve Osmanlı Rus Savaşları*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2013, s. 26.

⁶ Burak Şakir Şeker, "Ukrayna Krizinde Tarihsel Doku: Türk Hâkimiyeti-Rus Yayılmacılığı", İçinde: *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, (Editör: Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım), Beta Yayınları, İstanbul 2014 (ss.19-37), s. 20.

⁷ Özcan, s. 9.

1.2. Rus İşgaline Kadar Kırım Hanlığı

1.2.1. Hanlık Öncesi Kırım

Karadeniz jeopolitiği açısından eşsiz bir stratejik nokta olan Kırım, aynı zamanda Karadeniz'in önemli ticaret yollarıyla doğrudan bağlantılı olması sebebiyle coğrafi açıdan kritik bir değere sahiptir. Sahip olduğu bu stratejik değer nedeniyle Kırım, yüzyıllar boyu süregelen hâkimiyet mücadelelerine sahne olmuştur.⁸

Kırım'ın tarihine bakıldığında, bu bölgeye yerleşen ilk toplulukların geçmişte Tauri olarak da adlandırılan, M.Ö. 1250 yılları itibariyle İskit kavimlerinden, Taurlar olduğu düşünülmektedir. Daha da geriye gittiğimizde ise M.Ö. 2. asırda Sarmatlar ve Alanlar, MS 3. asırda ise Gotlar Kırım'ı istila etmişlerdir.⁹

İskitler gibi göçebe bir kavim olan Sarmatlar döneminde Hun hâkimiyeti altına giren Kırım, zamanla Hazarlar, Bulgarlar, Peçenekler, Tatarlar ve Kıpçakların yerleşmek için tercih ettiği bir bölge olmuştur. XIII. yüzyılda Kırım'ın önemli bir liman kenti olan Suğdak'ın Anadolu Selçuklu Devleti tarafından ele geçirilmesi, Kırım'ın Anadolu ile arasında olan bağları kuvvetlendirilmiştir.¹⁰

Kırım'da Türk varlığı ise 6-10. asırlarda Kırım'da devlet kuran Hazarlar zamanında kendini gösterir. 9-10. asırlarda Peçenek ve Kıpçaklar, sonrasında ise Kıpçakları bozguna uğratarak Sudak şehrini ele geçiren Tatarlar Kırım adasına yerleşen milletlerdendir.¹¹

Kıpçakların bölgeye hâkim olmasıyla İslamiyet'in burada yayılma süreci aynı zamanlara rastlamış, dolayısıyla, Kırım bu dönemde İslamiyet'le buluşmuştur. Altın Orda Hanlığı'nın kurucusu ve aynı zamanda Cengiz Han'ın da torunu olan Batu Han Kırım'ı 1237 yılında istila etmiş, burada Kıpçakları ve Peçenekleri kovarak Avrupa ortalarına kadar ilerlemiştir.¹²

⁸ Hilal Ekici, "Kırım Krizi ve Uluslararası Aktörlerin Krize Yaklaşımları", Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, Eylül 2015, s. 5.

⁹ Tarkan Renan Tansoy, "Sürgünden Kırım'ın Rusya Tarafından İlhakına Kırım Türklerinin Sorunları", Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2018, s. 4.

¹⁰ Bıyık, s. 1.

¹¹ Şeker, s. 23.

¹² Tansoy, s. 5.

Orta Asya’da Cengiz Han’ın güçlenmesi sonucu Moğol egemenliği altına giren Kırım bölgesinde, 13. Yüzyıla gelindiğinde ise, Cuci Han’ın soyundan gelenlerin başını çektikleri Altın Orda Devleti, Kırım ile Kuzey Kafkasya’yı doğrudan yönetmiştir.¹³

İlerleyen zamanlarda Altınordu Devleti’nde iç mücadeleler ortaya çıkmış, 1441-1442 yılında, Cuci sülâlesinden Gıyâseddîn’in oğlu Hacı Giray, kendi adına para bastırması ve bağımsız Kırım Hânlığını ilân etmiştir.¹⁴

1.2.2. Kırım Hanlığı

Kırım Hanlığı’nın kuruluşu olan 1441 yılı, Altın Orda Devletinin dağılma dönemine denk gelir. Kuruluş döneminde Kırım Hanlığı, bulunduğu bölgedeki diğer bir güç olan Moskova Büyük Knezliği ile ittifak içinde olmuştur.¹⁵ Kırım Hanlığı’nın kurucusu Hacı Giray’ın ölümüyle başlayan iktidar mücadeleleri neticesinde oğlu Mengli Giray, Fatih Sultan Mehmet’ten Kırım’ı himaye etmesini istemiştir. Bu talep üzerine Fatih Sultan Mehmet, Gedik Ahmet Paşa’nın donanmasını Kırım’a göndererek Azak, Kefe ve Menkup kaleleri Cenevizlilerden almış ve Cenevizlilerin Karadeniz’deki hâkimiyetlerine son vermiştir.¹⁶

Cenevizlilerce hapsedilen Mengli Giray zindandan çıkartılıp tekrar Kırım Hanlığı’nın başına getirilmiştir. Bunun üzerine Kırım Hanlığı Osmanlı hâkimiyetine girerek Osmanlı’ya bağlı fakat iç işlerinde serbest bir devlet haline gelmiştir.¹⁷ Osmanlı’nın Kırım üzerindeki ilgisi, Karadeniz ticareti ve güvenliğinden kaynaklanmaktadır. Nitekim İstanbul’un birçok ihtiyacı deniz yoluyla kuzeyden temin edilmektedir. Bu nedenle, Fatih Sultan Mehmed döneminden başlayarak bu bölge, Karadeniz ticaretine egemen olmak amacıyla Osmanlı iktisadının bütünleyici bir parçası hâline gelmiştir.¹⁸

¹³ Ekici, s. 6.

¹⁴ Erşahin Ahmet Ayhün, *Kırım Hanlığı ve Çöküş Sebepleri*, Ensar Neşriyat, İstanbul, Ağustos, 2014, s. 51-52.

¹⁵ Şerife Gökçeçik Yöntem, “Kırım’ın İlhakının Türkiye-Rusya İlişkisine Etkisi”, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019, s. 47.

¹⁶ Tansoy, s. 7.

¹⁷ Kuzucu s. 33.

¹⁸ Kireççi, Tezcan, s. 12-13.

Kırım Hanlığı'nın komşusu Moskova Rusya'sı, Altınorda Devleti'nin yıkılması sonucu yükselişe geçmiş olsa da Osmanlı'nın sahip olduğu askeri güç sebebiyle Osmanlı'yla iyi geçinmek zorunda kalmış ve geliştirdiği bu ilişkileri sayesinde Osmanlı hakkında birçok bilgi edinmiştir. Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasının önündeki en büyük engelin Kırım Hanlığı olması sebebiyle de Osmanlı hâkimiyetindeki bu hanlık, Rusya için oldukça önemli olmuştur.¹⁹

1475 yılına gelindiğinde Kırım Hanlığı'nda Nur Devlet hükümdar olmuştur. Nur Devlet'in kardeşi Mengli Giray ise İstanbul'a getirilerek hapsedilmiştir. Ancak bir süre sonra Kırımın önde gelen aristokratlarından Şirin Beyi Eminek'in, Nur Devlet Han'a karşı gelerek, Mengli Giray'ın tekrar tahta çıkmasını istemesiyle 1478 yılında Mengli Giray tahta çıkarılmış, bu dönemde (1478-1514), Kırım istikrara kavuşmuştur.²⁰

1502 yılında Mengli Giray'ın Altın Orda Devleti'ne son darbeyi vurması Moskova ile siyaseti sona erdirmiş, Osmanlı Devleti'nin hanlık üzerindeki etkisinin de artmasına sebep olmuştur. I. Mehmed Giray, babasının son yıllarında Moskov Beyliği'ne akınlar düzenlemiş, ertesi yıl Astrahan'ı zapt ederek "Moskov Bey'ini vergiye bağlamıştır." I. Mehmed Giray Astrahan seferinden dönerken öldürülmüş bunun sonrasında Moskova Knzeliği ve Kırım Hanlığı arasında, Volga Havzasında mücadeleler başlamıştır.²¹

Bu mücadeleler sonucunda Sahib Giray Kırım tahtına oturmuş, beraberinde Kırım Hanlığı üzerinde Osmanlı nüfusu da iyice yerleşmiştir. Sahib Giray Han sayesinde Moskova tehlikesi Osmanlı tarafından fark edilmiş, Sahib Giray Han Astrahan'ı zapt etmiştir. İlerleyen süreçte ise Sahib Giray'ın güçlenerek, Osmanlı'dan Gözleve İskelesi'ni istemesi Osmanlı'nın Kırım politikası üzerinde endişelere yol açmış, Sahib Giray, İstanbul'dan gönderilen Devlet Giray Han tarafından katlettilmiştir.²²

Osmanlı Orta Asya Türklerine Rusya'ya karşı destek vermek amacıyla Don-Volga kanal projesine başlayarak 1568 yılında Astrahan seferini düzenlemiştir. Bu sefer sonrasında Don ve Volga havzasının Osmanlı sınırlarına dahil olma ihtimalinden ötürü Kırım Hanlığı'nın Osmanlı eyaletine dönüşme olasılığı I. Devlet Giray'ın Osmanlı

¹⁹ Şeker, s. 28.

²⁰ Bıyık, s. 2-3.

²¹ Ahmet Teoman Özkaya, "Kırım Savaşı", Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 1991, s. 10.

²² İnalçık, s. 6-7.

padişahını bu seferden vazgeçirmeye çalışmasına sebep olmuştur. Ancak Don-Volga projesinin başarısız olmasıyla Kırım Hanlığı'nın da parlak dönemi sona ermiş ve Osmanlı'ya olan bağımlılığı daha da artmıştır.²³

16. yüzyıl başlarına gelindiğinde ise Altın Orda'nın halefi olarak görülen Kırım Hanlığı, bölgedeki Türk/Müslüman hanlıkları karşısında güçlenmeye ve topraklarını genişletmeye başlayan Rusya'ya karşı gelebilecek yegâne güç haline gelmiştir. Öyle ki, 1571'de Kırım Hanı I. Devlet Giray Han komutasındaki Kırım ordusu, karşısındaki Rus birliklerini mağlup ederek, Moskova'ya kadar girebilecek güce erişmiştir.²⁴

Bununla birlikte iç işlerinde de serbest olan Kırım Hanlığı kendi başına hareket ederek 1571'de Moskova'ya baskınlar düzenlemiştir. Ancak bu dönemde Osmanlı'nın kendi çıkarlarını koruyucu siyaseti sonucunda Kırım Hanlığı, eski gücünü yitirmeye başlamış ve bu durum Kırım Hanlığı'na uzun süredir ilgisi olan Rus Çarlığı'nı, Kırım'ı topraklarına katma planı yapmasına sebep olmuştur.²⁵

Kafkasya ve Karadeniz'e doğru gelişmekte olan Moskova güçleri, 1583'te Osmanlı'ya saldırılar düzenlemiştir. Bu dönemde güç kaybeden hanlık, Osmanlı hâkimiyetinde varlık gösterebilmiştir. Yine bu dönemde Kırım Hanlığı, İran ve Macaristan cephelerinde savaşmak üzere Osmanlı'ya yardıma çağırılmışlardır. Bu durum ise Kırım komutanları tarafından hoşnutsuzluğa yol açmıştır.²⁶

Devlet Giray'ın 1577 yılında ölmesi üzerine Kırım'da ki iktidar kavgasının kazananı II. Gazi Giray olmuştur. II. Gazi Giray'ın ölümüyle ortaya çıkan taht kavgaları ise hanlığın yıkılışına (1792) kadar sürmüştür. Osmanlı'da meydana gelen iç karışıklıklar ise devletin hanlık üzerindeki otoritesini sarsmıştır. III. İslam Giray döneminde, Ruslar, Kozaklar²⁷ ve Lehistan'a karşı seferler düzenlenmiş ve bu seferlerde Osmanlı Devleti ile hanlık arasında güçlü bir iş birliği yapılmıştır. Osmanlı Devleti Polonya'yı aldıktan sonra Ukrayna'ya doğru yayılma göstermiş, bu durum 1678 yılında

²³ Ekici, s. 7.

²⁴ Tansoy, s. 8.

²⁵ Özcan, s. 11.

²⁶ İnalçık, s. 9.

²⁷ Türkçe literatürde çoğu zaman Kazak şeklinde yazılan Kozaklar, Kazak Türkleriyle karıştırılmaktadır. Oysa, farklı dillerde Kozak, Kosak, Cossack, Kossak, Kazak, Rus Kazakları olarak da adlandırılan paramiliter topluluk, kimlik olarak Slav'dırlar. Bak: Almagül İsina, "Kazaklar ve Kozaklar", 07 Kasım 2006, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/441/kazaklar_ve_kozaklar [Erişim tarihi: 20.12.2021]; Mir Möhsün Nevvab, Ermeni-Müslüman Çatışması. 1905-1906 (Yayına hazırlayanlar: Ali Asker-Serap Bozpolat Ayan), Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara 2020, s. 20.

Osmanlı Devleti ile Rusya'yı büyük bir savaşta karşı karşıya getirmiştir.²⁸ Merzifonlu Kara Mustafa Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Murad Giray Han'a bağlı birlikler Rusları yenip, Çehrin kalesini ele geçirmiştir.²⁹ 1683 yılında Osmanlı Devleti'nin Viyana'yı kuşatmasıyla başlayıp ve 1699 yılında Karlofça Antlaşması'yla son bulan 16 yıllık süreçte, Avrupa'da Osmanlı Devleti aleyhine oluşan kutsal ittifaka katılan Ruslar, Kırım ve Kafkasya üzerindeki etkilerini arttırmışlardır. Kırım bu dönemde oluşan Rus baskısına karşı sağlam bir duruş sergilemiş ve bu dönemde de Osmanlı Devleti'nin güvenini bir kez daha kazanarak Osmanlı'ya olan bağlılığını arttırmıştır.³⁰

II. Viyana kuşatması sonrası Rusya'nın kutsal ittifakla birlikteliği ve 1700 yılında imzalanan İstanbul Antlaşması'yla Osmanlı'nın Azak Kalesinin terk etmesi Rusların güneye inme politikasını kolaylaştırırsa da Kırım'ın ele geçirilememesi hala bir engeldi. Bu dönemde Rus Çarı I. Petro'nun başarısı Rusların Osmanlı karşısındaki emellerini açıkça gözler önüne seriyordu.³¹ İstanbul Antlaşması (1700) Kırım Hanlığı'nın çöküşünü hazırlayan bir antlaşma olmuştur. Rusya bu antlaşmayla Kırım Hanlığı'na vergi vermekten kurtulmuş, Rusya Osmanlı statüsüne yakın bir konuma gelmiş Kırım Hanlığı ise Rusya karşısında ufak bir ülke konumuna düşmüştür. 1683-1699 savaşları böylece tamamıyla Osmanlı Devleti ve Kırım Hanlığı aleyhine kapanmıştır.³² 1696'da Rus Çarı I. Petro Azak'ı hâkimiyeti altına almıştır. Ruslar ilk kez Karadeniz'e ulaşarak Rusya'ya yapılan akınları sonlandırmıştır. Rusya'nın Karadeniz'e çıkmasından sonra Kırım Hanlığının gücü azalmaya başlamıştır. Bu bağlamda, 17. yüzyıl sonundaki Karlofça Antlaşması ve Azak'ın işgal edilmiş olması, Kırım Hanlığının siyasi birliğini hızla bitirmiştir.³³

1730'lardan sonra Rusya içerde istikrarı sağlayarak yönünü merkantilist düşüncelerin de etkisiyle dışarıya çevirmiştir. Osmanlı ile ticareti zayıf olan Rusya, Akdeniz ülkeleriyle ticaretini geliştirmek niyetindeydi. Zamanla ticarete ilerleyen Ruslar, Osmanlı üzerindeki yolları öğrendikçe Osmanlı ve Kırım üzerinde yeni emelleri ortaya çıktı. Bu emeller Rusya'nın yayılcılık politikasının bir görünümüdür. 18.yy'da

²⁸ Ekici, s. 7.

²⁹ Bıyık, s. 6.

³⁰ Ekici, s. 8.

³¹ Kuzucu, s. 26.

³² İnalçık, s. 338.

³³ Tansoy, s. 8.

Kırım'da artan iç karışıklıklarla aynı dönemde I. Petro'nun ölümü üzerine II. Katerina'nın Rusya'nın başına geçmesi, Ruslar için Kırım meselesini canlandırmıştır.³⁴

1760'ta Rus Kozaklarının saldırısı Kırım'ın tekrar tehdit edilmesine neden olmuş, Rusların Polonya'ya (Lehistan) yerleşmesi ve Kırım Hanlığı'nın elindeki Balta şehrinin yağmalanması, yeni bir savaşın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Böylece 1768 yılında Osmanlı Devleti Rusya'ya savaş ilan etmiştir.³⁵ 1768'de başlayan Osmanlı-Rus savaşı esnasında Kırım Hanlığı'ndaki iç karışıklıklarda, bazı kabile reisleri Ruslarla ittifak içine girmiştir. Ruslar, Osmanlı'nın hakimiyetinden çıkmaları karşılığında Kırım Türklerin bağımsız devlet vaadinde bulunmuştur. Birçok Giraylar ve kabile liderleri tarafından bu teklife sıcak bakılmıştır. Bu doğrultuda 1772 yılında Ruslar; Sahib Giray Han, Nogay Beyleri ve Karaçi Beyleri ile Karasubazar Anlaşmasını imzalamıştır. Bu kapsamda Rusya'nın kontrolü dahilinde "bağımsız" bir Kırım Devleti kurularak Rus Çarlığı ile ittifak sağlanmıştır.³⁶

Kırım'a bağımsızlık getiren 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması, Kırım'ın Osmanlı korumasından çıkarılıp hanlığın çökmesine zemin hazırlamıştır. Kırım'ın ilhakı, Rusya'nın sadece Balkanları değil, Kafkasları, Uzak Doğu'ya açılan yolları da ele geçirmeyi amaçlayan bir Doğu Projesi'dir. 1783'te Kırım'ın ilhakı ile Gürcistan'ın işgali bu projenin bir görünümüdür.³⁷ Kırım'ın ilhakı, Rus Çarlığının yıllardır elde etmek istediği Karadeniz'e ulaşma isteğinin gerçekleşmesini sağlamıştır. Rus Çarlığı, Kırım'da Rus kesimin nüfusunu artırma politikası doğrultusunda dışarıdan getirdiği göçmenleri yerleştirmiştir. Bu sayede Rusya, Kırım nüfusunu Ruslaştırmış ve Kırım topraklarını Rus toprağı haline getirmiştir.³⁸ Kırım'ın 1768-1774 harbinden felaketle ayrılmasının neticesinde Kırım Giray, Ruslara akın düzenlemiş, Rus orduları ise 1771'de Kırım'ı istila etmiştir. Bu durumdan yararlanan mirzalar, Osmanlı'nın göreve getirdiği Maksud Giray'ı kabul etmeyip Sahib Giray'ı Kırım'ın bağımsız hanı olarak tanımışlardır. Küçük Kaynarca antlaşmasıyla bağımsız hale gelen Kırım'ı her iki tarafın da ele geçirmek istemesi Kırım'da büyük bir iç savaşa neden olmuştur.³⁹

³⁴ Ayhün, s. 121-123.

³⁵ Ekici, s. 9.

³⁶ Tansoy, s. 8-9.

³⁷ Şeker, s. 33.

³⁸ Gökçeçiçek Yöntem, s. 48.

³⁹ İnalçık, s. 13-14.

1768-1774 Osmanlı Rus Savaşının son zamanlarında Rusya'ya askeri faaliyette bulunması için gönderilen Devlet Giray'ın amacı, Küçük Kaynarca Antlaşması'nı ortadan kaldırmak olmuştur. Devlet Giray zamanla Kırım'da bulunan beyleri arkasına alarak Sahib Giray'ı iktidardan indirmiştir. Osmanlı siyasetinden yana olan Devlet Giray bu minvaldeki icraatlarıyla II. Katerina'yı huzursuz etmiş bu sebeple II. Katerina kendisine yakın olan Şahin Giray'ı Nogayların başına geçirerek onu Kırım Hanlığı içinde güçlü bir konuma getirmiştir.⁴⁰ Ruslar, Kırım Hanlığı'na kendi istekleri doğrultusunda seçilen Şahin Giray'ı getirerek hanlığın yönetimine karışmaya başlamış, Şahin Giray'ın Rus Çarıçesinin ekseninde hareket etmesi üzerine iç karışıklıklar baş göstermiştir. Osmanlı, Küçük Kaynarca Anlaşması'na uyulmasını sağlamak için Kırım'a asker göndermiş ve Selim Giray'ın yönetime gelmesini sağlamıştır. Ruslar çıkan ayaklanmayı bastırmış bunun üzerine Osmanlı ve Ruslar arasında 10 Mart 1779 tarihinde Aynalı Kavak Anlaşması imzalanmıştır.⁴¹

Osmanlılar Kırım'da Rus hâkimiyeti görmek istemiyordu bu nedenle Aynalıkavak Anlaşması'yla Kırım'ın bağımsız olması onlar için daha tercih edilebilir bir sonuç olarak görülmekteydi. Osmanlı ayrıca Nogaylar ve Çerkesleri Kırım Hanlığı'ndan kopartıp hiç olmazsa Karadeniz kuzeyindeki yerleri korumaya çalışmıştır.⁴² Bu dönemden sonra karışıklıklar daha da artmış ve nihayet II. Katerina'nın emriyle General Potemkin, Osmanlı'nın da gücünün zayıflamasından yararlanarak 1783 Nisan ayında Kırım'ı ilhak etmiştir. Rus hâkimiyetinde kalmak isteyenler kalırken, kalmak istemeyen tebaa Osmanlı'ya göç etmiş, karşı çıkanlar ise katledilmiştir.⁴³ Şahin Giray'ın hanlıktan kendi talebiyle ayrılmak istemesi Kırım idaresinin başıboş kalmasına neden olmuştur. Bu durum Rusların elini güçlendirmiştir. Zira Kırım'ın yönetimi Ruslara kalmıştır. Her ne kadar Kırım tebaasına hanlarını seçmeleri söylenmiş ise de Rus baskısı altında Kırım halkının böyle bir hamle yapması beklenebilecek bir durum değildir. Nitekim 8 Nisan 1783'de okunan beyannamede Ruslar, Kırım'ı kendi topraklarına kattıklarını ilan etmiştir. Herkesin ibadetine yaşam tarzına saygı gösterileceği belirtilse de kendileriyle aynı düşünmeyen kişiler katledilmiştir. Birçok insan uygulanan Rus destekli nüfus politikalarıyla yerlerinden sürgüne zorlanmıştır.⁴⁴

⁴⁰ Kuzucu, s. 38-41.

⁴¹ Tansoy, s. 9.

⁴² İnalçık, s. 16.

⁴³ Kuzucu, s. 63-65.

⁴⁴ Osman Köse, "Kırım'ın Ruslar Tarafından İşgal ve İlhakı", <https://www.tukav.org.tr/haber/kirimin-ruslar-tarafindan-iskal-ve-ilhaki.html.html>, (Erişim Tarihi: 07.10.2020)

1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'yla Osmanlı'ya bağlı olmaktan çıkartılıp bağımsızlık hakkı verilen Kırım, 1783 yılına gelindiğinde ise Rusya tarafından işgal edilerek bağımsızlığını kaybetmiştir.⁴⁵

Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi Karadeniz'de güç dengelerinin yeniden belirlenmesine neden olmuştur. Rusya'nın Kırım'ı ilhakıyla önemli güzergâhları eline geçirmesi Rusya'nın daha da güçlenmesini sağlamıştır. Aynı zamanda Rusya, güney kesimlerinde baskı oluşturan büyük bir sorundan da kurtulmuştur. Rusya'nın güçlenmesi karşısında Osmanlı Devleti ise savunmaya çekilmiştir. Nitekim Osmanlı, Rusya karşısında eski gücünü yitirmiştir. Kırım'ın ilhakı ile Karadeniz'de yeniden oluşan dengeler Avrupalıların Karadeniz stratejilerini gözden geçirmesine neden olmuştur.⁴⁶

1.3. Rusya İmparatorluğu Zamanında (Çarlık Rusya)

Rusya'nın 1783'te Kırım Hanlığı'nı ilhak etmesi, Çariçe Katerina'yı amaçlarına tam olarak ulaştırmış sayılmasa da önündeki büyük bir engeli ortadan kaldırmıştır. Hedefleri doğrultusunda Şahin Giray'ı Kırım'ın işgalinde kullanan Katerina, Kırım'ın ilhakının hemen ardından işi biten Şahin Giray'dan istifa etmesini istemiştir. Rusların Kırım'a yerleşip Kırım'ın Ruslaşmasına yol açan ve sonraki süreçte ise Kırım'ın ilhakına sebep olan Giray, hatasını anlasa da tekrar Kırım Hanı olmasının mümkün olmadığını bildiği için Osmanlı'ya sığınmış; Kırım'ın kaybedilmesinde çok büyük bir rolü üstlendiği için affedilmemiş, kaçtığı Rodos Adası'nda yakalanarak idam ettirilmiştir.⁴⁷

Kırım'ın işgalinin haksız olması Osmanlı Devleti'ni bu durum karşısında bir çözüm bulma yoluna itmiştir. Fakat Rusya'nın eski güçsüz Rusya olmaması ve birçok ittifakının olması karşısında Osmanlı her ne kadar savaş suretiyle Kırım'ı tekrar almak istese de kendine güvenememiş ve savaş fikrinden bu suretle uzaklaşmıştır. Osmanlı bir heyet toplayarak bu konuya ilişkin neler yapılabileceğini istişare etmiş, protesto yahut bildiri yayınlamak en azından işgalin haksız olduğunu duyurmak fikri akıllarından

⁴⁵ Salih Yılmaz, "Kırım Krizi ve Dünya Kırım Tatar Kongresi", *Stratejik Düşünce Enstitüsü Bakış Dergisi*, Sayı: 12, 2015, (ss. 1-16), s. 2.

⁴⁶ Sinan Yüksel, "Rusya'nın Kırım'ı İlhakı", *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı: 2, 2019, (ss. 217-226), s. 225.

⁴⁷ Kuzucu, s. 65-67.

geçmişse de bu fikir dahi Rusya'nın dikkatlerini üstlerine çekmek olacağından Osmanlı bu işgal karşısında sessiz kalmayı tercih etmiştir.

Rusya'nın bu dönemde ki gücünü şuradan da anlayabiliriz ki Ruslar sadece Kırım'ı işgalle yetinmeyerek adeta Osmanlı'ya güç gösterisi yaparcasına Kırım'ın işgalinin Osmanlı tarafından onaylandığını gösterir senet talep etmiştir. Bu dönemde Fransa ve İngiltere'nin de katıldığı bir görüşme yapılmasına rağmen bir anlaşmaya varmayan Rus tarafı, söz konusu senetleri talep etmiş ve Osmanlı alınan bir fetvayla bu durumu onaylamıştır.⁴⁸ Kırım Osmanlı'nın ticaretinde kaynakların bir yerden başka bir yere aktarılması bağlamında çok önemli bir konuma haizdir. Kırım'ın bu anlamda bir sahil kasabası olması, Karadeniz ticareti açısından birçok ülkenin dikkatini çekmiş özellikle Kırım'ın bu konumundan yararlanmak isteyen Rusya, Kırım üzerinde birçok stratejik hamle geliştirmiştir. Kırım'ın ilhak edilmesinden sonra bölgede başlayan Ruslaştırma çabaları Osmanlı'yı daha temkinli davranmaya ve Kırım'ı Rus egemenliğine bırakmama konusunda yeni girişimlerde bulunma zaruriyetini doğurmuştur.

Osmanlı Devleti, Rusya'nın genişlemesi ve daha da güney kısımlara ilerlemeye başlaması üzerine yanına Şahbaz Giray ve Baht Giray'ı da alarak, 1787 yılının Ağustos ayında Rusya'ya uzun zamandır düşünmesine rağmen gerçekleştiremediği savaşı ilan etmiştir. Fakat Avusturya'nın da bu savaşa katılması ile birlikte Osmanlı iki güçlü devlet karşısında farklı cephelerde büyük bir savaş vermek zorunda kalmıştır. Osmanlı'nın bu savaşı açmaktaki amacı Kırım'ı geri almak ve Rusları Küçük Kaynarca Antlaşması imzalanmadan önceki topraklarına döndürmek ve daha güçsüz bir Rusya olmuştur. Çariçenin amacı ise Rusların her devirde amaçladığı gibi Karadeniz'in asıl gücü olmak, Balkanları da aldıktan sonra Balkanları kendi halkı yapıp, İstanbul'da güçlü bir Grek (Yunan) devleti kurmak ve kurulacak olan bu devletin en büyük destekçisi olmaktır. 1787'de gerçekleşen bu savaşta Avusturya'yla birlikte hareket eden Rusya, Osmanlı'ya karşı büyük bir galibiyet sağlamıştır.⁴⁹

Osmanlı'nın savaşı kaybetmesiyle Ruslar Yaş ve Hotin Kalelerini ele geçirmiştir. Bu dönemde I. Abdülhamit'in vefatı üzerine III. Selim 1789 yılında Osmanlı'nın yeni padişahı olmuştur. 18. yüzyılın son zamanları, tüm dünyada yankı uyandıracak birçok

⁴⁸ Özkaya, s. 22-23.

⁴⁹ İlyas Topsakal, "Tarihi Süreçte Rusya- Türkiye İlişkileri", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı: 2, Sonbahar 2016, (ss. 33-53), s. 41-42.

olaya tanık olmaya başladı. Fransız İhtilali'nin ortaya çıkmasıyla birçok ülke kendi iç politikasıyla uğraşmak bazıları ise bu durumu kendi lehlerine çevirme şansı yakalamaya çalışmıştır.

Fransız İhtilalin Avusturya'da da etkisinin görülmeye başlaması, Osmanlı'nın bu durumu avantaja çevirmek istemesine sebep olsa da işler istenildiği gibi gitmedi. Arka arkaya yenilgiler alan Osmanlı, Rusya ve Avusturya'nın ilerlemesinden rahatsızlık duyan Prusya ile anlaştı. Osmanlı bu sırada Avusturya'nın ordularından birini mağlup etmiş olup, İhtilalin Avrupa'da yayılmasını da dikkate alan Avusturya 1791'de Osmanlı ile Zıştovi Antlaşması'nı imzalamıştır.⁵⁰ III. Selim Avusturya ile yaptığı antlaşmayla Ruslarla çok uzun bir dönemdir aralarında var olan gerginlik ve savaşların sonlanmasını istemektedir. Nitekim Osmanlı Ordusu birçok farklı cephede savaşlar yapmıştır. Bu savaşlar ordunun zayıflamasına neden olmuştur. Bu yüzden yeni bir savaşa başlamanın orduyu daha da zayıflatacağı ve galibiyet olasılığının düşük olduğu III. Selim tarafından bilinmektedir. Rusya'da bu durumun farkındadır. 10 Ocak 1792 tarihinde Rusya ile toplamda on üç maddeden oluşan Yaş Antlaşması imzalanmıştır. Barış antlaşması devletlerin kendi dillerinde iki nüsha olacak şekilde yazılmış ve Yusuf Paşa tarafından verilen senetle de onaylanmıştır. Yaş Antlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte Rusya ile yaklaşık 4 yıldır süren fiili savaşa son verilmiştir. Şartlar taraflarca tasdik edilene kadar ihtiyaten ordunun dağıtılmaması kararlaştırılmıştır.⁵¹ Yaş Antlaşması'nın imzalanmasıyla Rusya önemli kazanımlar elde etmiştir. Bu antlaşma neticesinde Rusya, Karadeniz'de sahip olduğu hâkimiyeti güçlendirmiştir. Rusya, güneybatıya uzanan sınırlarını ise Turla Nehrine kadar genişlemiştir. Yaş Antlaşmasıyla Rusya, Osmanlı'nın hâkimiyetini azaltmayı ve aralarında çekişmelerin olduğu şehirlerde nüfuzunu arttırmaya yönelik kazanımlar sağlamıştır.⁵² Osmanlı 1787'de Rusya'ya açtığı bu savaşın nedeni Kırım'ı geri almak olsa da 1792'de Yaş Antlaşması'nın imzalanması ile Osmanlı bu amaca ulaşamamıştır. Nitekim anılan antlaşmanın 2. maddesinde Osmanlı'nın Rusya'nın Kırım'ı ilhakını tanıdığı, buna ilişkin senet verdiğiinden

⁵⁰ Nurer Uğurlu, *Karadeniz'in Sürgün Türkleri*, Örgün Yayınevi, İstanbul, Haziran, 2013, s. 116-117.

⁵¹ Zülfiye Koçak, "1787-1792 Osmanlı Rus Savaşında Değişen Dengeler ve Yaş Antlaşması", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt 32, Sayı: 2, 2017, (ss. 459-490), s. 483.

⁵² Sinan Yüksel, "Küçük Kaynarca'dan Yaş Antlaşması'na Kadar Eflak Boğdan Üzerinde Osmanlı-Rus Nüfuz Mücadelesi", *Belleten Dergisi*, Cilt 83, Sayı: 297, 2019, (ss. 605-632), s. 629.

bahsedilerek, bu senedin eskisi gibi yürürlükte kalacağı ilgili maddeyle imza altına alınarak Kırım meselesi Osmanlı ile Rusya arasında bu şekilde kapanmıştır.⁵³

Osmanlı Rus Savaşları bu anlaşmayla uzun bir süre durulmuş olsa da 1806'da Osmanlı'nın, Rus yanlısı Eflak ve Boğdan voyvodalarını görevden alması sonrasında Rus askerlerinin Eflak ve Boğdan'a girmesiyle başlayan yeni savaş, 1812 Bükreş Antlaşması'nın imzalanmasıyla sona ermiştir. Bucak'ın Ruslara verilmesiyle, bir zamanlar Kırım Hanlarına ait olan toprakların tamamı, Rusların hâkimiyetleri altına girmiştir.⁵⁴

Kırım'ın ilhakı ile başlayan süreçte burada yaşayan halk, öz benliğinden uzaklaştırılmaya çalışılarak, Ruslaştırma girişimlerine maruz kaldılar. Öyle ki Kırım kentlerinin adları dahi farklı isimlerle değiştirildi. Bu bağlamda Akmesicid "Simferopol", Güzel ev anlamına gelen Kevlev (Gözleve) ise "Yevpatoria" gibi isimlerle anılmaya başlandı. Ayrıca Rusya tarafından, Kırım'ın eskiden Ortodoks bir geçmişe sahip olup, Türklerin burayı işgal ettikleri izlenimi uyandırılmak istendi.⁵⁵ Bu süreçte Türklerin mallarına el konulmuş, Tatar halkın toprakları hazineye geçirilmiştir. Kırım halkı ekonomik baskılarla, ağır vergilerle ve topraklarının ellerinden alınmasıyla adeta göç etmeye zorlanmış; Ortodoks kilisesince yapılan propagandalarla halk Ruslaştırılmaya çalışılmıştır. Müslüman halkın inancına saygı duyulmamış, camiler yakılıp yıkılarak yerlerine kiliseler inşa edilmiştir.⁵⁶

Kırım yarımadasının nüfusu özellikle 1812 yılından itibaren gözle görülür bir şekilde azalmış olup topraklarını işleyip vergi ödeyemez hale gelen Türkler, göç etmekten başka bir yol bulamamıştır. Savaşlardan sonra durumları daha da kötüleşen 200 bin Tatar, 1828-1829 Osmanlı Rus Savaşı'ndan sonra doğup büyüdükleri bu toprakları terk etmek zorunda kalmıştır. Kırım'daki yönetime karşı gelen din adamları da farklı bölgelere sürülmüştür. Kırım tatarlarından boşalan topraklara çeşitli teşvikler verilerek Grekler, Almanlar, göçmen Ruslar gibi çeşitli topluluklar yerleştirilmiştir.⁵⁷

19.yüzyıla gelindiğinde Avrupa'da dengelerin değişmesiyle, Osmanlı giderek daha da güçsüzlüşmeye başlamış adeta kendini koruyamayacak hale gelmiştir. Osmanlı

⁵³ Kuzucu, s. 233-236.

⁵⁴ Kireççi, Tezcan, s. 32.

⁵⁵ Ayhün, s. 205-206.

⁵⁶ Ekici, s. 12-13.

⁵⁷ Hayri Çapraz, "XIX. Yüzyılda Çarlık Rusya'sının Kırım Politikası", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 11, Güz 2006, (ss. 57-70), s. 60-62.

bu yüzden güçlü bir devleti yanına çekerek ayakta kalmayı çare olarak görmüş buna göre bir strateji belirleme yoluna gitmiştir.

Rusya'nın Kırım halkına yönelik politikaları devam ederken, bu süreçte değişen Avrupa'da yükselen yeni güçler ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede boğazlar konusu ise özellikle Rusya ile İngiltere'yi güçlü rakipler haline getirmiştir. İngiltere'nin Hindistan'ı ele geçirmesiyle sonucu, bu sömürmesine kolaylıkla ulaşması için Cebelitarık Boğazı'nı kullanması gerekiyordu. Bu süreçte İngilizler için en büyük tehlike Boğazları ele geçirmek isteyen Rusya'ydı. 1798'de Mısır'ın Napolyon tarafından işgali, Boğazların Osmanlı'yı yıkan güçlü bir Fransa'dan değil zayıf bir Osmanlı'dan alınabilecek olduğunu bilen Rusya'yı, Hindistan'a gidiş yolunu kapattığı için de İngiltere'yi tedirgin etmiş, Osmanlı da bu iki devletle ittifak yaparak Fransa'yı Mısır'dan çıkarmıştır.⁵⁸

Boğazlarda hâkimiyet kurmak isteyen Rusya, Osmanlı topraklarında yaşayan Ortodoks halkın koruyuculuğunun Rusya'ya verilmesini istemiş, Osmanlı ise bu talebi reddetmiştir. Rusya'nın 1853'de Eflak ve Boğdan'a girmesiyle Kırım Savaşı başlamış, İngiltere ve Fransa ise Osmanlı'nın yanında yerini almıştır. Müttefikler Rusları yenip Akyar'a (Sivastopol) kadar girmiştir. Ömer Paşa ise Gözleve'de (Evaporatoria) Rusları mağlup etmiş olup, taraflar arasında 1856 tarihli Paris Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmayla Boğazlardan geçiş barış döneminde savaş gemilerine kapalı hale gelmiş ancak Kırım konusunda gelişme sağlanamamış ve Kırım yine Rusya'ya bırakılmıştır.⁵⁹

Çarlık Rusya'sının Kırım'a uyguladığı baskı politikalarını takiben Kırım'dan Osmanlı'ya yeni göçler yapılmaya devam etmiştir. 1790 yılında 300 bin kişi, 1828-29 savaşı sonrası ise 200 bin kişi, 1860-61 yılında yapılan göçte ise 141 bin kişi göç etmiştir. Göç eden insanlardan bazıları açlık, hastalık ve salgın gibi nedenlerle göç edemedi ölmüştür. Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı öncesi halkın %98'ini oluşturan Türk nüfus oranı, ilhak sonrasında %35'lere kadar gerilemiştir.⁶⁰ Nitekim 1783'ten 1914 senesine gelene kadar, Kırım'da mukim bir buçuk milyona yakın Kırım Türkünün nüfusu bu suretle 283 bine kadar düşmüştür.⁶¹

Rusların Kırım'da uyguladığı baskı politikası sadece ekonomik ve kültürel anlamda olmamıştır. Bu çerçevede camilerin ve kültürel varlıkların tahrip edilmesi,

⁵⁸ Özkaya, s. 31-34.

⁵⁹ Mehmet Maksudoğlu, *Kırım Türkleri*, Ensar Yayıncılık, Aralık, 2009, s. 99-100.

⁶⁰ Tansoy, s. 13.

⁶¹ Özkaya, s. 176.

halkın topraklarının ellerinden alınmasının yanı sıra, Kırım Tatarlarına yönelik en büyük darbelerden biri de eğitim öğretim alanında olmuştur. Bu kapsamda Tatar okullarına gerekli finansman sağlanmamış, türlü bahanelerle bu okulların birçoğu kapatılmıştır. Bu durum karşısında, Kırım'ın önde gelen düşünce insanlarından İsmail Gaspıralı gazeteler çıkarıp okullar açmış, sessiz kalan halkın sesi olmuştur. Gaspıralı sadece Kırım'a değil Rus hâkimiyetindeki tüm Türklere umut olmuştur. Bu amaçla İsmail Gaspıralı tarafından yayımlanan “Tonguç” Rusya’da yayımlanan ilk Türk gazetesi olmuştur.⁶²

İsmail Gaspıralı bir millete ulaşmanın en kolay yolunun matbaa yoluyla olacağını bildiği için, 1879’dan 1883’e kadar gazete basmak izni almak için uğraşmış ve nihayet Rusçaya da tercümesinin yapılması şartıyla “Tercüman” gazetesi için gereken izni almıştır. Gaspıralı, basımını gerçekleştirdiği tüm eserlerle, Rusya egemenliğindeki Türklerin vatansever duygularını perçinlemek, sahip oldukları kültür ve tarihi öğretmek ve farkındalık kazandırmak amacıyla dinî ve geleneksel normlar altında yaşayan bu millete tarih ve milliyetçilik bilincini aşılama için çaba göstermiştir.⁶³

Gaspıralı’nın kurduğu okullardan mezun olan birçok öğrenci, mevcut okullarının amaçladığı profil olan Ruslaşmış aydın bir kesim meydana getirmekten ziyade Çarlık Rusya’yı sevmeyen Rus inkılapçılarıyla tanışıp onlara katılarak oluşturulan bu grup, çevrelerindeki tarafından “Genç Tatarlar” olarak anılmaya başlamıştır. Genç Tatarların zamanla fikirleri yayılmış ve bu fikirler çoğu kişi tarafından da benimsenmiştir. Anılan dönemde grubun lideri olan Abdürreşid Mehdi milletvekili olarak seçilmiştir. “Vatan Hadimi” adında bir gazete bile çıkarmaya başlayan bu grup Çarlık rejiminin baskı ve yıldırma girişimleri karşısında sürekliliğini koruyamayarak 1910’lara doğru dağılmak zorunda kalmıştır. Ancak bu grubun dağılması fikirlerinin benimsenip korunmasını ve hatta yayılmasının önüne geçemedi. Bu düşünceyi özümseyen ve baskılar karşısında bir şeyler yapmak zorunda hisseden bu gençler İstanbul’da tahsil almaya başlayarak kendilerinden söz ettirecek olan Vatan Cemiyeti’ni kurmuşlardır.⁶⁴

⁶² Uğurlu, s. 187-188.

⁶³ Ataalp Kadir Pınarer, “İsmail Gaspıralı ve Kırım Tatar Milli Hareketi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2014, s. 87-90.

⁶⁴ Hakan Kırmı, “Kırım”, İçinde: *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 25, TDV Yayınları, Ankara, 2002, (ss. 458-465), s. 459.

İsmail Gaspiralı'nın milli ve dini kavramların halka benimsetilmesi fikrine, "Kırım vatani" fikrini ekleyen Genç Tatarların vatan ve millet üzerine oluşturduğu yeni kavramlar, Çarlık Rusya'sını meşgul eden bir girişim olmuştur. Ancak bu dönemde Çarlık Rusya'sını uğraştıran sorunlar bununla sınırlı kalmamış, Çarlık Rusya Lenin'in liderlik ettiği Marksizm kökenine dayanan muhalif hareket ile de uğraşmak zorunda kalmıştır. Lenin'in öncülük ettiği harekette, ülke sınırları dahilinde yaşayan tüm vatandaşların eşit olduğuna ve her ulusun kendi kaderini tayin etme hakkına değinilmiştir. 1917 Devriminin temel argümanı olan bu fikri yapı hem Çarlık Rusya'sının yıkımını getirmiş hem de Kırım Tatarlarının siyasi tarihlerinin geleceği üzerinde etkili olmuştur.⁶⁵

1.4. Sovyet Dönemi'nde Kırım

1877-78 yıllarında 93 harbi ismiyle anılan savaşlar başlamıştır. Bu savaşların nedeni olarak, en başta Rusların Kırım'daki yenilginin karşılığını vermek istemesini gösterebiliriz. Ağır kayıpların verildiği savaşın sonunda 1878'de imzalanan Ayastefanos Anlaşması Osmanlı açısından ağır sonuçları olan bir anlaşma olmuştur. Bu anlaşmayla birlikte Osmanlı Devleti'nin Avrupa ve Kafkasya'da bulunan topraklarını tamamen yitirdiği kabul edilmiştir. I. Dünya Savaşı'nın meydana gelmesiyle Osmanlı, Rusya'yla Kafkas cephesinde savaşmış; 1917 Şubat İhtilali'nin başlamasıyla beraber Aralık 1917'de Osmanlı Devleti ile Rusya arasında mütarekeye varılarak savaşa son verilmiştir.⁶⁶

1877-78'de gerçekleşen Osmanlı Rus Savaşı sonrası Balkanlardaki Slav varlığını kullanarak Balkanlarda karışıklıklar meydana getirmek suretiyle Osmanlı'ya karşı ayaklandırma çıkararak Rusya, savaş sonrası Balkanların Rus egemenliğine girmesini sağlamış, Doğu Trakya ile Anadolu dışındaki Karadeniz'in tüm kıyı kesimleri hâkimiyeti altına almıştır. I. Dünya Savaşı'nın geleceğinde Karadeniz'de yaşanan tüm bu gelişmeler etkili olmuştur. Nitekim Fransız ve İngiliz donanmalarından gelecek

⁶⁵ Esra Dayı, "Siyasi ve Hukuki Boyutlarıyla Sovyet Sonrası Rusya Ukrayna İlişkileri ve Kırım Krizi", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, Aralık, 2019, s. 27-28.

⁶⁶ Topsakal, s. 44-45.

yardımı Çanakkale Boğazı'ndan geçemedikleri için Çarlık Rusya'ya ulaştırılmaması, mevcut rejimin yıkılıp Bolşevik devriminin gerçekleşmesine neden olmuştur.⁶⁷

Çarlık Rusya, bünyesinde farklı birçok milleti barındıran bir ülkedir. Böylesine geniş bir alanda farklı milletlerin olduğunu göz önünde bulunduran Lenin, Çarlık Rusya'da hüküm süren rejimin yıkılması için gerekli argümanın milliyetçi söylemleri yaymak ve halkları bu şekilde teşvik etmek olduğunu düşünmüştür.

Rusya'da sosyalist bir düzen inşa edebilmek için, ulusal bağlamda faaliyet gösteren hareket ve grupların nüfuslarından yararlanılmış, halk arasında "milliyetçi" duygular teşvik edilmiştir. Gerekirse halkların kendi kaderlerini kendilerinin tayin edebileceği fikri de bu ideolojinin bir parçası haline getirilmiştir. Çoğunlukla sosyalist ideoloji ile beslenen bu rejim, etnik olarak Rus ulusal kimliğini mevcut sorun önünde bir açmaz olarak değerlendirmiş ve Komünist parti öncülüğünde bir "Sovyet kimliği" inşa edilerek Marksist ideolojinin savunduğu değerler ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Stalin, Sovyetler Birliği'nde ulusal kimliğin inşasını biçimsel olarak ulusal, özünde ise sosyalist olarak ifade etmiştir. Bu çerçevede, ulusal kimliklerin, daha üst bir kimlik olan Sovyet kimliği içinde eriyip benimsetilecek politikalar geliştirilmiştir.⁶⁸

1914 yılına gelindiğinde ise I. Dünya Savaşı'yla birlikte daha önceden faaliyetlerine başlamış olan Vatan Cemiyeti mensupları bu durumdan yararlanarak, Kırım'daki milliyetçi fikirlere sahip gruplarla birlik olma yönünde girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Kırım Türklerinin teşkilatlanmasının önemi, 1917'de başlayan Bolşevik İhtilali ile birlikte kendilerini hemen göstermesiyle belli olmuştur.⁶⁹

1917 yılında gerçekleşen Bolşevik Devrimi Rus Çarlığı'nın yıkılmasına ve yerine Sovyetler Birliği'nin kurulmasına yol açmıştır. Sovyetler Birliği, bünyesinde birbirinden farklı birçok görüş ve politikayı barındırmıştır. Sovyetler Birliği'nin asıl amacı emperyalist olmayan bir dış politika benimsemekten kaynaklanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Sovyetler Birliği sınırlarında tüm halkların aralarında hiçbir ayırım yapılmaksızın dil, din ve ırkları ne olursa olsun birlik ve beraberlik içerisinde dostça

⁶⁷ Hasret Çomak, Atilla Sandıklı, Erdem Kaya, Elnur İsmayilov, "Karadeniz'de Yeni Gelişmeler, Ukrayna Krizi ve Türkiye", İçinde: *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, (Editör: Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yıldırım), Beta Yayınları, İstanbul, Kasım, 2014, (ss. 137-168), s. 140.

⁶⁸ Şeyma Gürhan, "1930'lu Yıllarda SSCB'nin Kırım'da Uyguladığı Sovyetleştirme Politikaları ve Yaşanan Suni Açlık", *Ulusa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, AUİLS Özel Sayısı, Cilt 1, Sayı: 1, 2017, (ss. 42-58), s. 45.

⁶⁹ Tansoy, s. 17-18.

yaşamaları hedeflenmiştir. Ancak verilen bu söz yerine getirilememiş ve tek tip Sovyet bireyler yaratma çabası içerisine girilmiştir.⁷⁰

Kişilerin asıl kimliklerini görmezden gelip, amaçlanan insanın yaratılması her dönemde olduğu gibi Sovyet döneminde de devam etmiş, insanlar belli bir kalıba sığdırılmaya ve sabit fikirlere entegre edilmeye çalışılmıştır. Halkların kendi kaderlerini kendilerinin belirleyebileceği fikri ise, Sovyetlerin kendi ideolojilerini benimsetmek için kullandığı bir araç olmaktan öte gidememiştir.

Rejimin değişmesinden faydalanmak isteyen Tatarlar, 25 Mart 1917’de “Kırım Müslüman Kongresi” düzenlediler. Bu kongrede Çarlık rejimi döneminde kurulan bazı yapıları tasfiye etmeyi, vakıf topraklarının millileştirilmesi gerekliliği ve Kırım Tatarlarının geçici özerk hükümetini temsilen Kırım Müslüman Merkezi İcra Komitesi seçme kararları alındı. Mayıs 1917’de “Rusya Müslümanları Kongresi” toplandıysa da burada alınan kararlar hayata geçirilemedi. Ekim 1917’de Kırım Milli Müzesinin açılışında konuşan Numan Çelebi’nin “Kırım Kırımlıdır” sözü K.M.M.İ.K’ce benimsenmiş ve bu minvalde icraatlara başlanmıştır. 15 Kasım 1917’de Bolşevik Hükümetince “Rusya Halkalarının Hakları Bildirisi” yayınlanmıştır. Halkların eşitliği, dinsel ve etnik sınırlamaların kaldırılacağı, kendi kaderlerini tayin ve gelişebilme özgürlüğü bu bildiriye yer almıştır. Bu bildiriye 12 Aralık 1917’de yayımlanan “Rusya ve Doğunun Tüm Müslümanlarına Yönelik Bildiri” takip etmiştir.⁷¹

Rusya’da yaşanmakta olan bu gelişmelerden yararlanmak amacıyla, Kırım Tatarlarınca kendilerine bir anayasa hazırlayıp bölgenin özerkliğine karar verilmesi için bir kurultay seçilmiş, seçilen bu kurultayca bunun gerçekleştirilmesi için bir komisyon oluşturmuştur. Oluşturulan bu komisyonda bazı değişikliklerle birlikte anayasa metni hazırlanıp kabul edilmiştir.

Her Kırım vatandaşının seçme ve seçilme hakkına sahip olduğu ve İslam coğrafyasında ilk olma niteliğine sahip olan seçimlerin sonrasında oluşturulan Kırım Tatar Kurultay’ı 9 Aralık 1917’de Bahçesaray’da bir araya gelmiş ve 26 Aralık 1917’de

⁷⁰ Özgün Sedal Dirik, “Soğuk Savaş Sonrası Rus Dış Politikasında Avrasyacılık: Kırım Sorunu”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, Haziran, 2019, s. 62.

⁷¹ Ayla Göl, “Sovyetler Birliği’nde Kırım Tatarlarının Yer Değiştirme Sorunu”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1988, s.17-19.

Kırım Tatar Kanun-i Esasisi (Anayasası) ile “Kırım Demokratik Cumhuriyeti” ilan edilmiştir. Numan Çelebi Cihan ise Kırım cumhuriyetinin ilk başkanlığına seçilmiştir.⁷²

Bolşevikler, Kırım Cumhuriyeti'nin kurulmasından duydukları rahatsızlığı sert politika girişimleriyle tepki göstererek vermişleridir. Bolşevikler ilk olarak Bolşevik düzenin Kırım vatandaşları açısından uygulanması için Akhisar'da askeri İhtilal Komitesi kurmuş ve Kırım toprakları içerisinde kalan Ruslar yönünden Tatarların kendileri için tehdit oluşturduğuna yönelik propagandalarla bu yönde bir algı operasyonu geliştirilerek bu bahane ile etnik Ruslara silahlanmaları ve kendilerini savunmaları çağrısında bulunulmuştur. “Tüm iktidar çoğunluğundur” (Tüm iktidar Sovyetlere) sloganı çevresinde toplanmaya başlayan Bolşevikler 23 Ocak 1918'de düzenledikleri askeri operasyon ile birlikte Bahçesaray ve Akmescit'i (Simferopol) ele geçirmiştir. Askeri bu harekât sonrası “Kırım Tatar Milli Hükümeti” yıkılarak, yerine Tavrida Sovyet Cumhuriyeti kurulmuştur.⁷³

Bolşeviklerin Kırım Demokratik Cumhuriyeti'ni devirmelerinin akabinde Almanlar Kırım'a gelerek Nisan 1918 tarihinde bu bölgeyi işgal altına almışlardır. Almanların bu işgali çok fazla sürmemiş ve Almanlar 5 aylık zaman sonrasında bölgeyi terk etmek mecburiyetinde kalmışlardır. Almanların bölgeden çekilmesi sonucu yönetimi tekrar ele alan Sovyetler, antikomünist Beyaz Ordu'nun yönetimi ele geçirmesine kadar Rusya Kırım'ın yönetiminde kalmıştır. 1921'in Ekim ayına gelindiğinde ise Kırım'da yeni bir “Kırım Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti” kurulmuştur.⁷⁴

SSCB'yle ortaya çıkan yeni durumda Kırım'ın statüsünü değerlendirdiğimizde Mayıs 1921'de Kırım Komünist Partisi'nin Eyalet Komisyonu 96 oya karşılık 52 oyla Kırım'ın sadece Sovyetler Birliği'nin devamı bir eyalet olması gerektiğine karar vermiştir. Bu durum ne yazık ki beklentileri karşılamamıştır. Moskova Hükümet Merkezinin bu kararı yetersiz bulmasına bağlı olarak 18 Ekim 1921'de Lenin göstermelik olarak Kırım Türklerinin yeni rejimi benimsemesini sağlamak ve ülke

⁷² Gül Sarıkaya, “Ukrayna Jeopolitiği Bağlamında Kırım ve Kırım Türkleri Sorunu”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Aralık, 2014, s. 130.

⁷³ Dayı, s. 29.

⁷⁴ Uğurlu, s. 194.

içinde yaşayan Türklere propaganda mesajı vermek için Kırım Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin kurulmasına ilişkin hazırlanan bu kararnameyi imzalamıştır.⁷⁵

Rusya Federal Sovyet Sosyalist Cumhuriyetine bağlı Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin kuruluşu Kırım Türkleri için bir umut ışığı olmuştur. Çünkü kurulan bu cumhuriyetin idaresi ağırlıklı olarak Kırım Türklerinin eline geçmiş ve Kırım Türkçesi de Rusça ile birlikte resmi dil olarak kabul edilmiştir.⁷⁶

Kırım'da yaşanan bu gelişmeler, Kırım'daki yaşamı düzenleyen yeni politikaların belirlenmesiyle her zamanki durumundan daha iyi bir duruma kavuşturulmaya uğraşılmış, bir zamanlar Kırım'da izlenen yanlış uygulamaların olumsuz etkisi giderilmeye çalışılmıştır. Kırım'da kurulan cumhuriyetle birlikte idari mercilerde Kırım'ın aydın kesimlerinden birçok kişinin yer almasıyla gerek eğitim gerekse sosyal ve kültürel birçok alanda hızlı bir şekilde gelişmeler meydana gelmeye başlamıştır.

Kırım Cumhuriyeti ilk olarak toprağı sosyalleştirme kanununu kabul ederek, önceki dönemde Kırım vatandaşları aleyhine oluşan ekonomik dengesizlikleri gidermeyi ve buna ilişkin çözüm yolları belirlemeyi amaçlamıştır. Yine bu dönemde özel mülkiyet kavramı, Sovyet Rusya yasalarından esinlenilerek kaldırılmış, halkın toprak ihtiyacının karşılanacağı çalışmalar tamamlanana kadar herkesin elinde bulundurduğu toprağı belli bir zaman aralığına kadar kendi himayelerine bırakılacağı ifade edilmiştir. Hal böyle olmakla birlikte ortaya çıkan durum istenilen sonucu vermemiştir. 1921-22 yıllarında Kırım'ı vuran kuraklık sebebiyle üretilen ürünler azalmış, bu durum büyük bir açlığa ve ölümlere neden olmuştur.⁷⁷

Açlık ve ölümlerin sebebinin asıl nedeni sadece kuraklık sonucu ürün elde edilememesi değil; elde edilen bu ürünlerin büyük bir kısmının başka yerlere gönderilmesi ve buraya yapılan yabancı yiyecek yardımının bilinçli olarak diğer bölgelere yönlendirilmesi olmuştur. Bu felakette ölenlerin yaklaşık %60'ı Kırım Tatarı olarak kayıtlara geçmiştir. Sert Sovyet politikalarından 1923'ten itibaren daha ılımlı bir havanın görülmeye başlamasıyla Milli Fırka üyeliği yapmış Veli İbrahimov, Komünist Parti'de yerini almıştır. Bu dönemde toprak, ekonomi, kültürel ve sosyal yaşamda birçok

⁷⁵ Sarıkaya, "Ukrayna Jeopolitiğı Bağlamında Kırım ve Kırım Türkleri Sorunu", s. 37-38.

⁷⁶ Ekici, s. 22.

⁷⁷ Göl, s. 25.

gelişme onun bu adımları sayesinde meydana gelmiştir. Tiyatrolar, kütüphaneler, daha gelişmiş okullar, bilim merkezli enstitüler açmış, toplumu kültürel alansa yükseltmiş, göç eden Tatarların ülkeye dönüşüyle ilgili çalışmalarla nüfusun Kırım'da tekrar artırılıp Tatarlaşması için elinden geleni yapmıştır.⁷⁸

Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin başkanı İbrahimov, Kırım'da yeniden nüfusu artırma düşüncesiyle, 1927 yılında Dobruca'da yaşayan Türklerin de Kırım'a yerleştirilmesini önermiştir. Fakat diğer tarafta Yahudilerin Kırım'a yerleştirilmesi düşüncesinin karşısında yer alması ve milliyetçi hareketlerinin öne çıkmasından rahatsız olunması sebebiyle sınıf düşmanlığı gerekçesiyle tutuklanarak 1928 yılında idam edilmiştir.⁷⁹

Rusya açısından İbrahimov'un politikasının tehlike olarak görülmesi sonucu idam edilerek öldürülmesiyle beraber Sovyet Rusya her zaman uyguladığı baskı rejimine geri dönmüştür. İdari kadrolarda faaliyet gösteren Tatarlar buldukları konumlardan tasfiye edilmiş, ekonomik kalkınma politikaları tamamıyla tersine döndürülmüştür. 40 bine yakın Kırım Tatar köylüsü, toprak ağası (kulak) olduğu gerekçe gösterilerek Sibiryaya ve Urallara sürgün edilmiştir. 1931-33 yıllarında yeni bir kıtlığın meydana gelmesine sebep olan bu durum, Sovyetlerin tamamında 14 milyon insanın ölümüyle sonuçlanmıştır.⁸⁰

Sovyet Rusya'nın uyguladığı politikalar sadece bununla sınırlı değildir. Sert politikalarını artıran Sovyetler gün geçtikçe din, eğitim ve kültür alanlarını da hedefine almaya başladı. 26.000'den fazla cami bulunan Rusya'da camiler kapatılıp, namaz kılmak yasaklanmış, din görevlileri ya sürgün yahut idam edilmiştir. Milli tiyatro, dergi ve gazetelerde faaliyet gösterenler görevlerinden alınmıştır. Demircilik, semercilik gibi geleneksel tüm sanatlar büyük bir kültürü tasfiye etme girişimleriyle yok olmuştur. Kullanılan alfabe kaldırılıp Latin alfabesine geçilip, 1938'de ise Kiril alfabesi zorunlu hale gelmiştir.⁸¹

Haziran 1941'e gelindiğinde Nazi Almanya'sı Ukrayna'yı işgale girişmiş ve Kırım, Alman orduları tarafından işgal edilmiştir. Bazı Tatar kesimlerinin bu işgalin bağımsız Kırım Devleti'nin kurulması açısından önemli bir gelişme olarak tahayyül

⁷⁸ Kireççi, Tezcan, s. 44-45.

⁷⁹ Tansoy, s. 21.

⁸⁰ Kırmılı, s. 461.

⁸¹ Gürhan, s. 51-54.

edilmesi sonucu, 1942’de Sovyet savunmasına karşı Kırım Tatarları arasından asker alımı karara bağlanmış böylece Tatarlar bu savaşta Alman birlikleriyle birlikte saf tutmaya başlamıştır.⁸²

İki devletin savaşına sahne olan Kırım’da savaş, 1944’te Almanların Kırım topraklarından çıkarılmasıyla sonuçlanmıştır. Tekrar Sovyet Rusya’nın egemen olması sonucunu doğuran bu gelişme, Kırımlılar aleyhine yeni bir durum ortaya çıkarmıştır. Savaşta Almanlara yardım ettikleri iddiasıyla Kırım’da yaşayan Tatar Kırım Türk’lerinin tamamı yüzyıllardır yaşadıkları yurtlarından Orta Asya’ya gönderilmiştir. Haziran 1945’te Kırım’ın hukuki statüsü de değiştirilmiş ve özerk bir cumhuriyet olan Kırım, SSCB içinde bir özerk bölgeye (oblast) dönüştürülmüştür.⁸³

18 Mayıs 1944 tarihi Kırım’da yaşayan Tatarlar için dönüm noktası olmuştur. Bu tarih zorla sürgüne tabi tutulan Kırımlıların ve tüm dünyanın akıllarından çıkmayacak bir tarih olarak kitaplarda yerini almıştır. Sovyet Rusya tarafından çıkarılan ceza kararnamesiyle, çok kötü şartların varlığı altında göç etmek zorunda kalınmış, tren vagonları, gemiler ve diğer vasıtalarla Orta Asya ve Sibiryaya gibi bölgelere sürülen Tatarlar nüfuslarının neredeyse yarısını, açlık, hastalık ve sefaletten dolayı henüz göç edemeden kaybetmişlerdir. Sürgün sonrası Tatarların Kırım’a dönmesi de yasaklanmıştır.⁸⁴

⁸² Dayı, s. 34.

⁸³ Fatma Aslı Kelkitli, “Kırım: Rusya İçin Vazgeçilmez Yarımada”, İçinde: *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, (Editör: Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yıldırım), Beta Yayınları, İstanbul, Kasım, 2014, (ss. 289-308), s. 292.

⁸⁴ Yılmaz, s. 2.

Şekil 1: Kırım Tatar Sürgünü

Kaynak: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/77-yildir-dinmeyen-aci-kirim-tatar-surgunu-581500.html>.

Stalin'in ölümüyle beraber yeni devlet başkanlığına Nikita Kruşçev'in gelmesiyle Stalin dönemindeki sert hava biraz daha yumuşamaya başlamıştır. Ukrayna ile Rusya'nın bir araya gelmesini sağlayan 1654 tarihli Preyaslav Antlaşması'nın 300. Yıldönümü sebebiyle Kırım toprakları, kendisinin de Ukrayna kökenli olduğu bilinen Kruşçev tarafından Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne hediye olarak verilmiştir. 300 yıl önceki anlaşma neden gösterilse de asıl neden Ukrayna'nın Rusya'ya sorun çıkarmamasının güvenceye alınmak istenmesi ve Kırım'ın bu nedenle ödün verilmesidir.⁸⁵

Kırım'ın Ukrayna'ya hediye edilmesinin nedenlerinden bir diğeri ise Sovyetler Birliği'nin o dönemdeki gücüne ve sınırlarına bakılacak olursa, bu birliğin bir gün parçalanabileceği, dolayısıyla Kırım'ın bu hâkimiyetten ayrılabilmesi akla gelen bir ihtimaldir. Bu çerçevede bu ihtimalin gerçekleşmesinin önüne geçilerek Kırım'ın, coğrafi sınırları itibarıyla Ukrayna'ya bırakılması, Rusya için daha kolay bir yönetim elde etmek için elverişlidir. Esas olanın Sovyet vatandaşı olmak ve birlik altındaki

⁸⁵ Ekici, s. 25-26.

cumhuriyetler arasındaki sınırların son derece şeffaf olması, bu kararın bir tehdit olarak algılanmasının önüne geçmiştir.⁸⁶

1957’de, Sovyet hükümeti, Stalin döneminde sürgüne gönderilen birçok milletin Sovyet Rusya’ya ihanet etiğine yönelik suçlamayı kaldırmış, bu durumun Stalin’den kaynaklı acımasız bir politikasının sonucu olduğunu ifade ederek, kendi vatanlarına geri dönme hakkını tanımıştır. Ne yazık ki bu ifade kapsamına alınan milletler arasında Ahıska Türkleri ve Volga Almanlarının yanında Kırım Tatar Türklerine de yer verilmemiştir. Bu dönemde Kırım Türklerine vatana dönüş izni verilmese de serbest seyahat hakkı ve kendi gazetelerini sıkı şartlar altında da olsa çıkarma izni verilmesi, Kırım Tatarları açısından tekrar örgütlenebilecekleri, haklarını arayıp seslerini duyurabilecekleri bir alan yaratmıştır.⁸⁷

1957’de eskiden sahip oldukları haklarını tekrar elde etmek isteyen Tatarlar, Stalin’in ölümü sonrası gelen hükümetin daha adil uygulamalara sahip ve yumuşak bir politikası olduğunu düşünerek, Kırım’a tekrar dönmek için gerekli ortamı oluşturmak amacıyla hazırlıklara başlamıştır. Bu amaçla ilk olarak 6 bin imza taşıyan bir dilekçe ile “iyileştirme ve Kırım’a geri dönüş hakkı” talep edilmiştir. Bu bağlamda takip eden 4 yıl içinde 18 bin, 1961’de 25 bin imza bulunan dilekçeler gönderilmiştir. Ancak beklenen sonuç alınamamış aksine bu hareketin önderleri mahkemeye verilmiş ve “Sovyet karşıtı propaganda” ve “ırkçı huzursuzluk” yarattıkları gerekçesiyle mahkûm edilmişlerdir.⁸⁸

1960’lardan itibaren Kırım Tatarlarının bu isteklerini sert bir şekilde karşılıksız bırakan Sovyet hükümeti, Tatarların bu direnişinin büyüyüp, yurt dışında da sesini duyurması karşısında, Yüksek Sovyet Prezidyumu tarafından 1967’de yayımlanan kararname ile “eskiden Kırım’da yaşamış Tatar milletinin” itibarını iade etmiştir. Kararnamede sürgünün haksız olduğu belirtilmiş olup tüm Sovyet vatandaşlarının sahip olduğu hakların onlara da tanındığını ve Sovyetlerin her yerinde yaşayabilecekleri belirtilmiştir. Fakat uygulamada “bu her yerin” içinde Kırım topraklarının olmadığı anlaşılmıştır.⁸⁹

⁸⁶ Ali Asker, “Kırım: Zorla Statü Değişikliği”, *Ekoavasya Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 7, Sayı:27, 2014/3, (ss. 4-15), s. 9.

⁸⁷ Tansoy, s. 28.

⁸⁸ Uğurlu, s. 260-261.

⁸⁹ Kırmılı, s. 463.

Yapılan açıklama sonrası Kırım'a tekrar dönülebileceğini düşünen Kırım Tatarları, göç etmek için yola çıktılar. Geldiklerinde tahmin edemedikleri bir engelle karşılaşan yaklaşık 10 bin Tatardan yalnızca iki aileye yerleşme izni verilirken bunun dışında kalanlar zorla geri gönderilmiştir. Geri gönderilen bu Kırım Türklerinin çoğu, Ukrayna'nın Herson ve Krasnodar yerleşkelerinde mecburi iskân uygulamasına maruz kalmıştır.⁹⁰

Yasalar çerçevesinde haklarını arayan Tatarlar, karşılık olarak daha çok tutuklama ve şiddetle karşılaşmıştır. Demokratik usuller çerçevesinde hak aramaya devam eden Kırımlılar, yeni bir yöntem geliştirmiş ve artık kendilerine yapılanları tüm dünya basınına ve BM gibi uluslararası kuruluşlara duyurarak haklarını arama kararı vermişlerdir.

Uluslararası platformda seslerini duyurmaya başlayan Tatarlar karşısında tepki çekmek istemeyen Sovyet görevlileri kendilerini, durumun iddia edilenden farklı olduğunu aşağıdaki alıntıda gibi ifade edilerek, yaşananları meşrulaştırmaya çalışmıştır.

“... Bütün bu güçlülere karşın, pek çok şey yapılmış, Kırım'ın 14 bölgesinden 9'una Tatar topluluklar yerleştirilmiştir. Kırım'a ilk defa 1968 Nisan ayında Tatar aileleri dönmüştür. Bu aileler Simferopol'e (Akmescit) yakın Nekresova köyünde ev yapılmıştır. ...her aileye oldukça büyük çapta toprak ayrılmıştır. Arazi ailelere ücretsiz olarak verilmiş, arazi üzerinde yapılan inşaatların harcamalarının %35'ini de devlet ödemiştir.”⁹¹

Bu süreçte Kırım Türklerinin teşkilatlanmasında ve tüm dünyaya Kırım'da yaşanan insan hakkı ihlallerinin duyurulmasında Mustafa Abdulcemil Kırımoğlu, Kırım halkına önderlik etmiştir.

Ailesiyle birlikte sürgün edilenler arasında yer alan Kırımoğlu, gençliğinden itibaren Kırım'da yaşanan haksızlıklar karşısında durarak, milliyetçi hareketlerin arasına katılmıştır. Sürgünden sonra birçok milletten insanın vatanlarına geri dönmesine izin verilmesine rağmen Tatarlara bu hakkın tanınmadığı bilinmektedir. Bu durum sonrasında Kırım Tatar Milli Hareketi'nin önemli bir mensubu olan Kırımoğlu, 1961 yılında yakın çevresiyle birlikte Kırım Tatar Milli Gençlik Teşkilatı'nı kurmuş, Mayıs 1969'da Sovyetler Birliği'nde önemli bir insan hakkı savunucusu olan Petro Grigorenko'nun tutuklanmasının ardından Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği İnsan

⁹⁰ Sarıkaya, “Ukrayna Jeopolitiği Bağlamında Kırım ve Kırım Türkleri Sorunu”, s. 141.

⁹¹ Göl, s. 58-59.

Hakları Girişimi Grubu'nun kurucu liderliğini üstlenmiştir. Kırımoğlu ilk hapis cezasını Sovyetlerde askerlik yapmayı reddettiği için almıştır. Kırımoğlu 1969'da Grigorenko'nun tutuklanmasını protesto ettikleri bir gösteride Sovyet hükümetine karşı düşmanca ve anti Sovyet propaganda yaptığı iddiasıyla tutuklanarak tekrar hapis cezasına çarptırılmış ve 1972'de serbest bırakılmıştır. 1974 yılında Kırım'a yaptığı bir gezi sırasında askerlik yapmaması sebep gösterilerek yeniden tutuklanan Kırımoğlu hakkında anti Sovyet olduğu gerekçesiyle yeniden dava açılmıştır. Kırımoğlu bu süreçte yaptığı 303 gün süren açlık greviyle dünya basının ilgisini çekmiş ve bu dava sürecinde dışarıdan yapılan katılım sayesinde Kırım Tatarlarının durumunu ve insan hakkı ihlallerini dünyaya duyurma fırsatı yakalamıştır. Ancak bu süreçten sonra da yargılamalar, tutuklamalar ve hapis cezaları aynı hızıyla devam etmiştir.⁹²

Bu bağlamda Kırım Türklerine önderlik eden Mustafa Cemil Kırımoğlu, insan hakları ve demokrasi gibi kavramları her alanda savunmuş ve dile getirmiştir. Komünist Parti'nin merkezîyetçiliğini reddederek, gerçekleştirilen pasif direnişin temelini oluşturmuş, yaptığı açlık grevleri ve diğer sivil itaatsizlik eylemlerinin nihai amacı Kırım Tatar Türklerinin doğup büyüdüğü topraklara yeniden kavuşmasını temin etmek olmuştur. Sovyetlerde kurulan İnsan Hakları Teşebbüs Grubu'nun öncü kurucuları içinde bulunan Kırımoğlu, bu dönemde Kırım Türklerinin durumunu ifade eden ve ellerinden alınan meşru hakları konusunda mektuplar, dilekçeler, makaleler yazmıştır. Bu faaliyetleri bahane edilerek Kırımoğlu Sovyet Devleti karşıtı eylemlerde bulunmak ve SSCB'nin milliyetçi politikasını karalamakla suçlanarak 1969'da 3 yıl şartlı çalışma kampına gönderilmiş, 1974 yılı ve sonrasında da yine benzer gerekçelerle defalarca kamplarda çalışma cezaları almıştır.⁹³

Kırımlılar her fırsatta mücadelelerine devam etmişler ve 1987 yılında Kızıl Meydan'da yapılan gösterilerden sonra Kırım Tatarlarının şartlı olarak ülkelerine dönmelerine izin verilmiştir. 1989 yılında, Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu liderliğindeki Kırım Tatar Milli Hareketi Teşkilatı'nın kurulmasıyla Tatarların Kırım'a dönüşü başlamıştır.⁹⁴

⁹² Necati Demir, Osman Kubilay Gül, *Türklüğe Adanmış Bir Ömür: Abdülcemil Kırımoğlu*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2019, s. 88-93.

⁹³ Tansoy, s. 31-32.

⁹⁴ Ekici, s. 26.

Kırım Türklerinin durumu, ancak 1980'lerin sonlarına doğru, Gorbaçov'un "Glasnost ve Perestroyka" açılımıyla Rusya'da devlet politikalarının liberalleşmesi sonrasında değişikliğe uğramıştır. Kırım Tatarları, Temmuz 1987'de Kızıl Meydan'da düzenledikleri mitingde, uzun zamandır göz ardı edilen isteklerini ve haklarını 4 gün boyunca süren işgalle uluslararası kamuoyu ve örgütlere duyurarak tüm dünyanın ilgisini çekmeyi başarmışlardır. Eski topraklarına dönmek için yeni bir göç başlatan Kırımlılar, tüm engelleme çabalarına rağmen, burada kalmakta ısrarcı olmuş, Nisan 1989'da Kırım'a gelenlerin sayısı 40,000'i aşmıştır. Altı ay sonra, Sovyet Başkanlık Divanı, geçmişte birçok mağduriyete uğratılan Kırım Tatarları ve Sovyetler Birliği'nin diğer tüm halklarının haklarını da kapsayacak şekilde bu hakları güvence altına alan bir bildiri yayınlamıştır.⁹⁵

1.4.1. Kırım'ın Özerklik Statüsü

Rusya, 1990'larla birlikte ekonomik krize girmiş, eski emperyalist kimliğinden yoksun kalmış, toprakları azalmış, süper güç olmaktan uzaklaşmış, Çeçenistan'da sıcak çatışmaya girmiş, aynı zamanda federasyon dâhilinde yer alan diğer özerk bölgelerin daha fazla bağımsızlık istekleriyle karşı karşıya kalmıştır.⁹⁶

Kırımoglu'nun liderlik ettiği Kırım Tatar Milli Hareketi Teşkilatı'nın gelişen eylemleri neticesinde bu hareketlerin durdurulması gerektiği sonucuna varan Rus kesim, bu olaylar karşısında Kırım Tatarlarının süregelen taleplerinden biri olan KÖSSC'nin yeniden hayata geçirilmesi düşüncesini dile getirmektedir. Buna rağmen Kırım Tatarları Rus hâkimiyetine girme taraftarı değildir. Bu nedenle Rus hâkimiyeti altında bir özerklik teklifi reddedilmiştir.⁹⁷

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu Ukrayna'nın bağımsız bir cumhuriyet haline gelmesiyle Kırım Türkleri de öz vatanlarına dönmeye yönelik girişimlerine hız kazandırmıştır. Ancak vatanlarına geri dönen Tatarların karşılaştığı yeni manzara da Rus nüfusu, Kırım'ın büyük çoğunluğu oluşturur hale gelmiştir. Rus kesimin nüfusunun artırılmasına yönelik yapılan bilinçli çalışmalar neticesinde Rusya

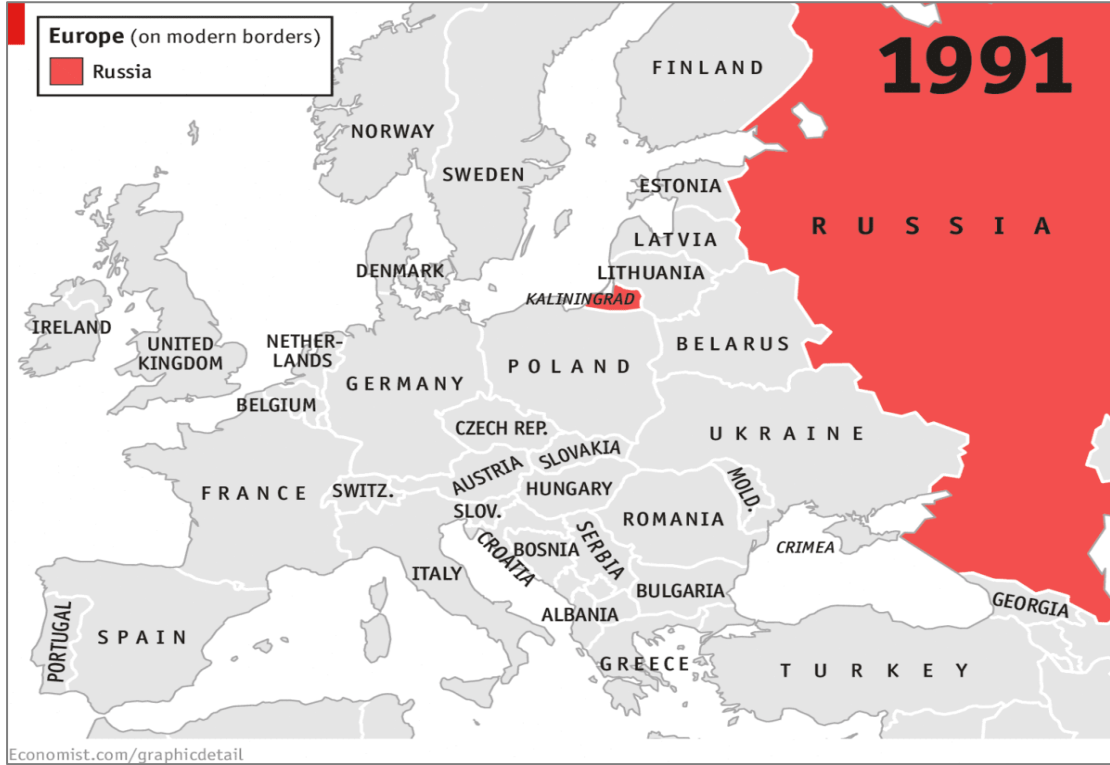
⁹⁵ Kireççi, Tezcan, s. 56.

⁹⁶ Abdulkadir Baharççek, Osman Ağır, "Kırım'ın Rusya Federasyonu'na Bağlanması'nın Rusya'ya Komşu Ünelere Olası Etkileri", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 52, Kasım-Aralık, 2015, (ss. 29-47), s. 33.

⁹⁷ Kırımlı, s. 464.

yanlısı çoğunluk 1991 yılında Kırım’da referandum yapılması fikrini ortaya çıkarmıştır. Bu referandum neticesinde Rus kesim Kırım’ın tekrar özerk cumhuriyet statüsüne geçmesi kararı aldırılmışsa da Ukrayna idaresi alınan bu kararı onaylamamıştır.⁹⁸

Şekil 2: SSCB’nin Dağılması Sonucu Ortaya Çıkan Devletler

Kaynak: <https://www.economist.com/graphic-detail/2014/03/20/hammer-and-scythe>.

SSCB’nin 1991 yılının Aralık ayında resmi olarak parçalanması neticesinde Ukrayna da birçok devlet gibi bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu bağımsızlığın elde edilmesi sonucunda Kırım, Ukrayna sınırlarında Özerk Cumhuriyet olarak kendi statüsünü sürdürmeye devam ettirmiştir.⁹⁹

Kırım vilayeti (oblast), Ukrayna SSC’nin 1991 yılında gerçekleşen referandum sonucu alınan kararla 12 Şubat 1991 tarihinde KÖSSC olarak yeniden adlandırılmıştır. Kırım’la ilgili yapılan bu idari düzenlemede Kırım Tatarları yer almamış olup bu yönetim Kırım Tatarlarının geri dönüş isteklerine olumsuz bir tavır göstermiştir. Kırım

⁹⁸ İsmail Aydıngün, Ceyda Acicbe, “Kırım’ın İşgali, Yasa Dışı İlhakı ve Değişen Bölgesel Dinamikler”, İçinde: “Sovyet Sonrası Ukrayna’da Devlet, Toplum ve Siyaset, Değişen Dinamikler, Dönüşen Kimlikler”, (Editör: Ayşegül Aydıngün, İsmail Aydıngün), Terazi Yayıncılık, Mart, 2020, (ss. 253-293), s. 258-259.

⁹⁹ Cavid Abdullahzade, “Self Determinasyon ve Ayrılma Açısından Kırım Sorunu”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı: 19, Ekim, 2014, (ss. 159-206), s. 160.

Türkleri ise KÖSSC'yi bu şekliyle tanımayacaklarını ve kendi statülerinin ne olacağına ilişkin kararın kendilerinin alacağı kararlarla belirlenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.¹⁰⁰

Kırım üzerinde hem Ukrayna'nın hem de Rusya'nın günümüze kadar ki süreçte tarihi, ekonomik ve kültürel açıdan hak iddialarının oluşu aynı zamanda Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne zarar verici gelişmelere neden olmuştur. Kırım'da uygulanan nüfus politikalarıyla Rusya'nın Rus nüfusunu artırması da bu problemlerin daha fazla büyümesine ve Rusların kendi planlarını daha rahat uygulamasına yol açmıştır. Bu durumun sebebiyet verdiği referandum da bu hususun bir tezahürüdür. Şubat 1991'de gerçekleştirilen referandum sonucunda Kırım'ın tekrardan özerk bir cumhuriyet statüsüne dönüştürülmesi ise referandumdan 4 ay geçmesi sonrasında Ukrayna Anayasası'nda yerini almıştır.¹⁰¹

Kırım'daki Rusların talepleri her ne kadar Ukrayna'dan ayrılarak Rusya'ya bağlanma olsa da bu istekleri sonuçsuz kalmıştır. Nitekim 1992 yılında Kırım Meclisi "Ukrayna Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin ismini "Kırım Cumhuriyeti" olarak onaylamıştır.¹⁰²

1990'ların hassas süreci boyunca Kiev yönetimi bir yandan Kırım içinde Rusların ortaya çıkardığı ayrılıkçı girişim faaliyetlerini sonlandırmaya çalışırken diğer yandan da Kırım'ın üniter nitelikli yapısını sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Bu çerçevede Ukrayna yönetimi Eylül 1992'de anayasasında değişikliğe giderek Kırım'ın Ukrayna içinde bir devlet olduğunu kabul etmiştir. Kırım 21 Eylül 1994'de "Kırım Özerk Cumhuriyeti" haline gelmiştir.¹⁰³

Ukrayna ile Kırım arasında yaşanan bazı olaylar, kriz boyutuna taşınacak gelişmelerin yaşanmasına yol açmıştır. Bunlardan biri 1994 yılında Yuri Meshkov'un Kırım'da yapılan seçimlerde devlet başkanı olarak seçilmesidir. Meshkov, Rus yanlısı bir lider olarak tanınmaktadır. Diğer bir kriz ise Kırım'ın özerk statüde devam etmek istemesi nedeniyle ortaya çıkan ayrılıkçı hareketler olmuştur.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Kırımlı, s. 464.

¹⁰¹ Asker, s. 9.

¹⁰² Fatma Taşdemir, Adem Özer, "Uluslararası Hukuk Açısından Kırım Sorunu: Kosova'nın Rövanşı Mı?", *Erciyes Hukuk Dergisi*, Cilt 10, Sayı: 1, 2015, (ss. 43-61), s. 49.

¹⁰³ Asker, s. 9.

¹⁰⁴ Taşdemir, Özer, s. 49.

Ocak 1994’de Yuri Meshkov’un parlamentodaki Rus temsilcilerin büyük desteğiyle devlet başkanı seçilmesi durumu Ukrayna ve Kırım arasındaki ilişkileri oldukça gerginleştirmiştir. Meshkov bu seçimi Kırım’ın Rusya ile yeniden birleşmesi olarak adlandırmıştır. Bu gelişme Ukrayna’nın toprak bütünlüğüne karşı açık bir tehdittir.¹⁰⁵

1995 yılının başlarında Kırım Özerk Cumhuriyeti devlet başkanı Meshkov, Parlamento’da dikkat çekici bir konuşma gerçekleştirmiştir. Konuşmasında “Slav birliği kardeşliğinin yeniden düzenlenmesini ve Kırım ile Rusya’nın zaman içerisinde yeniden birleşmesi” fikrini dile getirmiştir. 1995 yılının nisan ayında ise Rus Dış İşleri Bakanı Kozyrev’in bir konuşması Kırım’da yeniden Rusya’yla birleşme fikrinin gün yüzüne çıkmasına neden olmuştur. Bu konuşmasında Kozyrev, Rusya’nın diğer yerleşimlerde olan azınlık durumundaki Rus vatandaşlarının haklarını koruma altına almak amacıyla gerekirse sert kuvvet uygulanabileceğini belirtmiştir. Kırım’da yaşayan Ruslar tarafından bu açıklama sevinçle karşılanmıştır. Bu durum neticesinde Nisan 1995 tarihinde Kırım Parlamentosu resmi olarak Rusya başvurmuş ve Rusya’dan kendilerinin korunma altına alınmasını talep etmiştir.¹⁰⁶

Ukrayna yönetimi yaşanan bu olaylar karşısında bu durumu bertaraf etmek amacıyla bazı girişimlerde bulunmuştur. 17 Mart 1995 tarihinde Ukrayna Parlamentosu öncelikle Kırım Özerk Cumhuriyeti Anayasası’nı yürürlükten kaldırmıştır. Rus yanlısı uygulamalarıyla bilinen KÖC Başkanı Meshkov görevden alınmıştır. Ukrayna Parlamentosu, azledilen Başkan Meshkov’un Ukrayna toprak bütünlüğüne ve Ukrayna yasalarına karşı geldiği iddiasıyla hakkında soruşturma başlatılmasına yönelik kararı onaylamıştır. 22 Mart gününe gelindiğinde ise Rus ağırlıklı Kırım Parlamentosu, Kırım’ın başbakanı Franchuk’u görevden almıştır. 31 Mart tarihinde Ukrayna başkanı olan Kuchma yayınladığı başkanlık emriyle Kırım’ın Ukrayna’nın talepleri doğrultusunda bir anayasa hazırlanması gerektiğini dile getirmiştir. Bu talebin karşılanmaması sonucunda ise Kırım Parlamentosu lağvedilmiş ve anayasası yürürlükten kaldırılmıştır.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Asker, s. 9-10.

¹⁰⁶ Sezai Özçelik, *Uluslararası Çatışma Analizi ve Çözümü*, Nobel Akademik Yayıncılık, 2.Baskı, Ocak, 2021, Ankara, s. 32-33.

¹⁰⁷ Özçelik, *Uluslararası Çatışma Analizi ve Çözümü*, s. 170.

1995 yılında Ukrayna Meclisi, 1992’de Kırım tarafından kabul edilen anayasayı iptal etmesine rağmen Kırım’ın ekonomik nitelikteki özerkliğinde önemli bir değişiklik uygulamamıştır. Ancak siyasal özerklik noktasında bazı kısıtlamalar uygulanmıştır. Ukrayna, toprak bütünlüğü dâhilinde Kırım’la bütünlük oluşturması bağlamında kendi anayasasında Kırım’ın statüsü ve yönetimine ilişkin düzenlemeler yapmıştır. Kırım Özerk Cumhuriyeti’nin statüsü” Ukrayna Anayasası’nın 134. maddesinde “Kırım Özerk Cumhuriyeti Ukrayna’nın ayrılmaz bir parçasıdır. Kırım Özerk Cumhuriyeti, Ukrayna Anayasası’nda belirlenen çerçeveler neticesinde faaliyet göstermelidir.” olarak ifade edilmiştir. 135. maddeye göre ise, “Kırım Anayasası, Ukrayna Anayasası’na uygun olmalı ve Ukrayna parlamentosu tarafından onaylanması gerekmektedir. Ayrıca Ukrayna devlet başkanının bu yasal faaliyetleri askıya alma yetkisi bulunmaktadır.”¹⁰⁸

Şekil 3: Kırım Özerk Cumhuriyeti

Kaynak: Perde Arkasındaki Kırım İşgal Bölgesi Rehberi, s. 4.

1996 yılında yeni Ukrayna Anayasası’nın kabulüyle Kırım Özerk Cumhuriyeti kurulmuştur. Aynı zamanda Kırım’a geri döndüklerinde birçok zorlukla karşılaşmaya

¹⁰⁸ Taşdemir, Özer, s. 49.

devam eden Tatarlar teşkilatlanma yoluna giderek Kırım Tatar Milli Meclisi'ni kurmuşlardır.¹⁰⁹

Nisan 1996'da Kırım Özerk Cumhuriyeti bu anayasayı kabul etmiştir. 2 yıl sonra bu anayasa Ukrayna parlamentosunca bazı değişiklikler yapılarak onaylanmıştır. Yeni düzenlemeye göre Kırım'ın özerklik statüsü, Ukrayna'ya bağlı sınırlı bir özerklik şeklinde düzenlenmiştir.¹¹⁰

1996 yılında kabul edilen Anayasa birçok düzenlemeyi barındırsa da bazı eksikliklerin olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim 1996 yılında kabul edilen Ukrayna Anayasası'nda Kırım Özerk Cumhuriyeti Kırım Tatar halkı ile ilişkilendirilmemiştir. 1998 senesinde yapılan Anayasa'da bazı değişikliklere gidilmiştir. Ancak bu değişikliklerde de Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin, Kırım'ın yerli halkı olan Kırım Tatarları ile bir hukuki ilgisi kurulmamıştır. 1996 Haziran ayında Ukrayna Anayasası'na yerli halk tanımı ile ilgili düzenleme yapılması teklif edilmiş ve bu konu değerlendirilmiş olmasına rağmen Ukrayna Parlamentosu tarafından kabul edilmemiştir.¹¹¹ Bu anayasa, başkenti Simferopol olan, anayasa ile aynı doğrultuda olan yasa ve kararnameleri çıkartabilme yetkisiyle donatılmış kendine ait parlamentosu ve hükümeti olan bir özerk cumhuriyetin tarifini yapmıştır. Böylece Ukrayna tarafından tanınan bu özerk cumhuriyetin anayasası Kırım'a, Ukrayna'ya sıkı sıkıya bağlı olan kısıtlı seviyede bir özerklik tesis etmiştir. Karadeniz filosunu içine alan Sivastopol şehir ve çevresi ise özel bir düzenlemeyle direkt Kiev merkezi otoritelerine bağlanmıştır.¹¹²

1.4.2. Kırım'ın Ukrayna'ya Devri

Bu bölüm nezdinde ayrıca üzerinde durulmasında fayda görülecek bir diğer başlık Kırım'ın Sovyet Rusya tarafından 19 Şubat 1954 tarihinde, Rus-Ukrain Kardeşliğinin-Birliğinin 300.Yılı Anısına Ukrayna'ya devridir.

¹⁰⁹ Aydıngün, Acicbe, s. 258-259.

¹¹⁰ Asker, s. 9-10.

¹¹¹ Fethi Kurtiy Şahin, "2014 Sonrasında Kırım Tatarları ve Ukrayna: Ortak Bir Düşman Karşısında Yeniden Kurulan İlişkiler" *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, Sayı: 19, 2018, (ss. 137-176), s. 149.

¹¹² İsmail Aydıngün, "Ne Doğu Ne Batı: Hem Doğu Hem Batı: Avrasya'nın 'Geçiş' Ülkesi Ukrayna", *İçinde: Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna Türk Dilli Halklar-Türkiye İle İlişkiler*, (Editör: İsmail Aydıngün, Çiğdem Balım), Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 2012, (ss. 209-308), s. 227.

Kırım'ın 1921–1945 tarihleri arasında ilk kez elde ettiği özerklik hakkı Kırım Tatarlarının sınır dışı edilmesi sonrasında kaldırılmıştır. Bunun sonucunda Kırım bir cumhuriyet olarak değil de sıradan bir bölge olarak tanınmaya başlanmıştır.¹¹³

30 Haziran 1945 tarihinde alınan karar neticesinde ise Kırım ÖSSC, Rusya Sovyet Federal Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı Kırım vilayetine dönüştürülmüştür. Eski cumhuriyete ait her şeyin kaldırılması sonucunda Kırım'a özgü birçok sembolün de izi silinmiştir.¹¹⁴

Kırım'ın gerek stratejik bir konumda yer alması gerek tarihi açıdan değerli kabul edilmesi sebebiyle Kırım'ı Ukrayna ile Rusya arasında çözüm gerektiren en önemli mesele haline getirmiştir. Ancak 1954 yılında Kırım'ın Sovyetler Birliği tarafından Ukrayna'ya hediye olarak verilmesi bu sorunların çözümünün önünde bir engel oluşturmuştur. Kırım iki ülkenin sahip olmak için karşı karşıya geldiği paylaşılamayan bir bölge halindedir.

Kırım'da nüfus politikaları sonucunda etnik yapının 3'te 2'si Ruslardan oluşmuştur. Rusya'daki bazı kesimlerde bu durumu gerekçe göstererek Kırım'dan toprak talep edilmesini gündeme getirmişlerdir. SSCB dağıldıktan sonra Ukrayna bağımsız bir devlet olduysa da sınırları ve toprak bütünlüğü gibi konularda tartışmalar baş göstermiştir.¹¹⁵

Kırım, 19 Şubat 1954 tarihinde, Sovyetler Birliği tarafından Rus-Ukrain Kardeşliğinin-Birliğinin 300.Yılı Anısına, Ukrayna'ya hediye olarak verilmiştir. Böylece Kırım, idari olarak Ukrayna hâkimiyetine girmiştir. Her ne kadar bu devir, kardeşliğin yıl dönümü hediyesi olarak sunulsa da ekonomik endişeler bu kararda oldukça etkili olmuştur. Kırım, bu devirle Ukrayna yönetimine girmiş fakat bölgenin nüfusu, kaynakları, ülkenin jeopolitik konumu gibi sebeplerle Kırım üzerinde var olan tartışmalar devam etmiştir.

Iosif Stalin'in 5 Mart 1953 tarihinde ölümü sonrasında Sovyetler Birliği'ndeki yönetim yetkileri, Stalin'in yakın çevresi arasında paylaşılmıştır. 1954 yılında Nikita

¹¹³ Olga Volyanyuk, Christina Dobrovolska, Maksym Maiorov, *Perde Arkasındaki Kırım İşgal Rehberi*, Çev. Nataliia Nizhenets (Yıldırım), Nataliia Berezovska, Olena Palii, Prometheus Güvenlik Çevre Araştırma Merkezi, Kyiv, 2019, s. 17-18.

¹¹⁴ Volyanyuk, Dobrovolska, Maiorov, s. 13.

¹¹⁵ Habibe Özdal, *Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Kırım'ın İlhakına Rus Dış Politikasında Ukrayna*, USAK Yayınları, Ankara, 2016, s. 91.

Kruşçev, Komünist Partisi'nin İlk Sekreteridir. Hükümetin (Bakanlar Kurulu) başkanı Georgiy Malenkov'dur. Yüksek Sovyet'in (Yasama organı) Başkanı Kliment Voruşilov, yasal olarak SSCB'nin lideriydi. Kırım'la ilgili kararların tamamı birlikte alınan kararlardandır. Sovyetler Birliği'nin üst düzey iktidar mensuplarının Kırım'ın Ukrayna'ya ait olması gerektiği konusundaki uzlaşmacı tavrı karar sonrası uygulamalarda da kendini göstermektedir. Kruşçev'in 1964 yılında görevinden uzaklaştırıldıktan sonra getirdiği yeniliklerin çoğu iptal edilse de Kırım vilayetinin Ukrayna'ya dâhil olmasına dair karar reddedilmemiştir. Sovyetler Birliği'nin varlığını devam ettirdiği süre boyunca hiç kimse bu bölgenin devredilmesinin yasallığından ve mantıklı olmasından şüphe duymamıştır.¹¹⁶

Kırım'da işgalci yetkililerce organize edilen, "Kırım'ın Dostları Forumu'nda konuşan Birleşik Rusya Partisi Milletvekili Konstantin Zatulin, "Sovyetler Birliği'nin varisi olan devletimizdeki yasama organları, 1954 tarihli kararı feshetmeli, çünkü 2014'te birisinin toprağını, denizini aldığımızı savunan konuşmaları dinlemekten yorulduk." diyerek Rusya'nın, 1954 tarihinde Kırım'ın Ukrayna'ya devredildiğine dair kararını feshetmesi gerektiğini savunmuştur.¹¹⁷

Kırım, Sovyetler döneminde Ukrayna'ya hediye edilmişken SSCB dağıldıktan sonra büyük bir sorun oluşturmuştur. Çünkü SSCB'nin dağılması, Ukrayna'nın bağımsızlık kazanması o dönem itibariyle gerçekleşebileceğine ihtimal verilmeyen bir durumdur.¹¹⁸

SSCB dağılmaya başladıktan sonra Kırım'ın Ukrayna sınırlarında kalması Rusya için büyük bir mesele haline gelmiştir. Bunda Kırım'ın önemli ticaret merkezlerinden olan Sivastopol'un, Rusya'nın yıllardır arzuladığı sıcak denizlere inme politikası için kritik bir konumda yer alması ve yine Sivastopol'de bulunan Karadeniz filosu sebebiyle Rusya'nın Kırım'ı askeri bir üs olarak görmesi etkili olmuştur.¹¹⁹

1954–1991 döneminde Kırım vilayeti Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti içerisinde yer almaktaydı. Komünizm döneminin sonlanmasının ardından Kırım özerkliği konusu tekrar gündeme gelmiştir. 16 Temmuz 1990 yılında Ukrayna SSC

¹¹⁶ Volyanyuk, Dobrovolska, Maiorov, s. 13.

¹¹⁷ <http://old.qha.com.ua/tr/siyaset/quot-kirim-in-ukrayna-ya-devri-konusundaki-sovyet-belgeleri-feshedilsin-quot/161504/>, (Erişim Tarihi: 05.04.2021).

¹¹⁸ Necati Demir, Gül, s. 45.

¹¹⁹ Aydınğün, Acicbe, s. 258.

Yüksek Sovyeti, Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Birinci Milletvekilleri Kongresi tarafından bildirgenin onaylanmasının ardından Ukrayna Devlet Egemenliği Bildirgesi'ni onaylamıştır. Yeni Kırım özerkliği, 20 Ocak 1991 yılında Genel Kırım referandumu ile başlamıştır.¹²⁰

24 Ağustos 1991'de Ukrayna Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan etmesinin ardından Kırım, özerk cumhuriyet haline gelmiştir. Ancak Rusya, 200 yıllık politikaları sonucu büyük oranda Ruslaşan yarımadadaki etkisinin devam etmesini istemektedir. Ukrayna'nın bağımsızlık ilanından 10 gün sonra 4 Eylül 1991'de Kırım Özerk Cumhuriyeti Yüksek Konseyi'nin olağanüstü toplantısında “devlet egemenliği” deklarasyonu kabul edilmiştir. Ancak Kırım Tatar Milli Meclisi bu deklarasyona muhalefet etmiştir.¹²¹

Oy verenlerin %93,3'ü “Kırım Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin SSCB Birliği'nin bir öznesi olarak ve Birlik Anlaşması'na katılan taraf olarak geri dönmesini destekliyor musunuz?” şeklindeki tek soruya olumlu cevap vermiştir. Bu da Kırım'ın birlik anlaşmasını Ukrayna'yla aynı düzlemde imzalayarak ve Kiev'den bağımsız olarak özerkliğini yeniden elde etme isteğini gözler önüne sermektedir.

Kırım Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin “restorasyonu” olarak özerklik kazanma yöntemi, ikincil bir konuydu. Yeni ve eski özerklikler arasındaki fark bunu ispat etmektedir. 1921–1945'teki özerklik, öncelikle Kırım Tatar halkının ulusal isteklerini gerçekleştirmeye yönelikti. 1991 yılında özerkliğin “yenilenme” girişimi ise Kırım Vilayeti Konseyi'nin Rus yanlısı çoğunluğunun girişimidir. Referandum, Kırım Tatarlarını sürgün yerlerinden geri döndürme kampanyasının bitiminden önce gerçekleştirilmiştir. Bunun neticesinde referandumun düzenleyicileriyle Kırım Tatar ulusal hareketi arasında çatışma çıkmıştır. Kırım Tatarlarının liderleri referandumun boykot edilmesini istemiştir. Referandum sonuçlarına bakıldığında, 12 Şubat 1991 yılında Ukrayna SSC'i Yüksek Sovyeti, restore edilen özerkliğin Ukrayna'nın bir parçası olarak kalması şartı ile Kırım vilayetinin Kırım ÖSSC'ye dönüşümünü tanımıştır. Kiev'in Kırım'da fiili Rus özerkliğinin yaratılmasına tolerans göstermesi ilerleyen süreçte birçok soruna neden olmuştur.¹²²

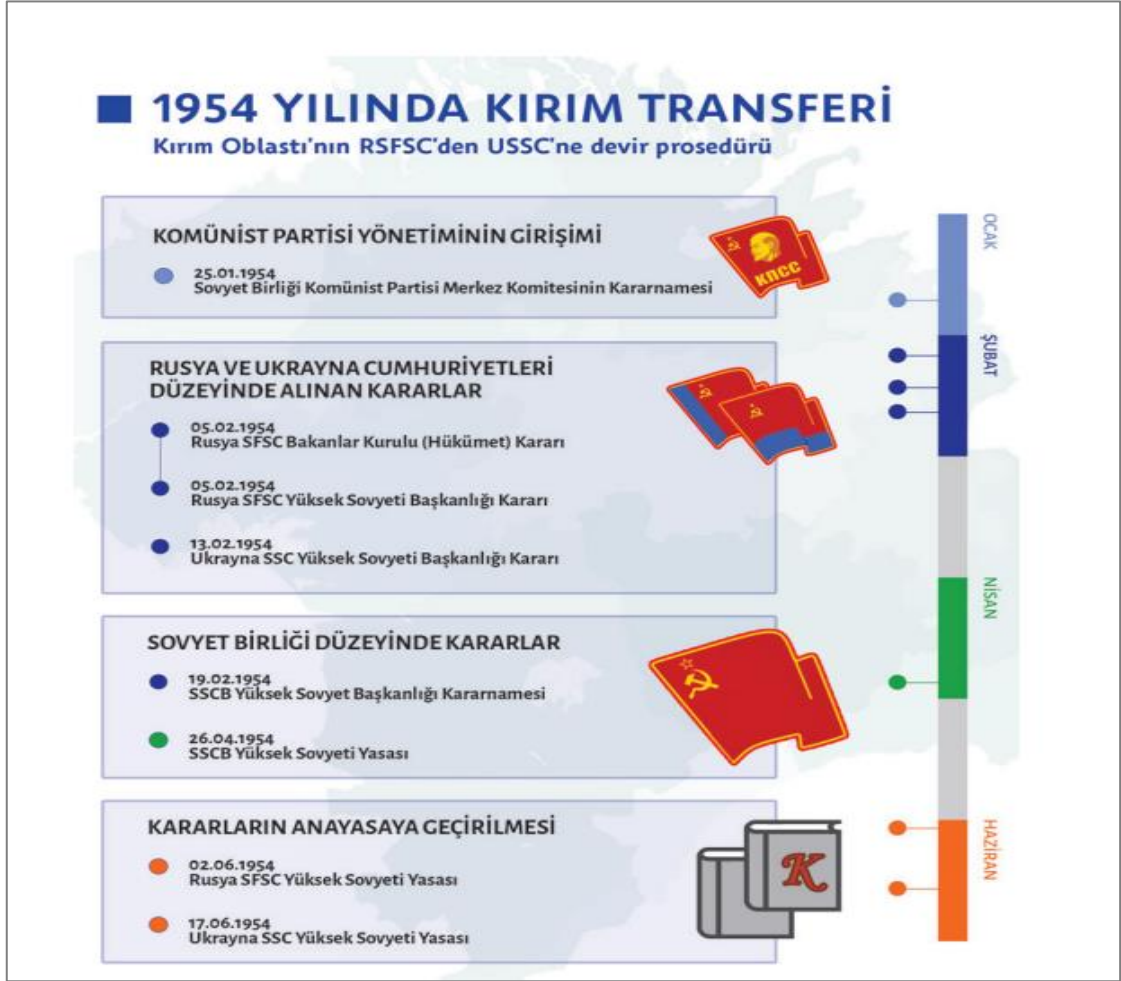
¹²⁰ Volyanyuk, Dobrovolska, Maiorov, s. 17-18.

¹²¹ Gönül Şamilkızı, *Kırım Ateşi-Bir İşgalin Anatomisi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, Aralık, 2017, s. 33-35.

¹²² Volyanyuk, Dobrovolska, Maiorov, s. 17-18.

1 Aralık 1991 referandumunda Kırım nüfusunun %54,19'unun Ukrayna'ya oy vermesiyle Rusya'nın provokasyonunun önüne geçilmiştir. 1992'de Rusya'nın siyasi adımları neticesinde Kırım Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin adı Kırım Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir.

Şekil 4: Kırım'ın Ukrayna'ya Devri

Kaynak: Perde Arkasındaki Kırım İşgal Rehberi, s. 14.

Kırım vilayetinin Rusya ve Ukrayna cumhuriyetlerinin SSCB'yi yöneten üst düzey iktidar mensuplarının ortak kararları kapsamında cumhuriyetler arası aktarımı gerçekleştirilmekteydi. 5 Şubat 1954 tarihinde Rus hükümeti, Kırım vilayetinin Ukrayna'ya dâhil edilmesine dair kararı onaylamış ve bu meseleyi değerlendirmesi için Rusya'nın Yüksek Sovyet Başkanlığı'na başvurmuştur. Başkanlık kararı aynı gün onaylayarak nihaî olarak onaylanması için SSCB Yüksek Sovyet Başkanlığı'na göndermiştir. 13 Şubat'ta Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Sovyet

Başkanlığı, Kırım vilayetinin Ukrayna'ya devrinin onayı için SSCB Yüksek Sovyet Başkanlığı'na başvurmuştur. Bölgenin Ukrayna'ya ait olmasına dair kararlar, 19 Şubat (SSCB Yüksek Sovyet Başkanlığı Kararnamesi) ve 26 Nisan (SSCB Yüksek Sovyet'i Yasası) tarihlerinde SSCB tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yasa kapsamında (1936 yılında meşrulaştırılan) SSCB Anayasası'ndaki Rusya ve Ukrayna cumhuriyetlerinin idari bölümüyle ilgili maddelerde belirli değişikliklere gidilmiştir. Aynı yılın haziran ayında da parlamento oturumları kapsamında Cumhuriyetlerin anayasalarında değişiklikler olmuştur. "Kırım" tanımı, 2 Haziran'da Rusya Cumhuriyeti'nin Anayasası'ndan çıkarılarak 17 Haziran'da Ukrayna Cumhuriyeti'nin Anayasası'na eklenmiştir. SSCB'nin Anayasası'na göre birlik bir cumhuriyetin topraklarına dair değişim için bütün birliğin onayını şart koşturmaktadır. Sovyet Rusya'sı ile Sovyet Ukrayna'sı bu hükme dayanarak kendi toprak düzenindeki değişiklikleri onaylamışlardır.

Ukrayna'nın bölünmezliğine karşı çıkanlar, 19 Şubat 1954'teki kararın "yasal olmadığını iddia etmekte ve SSCB'deki cumhuriyetlerin sınırlarını değiştirme yetkisinin SSCB Yüksek Sovyet Başkanlığı'na değil, SSCB Yüksek Sovyet'inin kendisine ait olduğu görüşünü savunmuşlardır. Bazıları göre Kırım devredilirken birliğin nüfusunun bu konudaki yargıları referandum veya başka bir müzakere yapılarak tespit edilmemiştir. Ancak bu eleştiriler asılsızdır. Zira Sovyetler Birliği'ndeki iktidar mensuplarının daimî ilkesine göre SSCB Yüksek Sovyet Başkanlığı, SSCB Yüksek Sovyet'inin oturumları arasında verilen aralıklar boyunca Yüksek Sovyet'in işlevlerini görmekteydi. Ayrıca SSCB Yüksek Sovyeti devamlı olarak çalışmaksızın (normalde yılda iki kere olmak 16 üzere) oturumlarını belirli aralıklarla yapmaktaydı. Bu oturumlar kapsamında SSCB Yüksek Sovyet Başkanlığı'nın onayından geçen kararnameler, SSCB Yüksek Sovyet'ince tasdik edilerek yasa haline getirilmekteydi. Kırım'ın devredilmesi sırasında da bu prosedür takip edildiğinden 19 Şubat'ta Başkanlık tarafından onaylanan kararname, 26 Nisan'da ilgili yasaya bağlanarak yürürlüğe koyulmuştur.¹²³

¹²³ Volyanyuk, Dobrovol'ska, Maiorov, s. 15-16.

İKİNCİ BÖLÜM

2. 1990 SONRASINDA KIRIM'LA İLGİLİ YAŞANAN GELİŞMELER

2.1. 1990'ların Başında Kırım'ın Statüsüne Bakış (Rusya'nın Hak Sahipliği İddiası)

1980'lerin sonunda Sovyetler Birliği, bazen sadece geleceği değil; geçmişi de kestirilemeyen bir ülke olarak tasvir edilmekteydi. Nitekim 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması öngörülebilir bir gelişme değildi.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasına yol açan sebeplerin başında 1980'li yılların ilk zamanlarında Sovyetler Birliği'nde meydana gelen, ekonomik durgunluk ve siyasi problemlerin neticesinde yaşanan toplumsal kriz gelmektedir. Sovyetler Birliği'nin Soğuk Savaş boyunca Batılı devletlere karşı verdiği mücadele ve ideolojik savaş nedeniyle ülke kaynaklarının büyük kısmını savaş bütçesine ayırması, Sovyetler Birliği vatandaşlarının, Komünist Parti mensupları hariç olmak üzere, toplumsal yaşamda sorunlar yaşamasına sebep olmuştur. Sovyetler Birliği'ndeki ekonomik sıkıntıların katlanarak artmasına karşın ekonomik gelişmenin gittikçe azalması sonucu ulusal gelir birikimleri giderek düşmüş, bu da yatırımların yapılmasında güçlük çekilmesine ve yatırımların zamanla daha da azalmasına neden olmuştur. Ekonominin kötüleşmesi sonucunda toplumu ilgilendiren birçok soruna çözüm bulunma noktasında yetersiz kalınmasına neden olmuş, merkeziyetçiliğin uç noktalarda olduğu bu ekonomik yapı, en ufak ihtiyaçların dahi karşılanamamasında güçlük çeker hale gelmiştir. Aynı zamanda, iktidarı tek başına elinde tutan Komünist Parti ise bu süreçte daha da yozlaşmıştır.¹²⁴

1980 yılında SSCB'nin genelinde ekonomik sorunlardan kaynaklı yaşanan durgunluk ciddi boyutlara varırken, 1985'te Genel Sekreterlik görevine geçen Gorbaçov, ülkedeki problemlerin çözüm kaynağı olarak glasnost ve perestroyka uygulamalarını ön görmüştür.¹²⁵

¹²⁴ Zeynep Benli, "Ukrayna'nın Ulus ve Devlet İnşa Süreci ve Küresel Güçlerin Bu Sürece Etkisi", Başkent Üniversitesi Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2016, s. 78-79.

¹²⁵ Merve Suna Özel Özcan, "Rus Dış Politikasında Ukrayna Krizi ve Türkiye'ye Etkileri", İçinde: *IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi-Bildiriler Kitabı II*, (Editör: Hümeysra Dinçer, Ümit Güneş), İstanbul, 2015, (ss. 73-88), s. 75-76.

Bu bağlamda, Gorbaçov'un şeffaflık (glasnost) ve yeniden yapılandırma (perestroyka) politikaları, Sovyet Rusya'nın otoritesini güçlendirmekten ziyade, Sovyetler Birliği'nin parçalanma sürecinin hızlanmasına yol açmıştır.¹²⁶

Gorbaçov'un politikalarının başarısızlıkla sonuçlanması sonrasında Sovyetlerde bağımsızlık talepleri hızla artmaya başlamıştır. Gorbaçov, yenilikçi bir lider olduğunu göstermeye çalışmış ancak Sovyetlerde uygulamış olduğu milli ve bölgesel politika ve uygulamalar birbiri ile çatışmıştır. Neticede Gorbaçov'un politikaları 1986-1991 arasında Sovyetler hâkimiyetindeki halkların bağımsızlık ümitlerinin doğmasına sebep olmuştur.¹²⁷

İkinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte uluslararası siyaseti şekillendiren dünya düzeni, Sovyetler Birliği'nin 1989 yılında rekabetten çekilmesi ile beraber sona ermiştir. Sovyetler Birliği bu tarih sonrasında kısa bir zaman diliminde parçalanmış, Doğu Avrupa ve Balkanlarda hüküm süren komünist nitelikli rejimler çökmüş, Yugoslavya bölünmüş ve Almanya tekrar birleşmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası ise, 19 Şubat 1954 tarihinde, Sovyetler Birliği tarafından Ukrayna'ya hediye olarak verilmek suretiyle Ukrayna yönetimine devredilen Kırım ise, gerek jeopolitik konumu ve bölgede yaşayan nüfus gerekse zengin kaynaklar nedeniyle, Kırım üzerinde anlaşmazlıklar devam etmiştir.

Nitekim Kırım üzerinde yaşanan anlaşmazlıkların diğer tarafı olan Ukrayna'nın Rusya için önemi büyüktür. 45 milyon nüfusun yaşadığı Ukrayna, Rusya dışında en fazla etnik Rus'un bulunduğu yerdir. Rus otoriteler açısından Kiev, Rus ulusunun doğum yeri olarak görülmektedir. Ayrıca Ukrayna, SSCB'nin tahıl ihtiyaçlarının karşılanmasında en önemli üretici ülkedir. Ukrayna, Rusya'nın Karadeniz'deki deniz gücünün konuşlandığı yerdir. Ukrayna, Rusya'nın enerji ticaretin açısından da önemli bir ülke olup, Avrupa'ya transit doğal gaz taşıyan hatların çoğunluğu bu ülke üzerinden geçmektedir. Ukrayna aynı zamanda kendisi de Rusya'nın enerji pazarıdır. Son olarak Rusya'nın Karadeniz'deki deniz gücü Sivastopol'de bulunmaktadır.¹²⁸

¹²⁶ Ali Asker, Merve Suna Özel Özcan, "Panslavizm'in Çarlık Rusya'sının ve Sovyetler Birliği'nin Balkan Politikaları Üzerindeki Etkisi", *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, 2016, Sayı: 17, (ss. 17-46), s. 40.

¹²⁷ Özel Özcan, "Rus Dış Politikasında Ukrayna Krizi ve Türkiye'ye Etkileri", s. 75-76.

¹²⁸ Baharççek, Ağır, s. 33.

2.1.1. Rus Azınlıkları Meselesi

Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında bağımsızlığını elde eden Ukrayna'da yaşanan en büyük sorunlar, topraklarında asırlardır farklı millet, dil ve toplulukların bir arada yaşamasından kaynaklı meydana gelmiştir.

Ukrayna nüfusunun verilerine bakıldığında buradaki en büyük çoğunluğa sahip olanlar Ukrayna kökenli ve Rus kökenli vatandaşlardır. 11 milyona yakın nüfusla Ukrayna'daki en büyük azınlık grubu Ruslardır. Dönemin Ukrayna başkanı olan Kravçuk, Ukrayna'da yaşayanlarla diğer devletlerde yaşayan Rusların karşılaştırılmasının dahi söz konusu olmaması gerektiğini nitekim bu birlikteliğin çok uzun yıllardır sürdüğünü dile getirmiştir. Bunun bir göstergesi olarak 1991'de verilen Ukrayna vatandaşlığı, ayırt edilmeksizin orada yaşayan herkese verilmiştir. Yine 1991'de Ukrayna vatandaşı olanlara Rusça konuşabilme imkânı verilmiştir. Ukrayna'da var olan Rus nüfusunun çokluğu, Sovyetler döneminde birliğin Rus nüfusunu birliğin diğer cumhuriyetlerine yayma politikası açık bir şekilde gözler önüne serilmektedir. Bu durum Kırım da daha da belirgin bir şekilde görülmektedir. Ukrayna'da yaşayan Rusların, Sovyetler sonrası belirlenen toprak sınırlarını ihlal etmeme ve saygı duyma yönünde bir devlet politikası olsa da bu durum Kırım açısından hiç de aynı şekilde ilerlememektedir.¹²⁹

1783'te Rusya tarafından ilhak edilmesiyle başlayan Ruslaştırma politikalarından ötürü, Kırım'da yaşayan nüfusun büyük bir kesimini Ruslar oluşturmaktadır. Kırım Tatarlarına yönelik yapılan sürgünler sonrası bu nüfusun sadece %12-13'lük kesimini Tatarlar oluşturmaktadır. Yaşanan sürgünlerin en büyüğü 1944 yılında yaşanmıştır. Bu sürgün sonrası yurtlarından kovulan Kırım halkı, farklı yerlere göç etmiş ve vatanlarından ayrı yaşamak zorunda kalmıştır. 1957 yılında, Sovyet hükümeti, Stalin döneminde sürgüne gönderilen milletlerin Sovyet Rusya'ya ihanet ettiğine yönelik yapılan suçlamaları kaldırmıştır. Ancak dönmesine izin verilen halklar arasında Kırım halkını saymamışlardır. Bu olay sonrasında Tatarlar yurtlarına dönebilmek için verdikleri mücadeleyi daha çok artırmışlar ve uluslararası arenalarda dahi seslerini duyurmayı başarmıştır. Nihayet 1989 yılına gelindiğinde Kırım Tatarları yurtlarına dönüş hakkını elde edebilmişlerdir.

¹²⁹ Tolga Bilener, "Ulus Devleti Olma Sürecinde Ukrayna", İçinde: *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, (Editör: Erhan Büyükakıncı), Phoenix Yayınevi, Ankara, Eylül, 2004, (ss. 311-341), s. 326-328.

Rusya, geçmişten beri var olan ideallerine ve geleneksel hedeflerine ulaşabilmek için Ukrayna'nın kendisine yakın olmasını ve Slav kimliğini öne çıkartarak politika belirlemesini istemektedir. Hatta Ukrainerleri, Malorussia (Küçük Ruslar) olarak tanımlayıp küçük kardeşleri olarak görmüşlerdir. Ancak Ukrayna entelektüelleri kendilerini Rusya'dan tamamen farklı bir ulusal tarihe sahip, edebi dili ve gelişmiş kültürel olarak ileri bir yapıya sahip olan bir ulus olarak ifade etmektedirler.¹³⁰

Rusya'nın Ukrayna'nın Slav bir kimliğe sahip olmasını istediğinden bahsetmiştik. Ancak Sovyetler döneminde Rus- Ukraynalı gibi bir etnik ayrım varsa bile bu tür konular gündeme gelmemiştir. Hal böyle olmakla birlikte Kırım Tatarlarının Kırım'dan zor kullanılarak sürülmesi ve geniş bir zaman aralığında Rus nüfusun Kırım ve Ukrayna'nın bölgelerine dağıtılması gerilimli bir ortamın oluşmasına neden olmuştur. Nitekim 1991'deki bağımsızlık sonrasında mevcut farklı sorunların Ukrayna'daki Rus nüfusuyla bağlantılı olduğu görülmektedir. Bu sorunlardan biri Rus siyaset adamlarının, kendi ülkelerinde popülerliklerini artırmak amacıyla Ukrayna Rusları ile siyasi ilişkilerini güçlendirerek, Ukrayna Rusları arasında ayrılıkçılık fikirlerin arttırılmaya çalışılmasıdır. Bir diğer sorun ise etnik Ukrayna milliyetçilerinin, Ukrayna'daki Rusların Ukrayna'ya olan bağlılıklarını sorgulaması olmuştur. Bu durumun meydana gelmesinde Ukrayna Ruslarının %54'lük kesiminin anadil olarak Rusçayı kabul etmiş olması büyük bir etkidir. Bağımsızlık sonrası değişen yönetimlerin her birinin ulus oluşturma, resmi diller, azınlıklarla ilgili alınan kararlar bu sorunların uzun yıllar çözülmesine engel olmuştur.¹³¹

1990'larla başlayan çalkantılı sürecin hız kazanmasıyla, Kırım da bu durumu kullanarak yeni bir statü arayışı içine girmiştir. Ukrayna'nın tarihsel, kültürel, ekonomik ve en önemlisi etnik farklılıkların belirgin bir şekilde günümüze kadar devam etmesi var olan doğu-batı ayrımında Ukrayna ulusal kimliğinin korunması noktasında endişe verici bir hal almasına yol açmıştır. Kırım'ın nüfusunun çoğunluğunun Ruslardan oluşması bu sorunları daha da derinleştirmiştir. Zira Sovyet sonrası dönemde Rusya, Kırım'ı kendi parçası olarak görmüştür.¹³²

¹³⁰ Benli, s. 133.

¹³¹ Cem Karadeli, "Ukrayna'da Milli Aidiyet, Rekabet ve Azınlıklar", İçinde: *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, (Editör: Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yıldırım), Beta Yayınları, İstanbul, Kasım 2014, (ss. 113-136), s. 131-132.

¹³² Asker, s. 9.

1989-1991 yılları arasında vatanlarına tekrar dönmeye başlayan Kırım Tatarları ise, yine birçok engel ve zorluklara maruz bırakılmıştır. Tatarların her ne kadar dönüşlerine izin verilse de kendi topraklarında hala istenmeyen halk muamelesi görmeye devam etmişlerdir. Bu durum karşısında Kırım Milli Hareketi Teşkilatı faaliyetlerde bulunmuştur. Tatarların topraklarına yoğun kitleler halinde geri dönüyor oluşu ve Kırım Tatar Milli Muhtariyetinin tekrar kurulacak olması ihtimali bölgede çoğunluğu oluşturan Ruslar açısından endişeye sebep olmuştur. Bu ihtimali bertaraf etmek amacıyla Tatarların çoğunluğunun Kırım'a dönmesinden önce burada Kırım Tatarları tarafından o güne kadar talep edilen Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ni kurma fikrini benimsemişlerdir.¹³³

Soğuk Savaş yıllarında ise Sovyetler, bünyesinde tuttuğu Kırım'ı bölgedeki askeri varlığı sayesinde NATO'ya karşı bir denge unsuru olarak kullanmayı amaçlamıştır. 1991 yılına gelindiğinde Ruslar, Kırım'ı SSCB'nin Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti statüsüne getirmek için bir referandum düzenlemişlerdir. Referandum sonucu beklenildiği gibi "evet" idi. Kırım yönetiminin referandumdan kendilerini haberdar etmemesi ve onların esasen Kırım'ın yeniden Rusya'ya bağlanmasına taraftar olmaması sebebiyle Ukrayna Cumhuriyet Partisi ile birlikte Kırım Türk Millî Hareketi Teşkilatı referandum oylamasını boykot ederek taraftarlarının seçime katılmaması çağrısı yapmıştır. Tatarlar ile Ukrayna yönetimi bu referanduma itiraz ettilerse de Ukrayna Yüksek Sovyet'i, Kırım Özerk Cumhuriyeti statüsünü referandumun öngördüğü şekilde onayladı.¹³⁴

Kırım ÖSSC yeniden meydana getirilirken, 1921 yılındaki gibi Kırım Türklerinin hâkim olduğu bir yapı değil, aslında Sovyetlerin yeniden yapılanma politikası çerçevesinde Rusya'ya bağlı bir uydu devlet kurulmaya çalışılmıştır. Mart 1991 tarihinde yapılan Kırım ÖSSC Yüksek Sovyet'i seçimlerinde, Kırım Türklerinden halkı temsil etmesi için kimse çağrılmamıştır. Bu husus aslında meydana getirilmek istenen yeni durumun da bir göstergesiydi. Nitekim Kırım Tatarları tarafından bu durum protesto edilmiştir ve Kırım'da gerçekleşen bu gelişmelerin Ukrayna SSC yasalarına aykırı olduğu belirtilmiştir. Kırım Türk Millî Hareketi Teşkilatı, Kırım ÖSSC'nin kurulmasını, Kırım Türklerine yeniden özerklik sağlanması ile onların ellerinde

¹³³ Kırımlı, s. 464.

¹³⁴ Ekici, s. 26.

bulundukları tüm siyasî ve vatandaşlıktan doğan haklarına yönelik alınan bir tedbir olarak değerlendirmiş ve Kırım Yüksek Sovyet'i için seçimlerin yeniden yapılması gerektiğini ifade etmiş ve sonrasında Kırım'ın önde gelenleri Ukrayna Cumhuriyet Partisi milletvekilleri tarafından davet edilmiş ve Kırım'da özerkliğin Kırım'ın gerçek sahipleri olan Tatarlara verilmesi gerektiğini, ellerinden alınan haklarının bu şekilde iade edilmesini söylemişler de yönetim tarafından bir destek görememişlerdir.¹³⁵

1991 yılında Rusya'nın Kırım'ı tekrar SSCB'nin Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve Birlik Antlaşması'nın iştirakçisi olması yönünde düzenlediği referandumun amacı, Kırım'ın doğrudan Rusya Federasyonu'na bağlanmasının yolunu açmak ve gerçekleşecek yeni bir referandumla bu hayalini gerçekleştirmektir. Kırım bölgesindeki demografik yapının çoğunluğunu Rusların oluşturduğu düşünülünce, Kırım Türk Meclisi'nin referandum karşıtı fikirleriyle bu durum bertaraf edilmeye çalışılmıştır.¹³⁶

Moskova Kırım üzerindeki otokontrolünü kaybetmemek adına Kırım'da açık bir baskı politikası uygulamaktadır. 1991 yılında yapılan bu referandum, Kırım ve Moskova'daki üst tabaka tarafından hazırlanmış Rusya'nın Kırım üzerindeki toprak prensibi konusunda Rusya'nın çıkarlarına hizmet etmek amacıyla düzenlenmiştir. Rusya bu politikası için Kırım'daki Rus dilini konuşan halkın varlığının dayanak göstermesi mümkün değildir. Çünkü bu durum uluslararası anlaşmaların çiğnenmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle diğer yol olan Rusya'nın Kırım'daki Rus nüfusunu referandumda kullanıp, buraya Rus uzmanlar atayarak Tatarların milli politik düşüncelerini zamanla bertaraf etmek yolunu seçmesi gündeme gelecektir. Bu uzmanların da çok demokratik olması, Kırım ve Ukrayna'nın çıkarlarını düşünmesi zaten pek söz konusu değildir. Nitekim daha önce Kırım hükümetine gönderilen uzmanlar tarafından onaylanan ekonomik genelgeler ve döviz düzenlemeleri gibi birçok çalışma, Kırım'ın Ukrayna'dan bağımsız kalmasına yöneliktir.¹³⁷

Ukrayna'nın bağımsızlığı sonrası Kırım'ın durumunun ne olacağı konusu bir süre belirsizliğini korumuştur. Ukrayna idaresi, Kırım yerel yönetimince referandum

¹³⁵ Özcan, s. 254-255.

¹³⁶ Kemal Olçar, *Karadeniz Politikaları ve Türkiye Ukrayna Stratejik İlişkileri*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Aralık, 2017, s. 412.

¹³⁷ E. Seydamet, "Kırım Cumhuriyeti'nin Muhtariyeti Üzerine", *Emel Fikir Kültür Dergisi*, Yıl: 45, Sayı: 203, Temmuz-Ağustos, Ankara, 1994, (ss. 1-2), s. 2.

kararı neticesinde tek başına alınan özerklik statüsüne karşı çıkmıştır. Nitekim bu durum Ukrayna'nın toprak bütünlüğü açısından aleyhe bir durumdur. Bu belirsizlik ve Kiev-Simferopol anlaşmazlığı sürerken, Kırım Özerk Parlamentosu Mayıs 1922'de anayasasını onaylamış ve Kırım'ın bağımsız bir devlet olduğunu ilan etmiştir.¹³⁸

13 Mayıs 1992'de toplanan Ukrayna Yüksek Şurası Kırım'ın bağımsızlık kararını tanımadığını, 2 Ağustos 1992'ye ertelenen Kırım'ın bağımsızlıkla ilgili kararının görüşüleceği referandumun anayasaya aykırı olduğu kabul edilerek bu kararın geri alınması için 20 Mayıs 1992'ye kadar zaman tanımıştır. Nihayetinde Kırım parlamentosu, bağımsızlık kararının geri almış ve Kırım'ın Ukrayna'nın bir parçası olduğunu kabul etmiştir.¹³⁹

1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği parçalanmasından sonra, birliğin yerine 15 ayrı bağımsız devlet kurulmuştur. Ancak kurulan bu devletlerden biri olan Rusya Federasyonu'nun SSCB'nin asıl halefi ve dolayısıyla devamı olduğu kabul edilmiştir. Bu halefiyetliğin sonucuna göre BM Güvenlik Konseyinde kabul edildiği şekliyle SSCB'nin daimî üyeliği, Rusya'ya geçmiştir. Böylece Rusya Federasyonu'nun hukuken Sovyetlerin devamı olduğu kabul edilmiştir.¹⁴⁰

Rusya Federasyonu'nun jeopolitik, askeri ve stratejik gücünün 1990'dan itibaren azalmasından sonra, ABD ve NATO bölgedeki pozisyonlarını güçlendirmeye çalışırken, buna karşılık ekonomik olarak zayıflamış olan Rusya ise, eski Sovyetler Birliği ülkelerindeki askeri varlığını kullanarak etkinliğini devam ettirmeye gayret etmektedir.¹⁴¹

SSCB'nin dağılması sürecinde özgürlüklerini elde edip, bağımsızlıklarını en erken kazanan devletler Baltık cumhuriyetleri olmuştur. Bu cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını ilk tanıyan ise Rusya Federasyonu olmuştur. SSCB'nin parçalanması ve dağılmasından sonraki dönemde bağımsızlıklarını elde eden tüm devletler, kendi başlarına hareket edebilme kabiliyeti elde etmek adına gerekli olan ekonomik ve siyasi bir dönüşüm ve yenilenme sürecine girmişlerdir. 8 Aralık 1991'de Rusya Federasyonu,

¹³⁸ Aydınğün, Ne Doğu Ne Batı: Hem Doğu Hem Batı, s. 226.

¹³⁹ Emel Fikir-Kültür Dergisi, Zafer Karatay, Şafak Matbaacılık, Sayı:190, Ankara, Mayıs-Haziran, 1992, (ss. 29-46), s. 40-41.

¹⁴⁰ Mesut Şöhret, "Kırım Sorununun Uluslararası Hukukta Devletlerin Kurulma ve Sona Erme Şekilleri Bakımından İncelenmesi", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Bahar 2017, Sayı: 53, (ss. 1-27), s. 13.

¹⁴¹ Bülent Erdil, "Yeni Güç Savaşlarının Yeni Karadeniz Stratejileri", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 59, Güz 2018, (ss. 106-136), s. 107.

Belarus ve Ukrayna, Belovejsk Anlaşması ile Bağımsız Devletler Topluluğu'nu (BDT) kurmuşlardır. Dış politikada ise bir yandan Rusya Federasyonu'nun öncülüğünde Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) çatısı altında yeni bir bütünleşme girişimi, diğer yanda ise kendi egemenlik alanlarını sürdürmeye ve sağlamlaştırmaya çalışan diğer devletlerin dengede kalmanın çözümünü arayışları eş zamanlı olarak gerçekleşmiştir.¹⁴²

12 Aralık 1991'de Devletler Topluluğu Antlaşması'nın onaylanması üzerine yaptığı bir konuşmasında Boris Yeltsin, yüzyıllar boyunca bir arada yaşamayla birlikte inşa edilen ancak izlerinin yavaş yavaş silinmeye başladığı hukuki, ekonomik ve siyasi bağların, bağımsız devletler topluluğunun çatısı altında tekrar bir araya gelebileceğini, bunu sadece bu topluluğun temin edebileceğine yönelik açıklamalar yapmıştır.¹⁴³ Ancak o gün bu fikri destekleyen ve ortak bir egemenliğin kurulması yönünde istek ve inancı olan bir Ukrayna yoktur. Nitekim Ukrayna, çabaladığı bağımsızlığı elde etmiştir.

1991'de Sovyetler Birliği'nin durumunun ne olacağı konusunda bir referandum gerçekleştirilmiştir. Bu referandumda Sovyetler Birliğinin, tüm halk ve milletlerin eşit haklara sahip olduğu bir federasyon olmasını kabul edip etmedikleri sorusu yöneltilmiştir. Kırım Türk Millî Hareketi Teşkilatı yayınladığı bir bildiriyle referandumu boykot etmiştir. Her milletin kendi bağımsızlığına kendinin karar vermesi gerektiği fikri savunulmuştur. Ukrayna da birçok birlik ülkesi gibi, Sovyetler'den ayrılma fikrine sıcak bakmıştır. 1 Aralık 1991'de Bağımsızlık Deklarasyonu'nu oylayan Ukrayna'da ülke genelinde %84,2 oranında katılımın sağlandığı referandumda, halkın %90,3'ü bağımsızlığı desteklemiştir. Kırım'da referanduma katılım %67,5 oranında oldu ve bağımsızlığa evet diyenlerin oranı %54,2 idi. Kırım Türkleri, Ukrayna'nın bağımsızlığını destekleyerek Kırım'daki bu oylamada son derece etkili bir rol oynamıştır.¹⁴⁴

Sovyetler Birliği'nin kapsamında kalan bölgedeki farklı ülkelerin güç dengeleri açısından olumsuz herhangi bir etkisi olmayan, sadece sınırın değişmesi olarak görünen Kırım'ın Ukrayna sınırlarında kalma meselesi, Sovyetler Birliği'nin parçalanmasının ardından Rusya'nın yüzyıllardır süregelen Karadeniz politikaları açısından beklenmedik bir sorun haline gelmiştir.

¹⁴² Özdal, *Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Kırım'ın İlhakına Rus Dış Politikasında Ukrayna*, s. 1.

¹⁴³ Serhii Plokyh, *Avrupa'nın Kapıları: Ukrayna Tarihi*, Feylesof Kitap, Nisan, 2017, s. 263.

¹⁴⁴ Özcan, s. 255-256.

Ukrayna'nın bağımsızlığı yönünde oy kullanan Kırım, Kruşçev tarafından, Rus egemenliğine girişinin 300. Yıldönümü hediyesi olarak Ukrayna Sovyet Cumhuriyetine devredilmiş, SSCB'nin parçalanmasıyla birlikte Ukrayna sınırları içerisinde kalmıştır. Pratik anlamda çok büyük bir öneme sahip olmayan bu karar asıl önemini Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında kendini gösterdi. Nitekim Ukrayna da Sovyet çatısı altındaki ülkelerden biriydi ve Kırım'ın 1954 yılında Ukrayna'ya verilmiş olması Rusya açısından hiçbir değişiklik anlamına gelmiyordu. Ancak Sovyetlerin dağılmasıyla Ukrayna kendi bağımsızlığını ilan etmiş; Kırım'ın statüsünden kaynaklanan egemenlik hakları ve Kırım bölgesinin mülkiyeti, uluslararası hukuktan kaynaklanan haklar bağlamında Ukrayna devletine geçmiştir.¹⁴⁵

Soğuk Savaş'ın sona ermesi sonucu SSCB'nin parçalanması ile Rusya Federasyonu'nun Karadeniz'de sağlamış olduğu stratejik üstünlük gözle görülür biçimde zayıflamıştır. Karadeniz'in tüm kuzey kesimlerine egemen olan Kremlin'in denizdeki hâkimiyet alanı, SSCB'nin parçalanması ile yalnızca kuzeydoğu kesimiyle sınırlı olarak kalmıştır. Varşova Paktı'nın çözülmesi ve Sovyetlerin çöküşü ile birlikte Romanya ve Bulgaristan, Moskova'yla bağlantısını kesip kendi başlarına bağımsız hareket etmeye başlamıştır. Karadeniz bu tarihlerde etrafı Rusya, Ukrayna, Türkiye, Romanya, Bulgaristan ve Gürcistan ile çevrili, coğrafi açıdan olmasa da siyasi açıdan göze çarpan bir bölge haline gelmiştir. 1990'larda ABD'nin ve AB'nin de bu bölgedeki devletlerle ilişkileri gelişmeye başlamıştır. Karadeniz'in kuzey-güney, doğu-batı yönünde sağladığı güzergâhtan kaynaklanan fırsatlar nedeniyle bu bölge ticaret, ulaşım ve bilhassa enerji nakilleri açısından önemli bir merkeze dönüşmüştür. Rusya'daki ve Hazar havzasındaki enerji kaynaklarını Avrupa'ya taşıyan nakil hatlarının Karadeniz'den geçiyor oluşu ile enerji arama çalışmaları genelinde Batılı şirketlerin yaptığı yatırımlar, Karadeniz'in dünya siyasetinde parlayan bir konuma getirmiştir. Bu gelişmelerin yaşanmasıyla birlikte parçalanmış Sovyetler sonrası Ukrayna hâkimiyetinde kalan Kırım'ı kaybetmenin rahatsızlığı, ilerleyen süreçte Rusya'nın Karadeniz politikalarını oluşturan sürecin en önemli nedenlerinden biri haline gelmiştir.¹⁴⁶

Çarlık Rusya zamanından bu yana, Rusya'nın Karadeniz politikasının merkezinde olan ve ticareti açısından çok büyük bir ehemmiyete sahip olan, Karadeniz

¹⁴⁵ Şöhret, s. 13.

¹⁴⁶ Çomak, Sandıklı, Kaya, İsmayilov, s. 141.

filosunun merkezi olan Akyar, (Sivastopol) Ukrayna'ya verilen Kırım Yarımadası içerisinde kalmıştır. Rusya açısından sorun sadece bununla sınırlı kalmamaktadır. Akyar'ın yanı sıra, Kırım'da Sovyetler zamanında yapılan birçok eğitim merkezi, askeri amaçlı havaalanları ve yığınakların bulunduğu birçok birim de bu bölgedeki Rus stratejisinin asıl merkezinde yer almaktadır. Bütün bu imkânlardan kendinin yararlanamayacak olması, avantajlı birçok durumun başka bir ülkenin eline geçmiş olması ve Rusya'nın filo üssünü kendi elinde tutabilmek amacıyla karşılıklı anlaşmalara adeta muhtaç olması, Rusya gibi büyük bir ülke açısından oldukça zor bir probleme yol açmış konumu itibariyle de stratejik bir sorun oluşturmuştur. Rusya'nın Kırım hakkındaki talepleri, Sovyetler zamanından kalan ve Karadeniz'deki Rus askeri varlığının merkezi durumunda bulunan Karadeniz Filosunun bu iki ülke açısından karmaşık bir konu olmasının yanı sıra tek sorun bu da değildir. Kırım Tatarlarının tekrar yurtları olan Kırım'a dönmeleri, bölgenin mevcut durumunu daha da karmaşık bir hale getirmiştir.¹⁴⁷

Moskova ve Ukrayna'nın arasında yaşanan gerilimlerde, SSCB'nin parçalanması ve dağılmasını takiben meydana gelmeye başlamıştır. Ukrayna Parlamentosu yetkilileri tarafından Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlık kararı alınmasıyla birlikte bu ülkeler arasında stratejik ve jeopolitik anlamda gerilimler artmış ve anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Bunun sebebi yukarıda da açıkladığımız nedenler olmakla birlikte, Ukrayna'nın bağımsızlık sonrası dönemini incelediğimizde, bilhassa şu üç konunun iki ülke arasında temel sorunu teşkil ettiğini rahatlıkla görmemiz mümkündür. Bunlardan ilki Karadeniz filosunun paylaşımı aynı zamanda Kırım'ın hukuki statüsünün ne olacağı ile ilgili iki taraflı görüşmelerdir. İkinci sorun ise Ukrayna'da yaşayan Rus nüfusun burada azınlık olarak bulunmaları sebebiyle var olan haklarının tanınması ve daha da geliştirilmesi, son sorun olarak da Ukrayna'daki nükleer silahların kaldırılması ve Rusya Federasyonu'na nakli meseleleridir.¹⁴⁸

¹⁴⁷ Şahin, "2014 Sonrasında Kırım Tatarları ve Ukrayna: Ortak Bir Düşman Karşısında Yeniden Kurulan İlişkiler", s. 147-148.

¹⁴⁸ Mehmet Sait Dilek, "Rusya Federasyonu'nun Kırım Hamlesine Analitik Bakış", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 10/14 Fall, 2015, (ss. 245-272), s. 250.

2.1.2. Enerji Politikası

Rusya dünya enerji ticaretinde kilit konumda bir ülkedir. Rusya tarafından Avrupa'ya ihraç edilen doğalgaz sevkiyatında kullanılan boru hatlarının büyük kısmı ise Ukrayna üzerinden geçmektedir. Ukrayna aynı zamanda Rusya'nın önemli bir enerji pazarıdır.¹⁴⁹

Ukrayna bağımsızlık sonrası döneminde, AB, NATO ve RF arasında hangi tarafta duracağı konusunda belirsizlikler yaşamıştır. Bu belirsizliği gidermek için Ukrayna, dönemin güçlü batılı devletleriyle ve bilhassa Avrupa Birliği ve ABD ile dostane ve sağlam ilişkiler kurarak, yönünü batıya çevirmesi gerektiği fikri dahilinde hareket etmiştir. Ukrayna uzun zaman birlikteliğin getirdiği bağlılık yüzünden Rusya ile olan ekonomik ve siyasi bağlarını koparmamak için adımlarını temkinli atmaya çalışmıştır. Nitekim Ukrayna dış politikasında bu döneme ilişkin dengeli ve uzun vadeli planlar yapılamamıştır. Ukrayna iki tarafla arasında denge kurmaya çalışırken, bu çabası dışı karşı Ukrayna'yı güçsüz bir ülke imajına büründürmüştür. Nihayetinde ise Ukrayna tercihini Avrupa Birliği ve NATO ile ilişkilerini sağlamlaştırmak yolunda atmıştır. Diğer yandan ise Sovyet Rusya döneminden miras kalan sanayiye sahip olan Ukrayna'nın bu sanayisinin oldukça gelişmiş olduğunu söylemek mümkündür. Ukrayna bu sanayisini işletebilmesi ve kullanımını hızlandırabilmesi amacıyla kaynaklar yönünden fazlasıyla zengin olan Rusya ile ekonomik ilişki kurmaya karar vermiştir. Rusya ise bu durumu kendi lehine bir avantaja çevirerek, yumuşak güç stratejisi doğrultusunda, Ukrayna'nın bu enerji ihtiyacını Ukrayna'yı kendine bağımlı hissettirmek amacıyla kullanmaya başlamıştır.¹⁵⁰

Rusya Federasyonu'nun bu enerji stratejisi zamanla diğer ülkelere yaptırımlar şeklinde kendini göstermeye başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rusya Federasyonu, bölgede tekrar eskisi gibi hâkimiyet kurmak istemiş ve bu amaçla bölgede bulunan diğer ülkelerin Batılı ülkelerle sosyal, siyasi ve ekonomik birlikteliklerinin önüne geçebilecek çeşitli önleme girişimlerinde bulunmuştur. Bu bağlamda birçok devlet Rusya'nın bu girişim ve yaptırımlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Batı yanlısı politikalar izleyen Ukrayna'nın da bu ülkelerden bir tanesi olması, Rusya karşısında bu yaptırımlara maruz kalmasına neden olmuştur. Bu süreçte Ukrayna'da

¹⁴⁹ Baharççek, Ağır, s. 33.

¹⁵⁰ Özel Özcan, "Rus Dış Politikasında Ukrayna Krizi ve Türkiye'ye Etkileri", s. 76.

batılı ülkelere daha yakın fikir yapısına sahip olanlar ile seçimini Rusya'nın yanında olmakta kullananlar arasında önemli çekişme ve çatışmalar meydana gelmiştir. Bu karışıklıklar karşısında, Ukrayna'nın Rus yanlısı olan devlet başkanı çareyi Rusya'ya sığınmakta bulmuştur. Rusya etkili bir başka yaptırımını Kırım üzerinden gerçekleştirmiştir. Ukrayna ve Rusya, birbirlerinin tarihi açısından adeta ayrılmaz birer parça gibidirler. Ukrayna'nın bulunduğu konumun stratejik ve hatta tarihi bir öneme sahip olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu durumun farkında olan Rusya ise, Avrupa Birliği ve batılı ülkeler ile iyi ilişkiler kurup geliştirmekte olan Ukrayna'yı yanında tutmak, batı saflarına kaydırmamak ve bu sayede batılı devletler karşısında güç dengesini koruyabilmek amacıyla Ukrayna'ya çeşitli ekonomik yaptırımlarda bulunmaya mecbur kalmıştır.¹⁵¹

Rusya ve Ukrayna arasında çözümü konusunda mutabakata varılamayan konular arasında enerji kaynaklarının paylaşımından doğan krizler de yer almaktadır. Günümüzde Avrupa'nın kullandığı petrol ve doğal gaz rezervlerinin ciddi bir kısmı Rusya ve Hazar havzasında çıkarılan petrol ve doğalgazdan karşılanmaktadır. Ancak bu kaynakların taşınması ve Avrupa pazarına nakledilmesinde en maliyetsiz ve kısa yol Ukrayna'dan geçmektedir. Bu bağlamda Ukrayna hem enerji kaynaklarına yakın konumu sayesinde rezervlerin Ukrayna'ya gönderilmesi noktasında çok büyük öneme sahiptir. Rusya ve Orta Asya petrollerini Ukrayna üzerinden Avrupa'ya nakleden Druzba boru hattı günde 1,2 milyon varil petrol taşıma kapasitesine sahiptir. Diğer taraftan Rus doğal gazının %90'ından fazlası Ukrayna üzerinden Batı ülkelerine iletilmektedir. Rusya-Ukrayna ticari ilişkilerinde petrol ve doğal gaz en önemli gelir kaynakları arasında gösterilmektedir. Fakat iki ülke arasında “doğalgaz sevkiyatı, taşıma bedeli, fiyat ve miktar” konularında sorunlar yaşanmaktadır.¹⁵²

2.1.3. Karadeniz Filosu

Kırım'ın, Ukrayna sınırlarında kalması, gelişmiş konumlu limanlara sahip olması açısından olduğu kadar Rusya Federasyonu için Orta Asya, Kafkaslar ve Doğu

¹⁵¹ Ali Konak, “Kırım'ın İlhakı ile Sonuçlanan Ukrayna Krizi ve Ekonomik Etkileri”, *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4 Sayı: 8, Haziran, 2019, (ss. 80-93), s. 82.

¹⁵² A. Sait Sönmez, Harun Bıçakçı, Cuma Yıldırım, “Kırım Sorunu Bağlamında Rusya-Ukrayna İlişkilerinin Analizi”, *International Journal of Social Sciences and Education Research Online*, <http://dergipark.gov.tr/ijsser> Volume: 1(3), 2015, (ss. 656-670), s. 665.

Akdeniz'deki çatışma bölgelerinde egemen güç olma yönünden de stratejik bir öneme sahiptir. Bunların yanı sıra karasularında doğalgazın ve petrol kaynaklarının bulunması Kırım'ı daha önemli bir konuma yerleştirmektedir. Kırım'a kim sahip olursa aslında tehdit edici gücü de eline alacaktır. Kırım'la birlikte, doğusunda yer alan jeopolitik açıdan güçlü Hazar ve Kafkaslardaki havzalardan gelecek enerji transferini kontrolü altına alabilecektir. Bir diğer önemli konu Rusya Federasyonu'nun Karadeniz filosunu barındıran hem Akdeniz projeleri hem de Karadeniz ticareti açısından çok değerli olan Akyar (Sivastopol)'dır.¹⁵³

Karadeniz filosunun merkezi olan Akyar (Sivastopol), Ukrayna'ya verilen Kırım Yarımadası içerisinde kalmıştır. Rusya açısından sorun sadece bununla sınırlı kalmamaktadır. Akyar'ın yanı sıra, Kırım'da Sovyetler zamanında yapılan birçok eğitim merkezi, askeri amaçlı havaalanları ve yığınakların bulunduğu birçok birim de bu bölgedeki Rus stratejisinin asıl merkezinde yer almaktadır. Bütün bu imkânlardan kendinin yararlanamayacak olması, avantajlı birçok durumun başka bir ülkenin eline geçmiş olması ve Rusya'nın filo üssünü kendi elinde tutabilmek amacıyla karşılıklı anlaşmalara adeta muhtaç olması, Rusya gibi büyük bir ülke açısından oldukça zor bir sonucun doğmasına yol açmış olup bu sorun konumu itibariyle de stratejik bir mesele oluşturmuştur.¹⁵⁴

Kırım toprakları, Rusların Karadeniz filosunun bulunduğu alan itibariyle stratejik ve her türlü olanağa açık olan Sivastopol limanında kurması ve bu filo sayesinde sıcak denizlere kolay ulaşım fırsatının yakalanması ile de Ruslar için vazgeçilmez bir yer haline gelmiştir. Kırım'ın askeri önemi devam etmekle birlikte günümüzde güç dengelerini etkileyen ekonomik bir faktör olan enerji konusunda da Rusya açısından önemi artmıştır.¹⁵⁵

Kırım'da çok önemli bir konumda bulunan Sivastopol Limanı, Rusya'nın en büyük donanmasını bünyesinde barındırdığından, değerini her zaman korumuş; günümüzde dahi Moskova için çok kritik bir öneme sahiptir. Ayrıca Kuzey Avrupa Ovası ile birlikte yüzyıllardır Rusya'ya yapılabilecek saldırılar açısından en stratejik

¹⁵³ Mustafa Kemal Öztopal, "Önde Gelen Uluslararası Örgütlerin Kırım'ın Yasadışı İlhakına Tepkisi", *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, Sayı: 19, 2018, (ss. 105-135), s. 108-109.

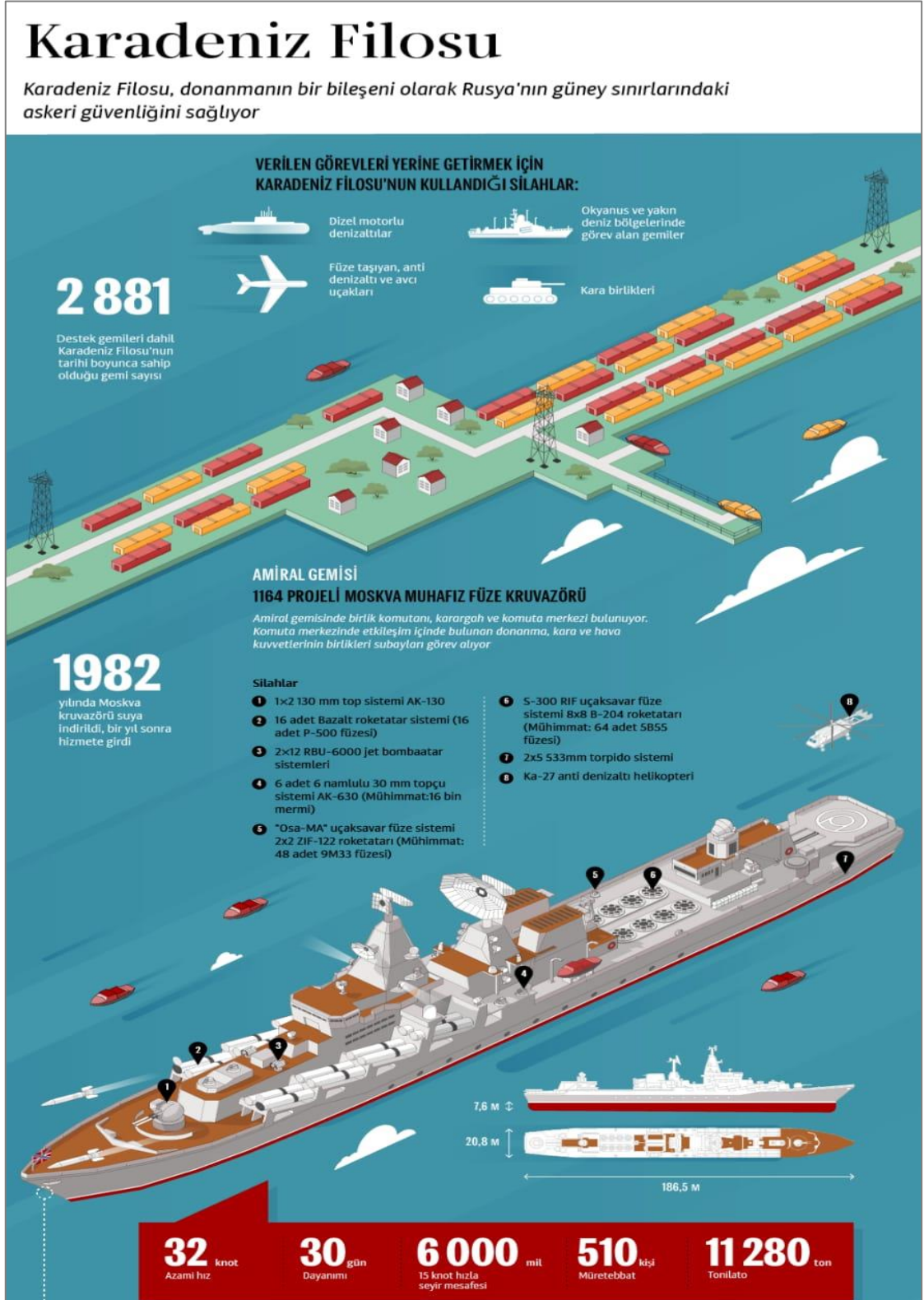
¹⁵⁴ Şahin, "2014 Sonrasında Kırım Tatarları ve Ukrayna: Ortak Bir Düşman Karşısında Yeniden Kurulan İlişkiler", s. 147-148.

¹⁵⁵ Gökçeççek Yöntem, s. 50.

bölgeler olan Karadeniz kıyılarını muhafaza edebilmek için de Kırım ve Sivastopol Limanı'nda mevzilenmiş Sovyet donanması oldukça kritik bir öneme sahiptir. Sovyetlerin parçalanmasından sonra Rus donanmasının Ukrayna'nın egemenlik sınırları içerisinde kalması, Rus dış politikası açısından büyük bir kriz olarak değerlendirilmektedir. Kendi donanmasının ana limanının kendi egemenliğinin dışında kalması, Karadeniz'de asırlardır egemen konumu elinde tutmuş Rusya'nın bu konumunu ve buradaki liderlik iddiasını da kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. Bundan dolayı Ukrayna ile Rusya arasında Karadeniz Filosunun geleceği ile alakalı yüksek gerilimli birçok görüşmeler yapılmıştır. Ancak Kırım problemi açısından bir netice elde edilememiş; Kırım, Rusya'nın her zaman kafasını meşgul etmek zorunda kalan en önemli problemlerden biri olmaya devam etmiştir.¹⁵⁶

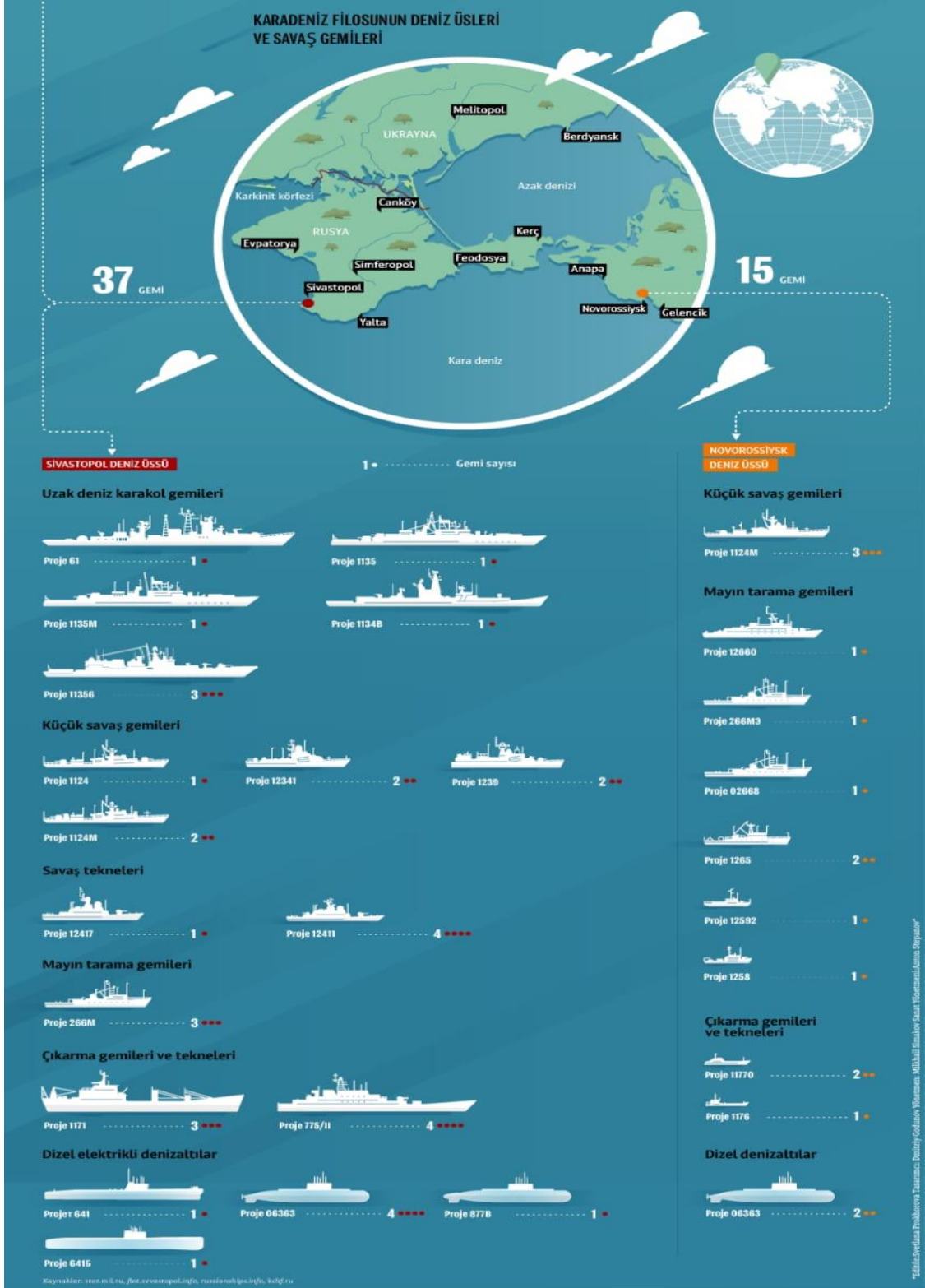
¹⁵⁶ Burak Çalışkan, *Kırım Raporu: Jeopolitik Rekabette Düşüm Noktası*, Araştırma 109, İnsamer, Ocak 2020, s. 4-5.

Şekil 5: Karadeniz Filosu

Kaynak: <https://tr.sputniknews.com/20180605/rusya-karadeniz-filosu-akdeniz-kirim-1033735967.html>

Şekil 6: Karadeniz Filosu Üsleri ve Savaş Gemileri

Kaynak: <https://tr.sputniknews.com/20180605/rusya-karadeniz-filosu-akdeniz-kirim-1033735967.html>

Kırım-Sivastopol'deki Karadeniz donanmasına, sadece askeri önemi sebebiyle değil, aynı zamanda devletlerarası üstünlüğün belirlenmesinde bir itibar unsuru olarak

da görülmüştür. Rus elitleri Sivastopol'deki askeri üssü, Rus gücünün bir tezahürü olarak değerlendirmişlerdir. Bundan dolayı bu limandaki varlığın sembolik önemine dikkat çekerek, bu limandan geri çekilmeme görüşünde olmuşlardır. Nitekim buradaki limanın, diğer konumlarda yer alan limanlara göre derinliği daha fazladır ve büyük askeri gemilerin mevzilenebilmesi için de daha uygundur. Bunun yanında karadaki füzeler, ağır silahların yerleştirilmesi, yüksek sayıda Rus askerlerinin yerleşmesi bakımından daha uygun olması açısından getirdiği elverişli ortam nedeniyle, Sivastopol, Rusya bakımından vazgeçilmesi mümkün olmayan bir konuma sahiptir.¹⁵⁷

Bağımsızlık sonrasında ortaya çıkan problemlerin çözümü için Ukrayna hızlı adımlar atmaya çalışsa da bu sorunların büyüklüğü anlaşmazlıkların hemen çözülmesine olanak vermemiştir. Ukrayna yönetimi, bu sorunlardan biri olan Karadeniz Filosu ile alakalı problemin çözümünü Ukrayna sınırlarında yer alan Sovyet ordusu ve deniz kuvvetleri birliklerine dayanarak kendi silahlı birliklerini ve deniz kuvvetlerini oluşturmaya karar vermiştir. Baltık devletleri Sovyet ordularına kendilerinin ülkelerinde istenmediğini söyleyebilmesine rağmen Ukrayna açısından böyle bir durum söz konusu olmamıştır. Zira 800 bin kişiden oluşan geniş bir ordunun ülkeden kolaylıkla gönderilmesi olası bir durum değildir. Bu nedenle Ukrayna yönetimi, bu sorunu çözmek için ordudaki subaylara Ukrayna'ya bağlılık yemini edip kalma ya da Sovyetlerin diğer bölgelerine taşınabilme seçenekleri sunarak bu problemi çözmeye çalışmıştır.¹⁵⁸

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin yıkılması, önemli bir dönüşüme sebep olmuş ve bölgede güç dengelerini değiştirmiştir. 1991 yılı sonrasında Rusya'nın önemli askeri merkez üslerinden olan Odesa ve Sivastopol üslerinin hâkimiyetinden çıkmasıyla, donanmasının % 18,3'lük kesimin ve kıyı tesislerinin yarısını Ukrayna'ya vermek mecburiyetinde kalması ve yaşanan ekonomik zorluklar nedeniyle gemilerinin çok önemli derecedeki kısmını hizmet dışı bırakmasıyla birlikte, Karadeniz'de "Deniz Gücü Boşluğu" meydana gelmiştir.¹⁵⁹ Oluşan bu boşluk, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Karadeniz'in jeopolitik konumundan faydalanmak isteyen Batılı devletler için bu fırsattan yararlanma şansı doğurmuştur.

¹⁵⁷ Halil Akman, "Kırım Sivastopol Üssü ve Rus Filosunun Paylaşım Sorunu", *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish*, Volume: 9/1, Winter 2014, (ss. 1-20), s. 11.

¹⁵⁸Ploky, s. 264.

¹⁵⁹Akman, s. 4.

1992 tarihli Kırım Anayasası'na göre Sivastopol Kırım'ın, dolayısıyla da Ukrayna'nındır. Buna karşın, bölgede yaşayan nüfusun %97'si Ruslardan oluşmaktadır. Bütün yasal ve anayasal düzenlemelere karşı Rus halkı ve Rusya Sivastopol'un Rusya'ya ait olduğunu iddia etmişlerdir. Rus filosuyla birlikte burada Ukrayna'ya ait bir filo da bulunmaktadır. Hem Rus hem de Ukrayna filosunun birlikte varlıklarını idame ettirmesi olası görülmemektedir. 1993 yılında Rusya Parlamentosu Sivastopol konusunda bir karar çıkarmıştır. Bu karara göre Rusya ve Ukrayna siyasi irtibatlarda bulunarak bu sorunu uluslararası düzeyde çözmeyi deneyeceklerdir.¹⁶⁰

1992 Ocak ayında Rusya tarafından hem Kırım'daki filo üzerindeki durumun hem de Sivastopol'ün hâkimiyeti ile alakalı taleplerin dile getirildiği göze çarpmaktadır. 5 Nisan 1992'de Ukrayna Başkanı Leonid Kravçuk'un "Ukrayna Silahlı Kuvvetlerinin Kurulması İçin Acil Önlemler" başlıklı kararnameyi imzalaması büyük bir yankı uyandırmıştır. Bu kararnamenin imzalanmasıyla, Sovyetlerin Karadeniz filosunun Kiev'in emrinde olması ve Ukrayna'nın kendi deniz üssünün kurulacağı ilan olunmuştur. Moskova'nın bu harekete karşı cevabı gecikmemiştir. Boris Yeltsin'in, 7 Nisan 1992'de Karadeniz Filosunun Rusya'nın yetkisi altında olduğunu açıklaması üzerine iki taraf arasındaki bu sorunun ortadan kaldırılması amacıyla görüşmelerin yapılması önerilmiştir.¹⁶¹

Haziran 1993'te iki tarafta filonun bölünmesi ve Kırım'da yaşayan Ruslar için kiralanması konusunda haklarına ilişkin çalışmalar yapmaya başlamıştır. 9 Temmuz 1993'te Duma, Sivastopol'ü Rusya Federasyonu'na ait olduğu yönünde bir karara varmış, Yeltsin ise Karadeniz Filosu'nun geleceğinin zamanla çözülmesi gerektiğini bildirmiştir. 1994 yılında RF ve Ukrayna, Karadeniz Filosu'nun %85'inin RF'ye verilmesi, RF'nin Ukrayna'ya tazminat ödemesi, Sivastopol limanının RF'ye kiralanması ve Ukrayna'nın Sivastopol'de iki küçük limanı askeri üs olarak kullanması konusunda uzlaşmış olsa da RF, Ukrayna'da 1994 yılında yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimlerinin sonuçlarını beklemeyi tercih etmiştir.¹⁶²

¹⁶⁰ Gülşen Emurlayeva, "XXI. Yüzyılın Eşiğinde Kırım", *Emel'imiz Kırım Fikir ve Kültür Dergisi*, Yıl: 9, Sayı: 35, Nisan-Mayıs-Haziran, 2001, (ss. 46-51), s. 48-49.

¹⁶¹ Akman, s. 13.

¹⁶² Özdal, *Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Kırım'ın İlhakına Rus Dış Politikasında Ukrayna*, s. 92-93.

Karadeniz Filosu'nun paylaşımı noktasında her ne kadar bir paylaşım gerçekleşmişse de bu paylaşım bazı milliyetçi kesimlerin rahatsız olmasına neden olmuştur. Ukrayna'da bazı gruplarca ortaya atılan bu söylemlerde, Ukrayna hükümetinin çok fazla taviz verdiği dile getirilmiştir. Duma'da Sivastopol'ün, Ukrayna'dan kiralanmak yerine Rus tarafına bırakılmasına ilişkin bir karar ortaya çıkmıştır. Sonuç bu olmakla birlikte tarafların 1996 Ekim ayında gerçekleşen müzakereler neticesinde Soçi anlaşmasının uygulaması ertelenerek yeni bir çalışma kurulunun kurulması fikri ön plana çıkmıştır.¹⁶³

Kozirev'in RF Dışişleri Bakanı olduğu 1992-1993 yılları arasında Batı ile ilişkilerin ön planda tutulması sebebiyle RF-Ukrayna arasında yaşanan gerginlikler daha fazla hissedilmeye başlanmıştır. Hatta bazı Rus diplomatlar Batılı devletlere Ukrayna'nın bağımsızlığını kaybetmesinin yakın olduğunu ifade etmişlerdir. 1992-93 tarihlerinde Rusya Federasyonu Yüksek Sovyeti, Kırım'ın 1954 yılında Ukrayna'ya verilmesini geçersiz kılan ve Sivastopol'ü Rus toprağı olduğunu iddia ettiği bazı söylemleri, Rus siyasetçileri arasında destek görmüştür. Ukrayna'nın bu süreçte baskı politikalarıyla, RF'ye katılması gerektiğini savunanlar da olmuştur. Hatta bu fikri savunanlar arasında 1993 yılında dönemin Dışişleri Bakanı Kozirev'in de yer aldığı söylemek mümkündür. Bu çerçevede Kozirev, Sivastopol'e yaptığı bir ziyaret esnasında RF ve Ukrayna'nın tekrar bir araya gelmesi fikrini desteklediğini beyan etmiş olmasıdır.¹⁶⁴

Rusya 1995'te Karadeniz donanmasının paylaşımını düzenleyen Soçi Antlaşması çerçevesinde Sivastopol deniz üssü için kira ödemeyi kabul ederek Ukrayna'nın Kırım üzerindeki hâkimiyetini dolaylı olarak kabul etmiştir. Ukrayna-Rusya arasında 1997'de imza altına alınan Paylaşım Antlaşması çerçevesinde Rusya Federasyonu ve Ukrayna Karadeniz'de iki farklı donanmaya sahip olurken Rusya, Sivastopol üssünü 2017'ye kadar kiralamıştır.¹⁶⁵

1997'de imzalanan bu anlaşmayla ayrıca, üsler ve askeri mühimmat Rusya ve Ukrayna arasında paylaşılmıştır. Bu anlaşmayla Rusya, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü ve Kırım üzerindeki egemenliğini kabul etmiştir. Karadeniz Filosu %82'si Rusya'nın, %18'i Ukrayna'nın olarak paylaşılmıştır. 2010 yılında Harkiv'de imzalanan

¹⁶³ Akman, s. 51.

¹⁶⁴ Özdal, *Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Kırım'ın İlhakına Rus Dış Politikasında Ukrayna*, s. 27.

¹⁶⁵ Çomak, Sandıklı, Kaya, İsmayilov, "Karadeniz'de Yeni Gelişmeler, Ukrayna Krizi ve Türkiye", s. 159.

bir anlaşma da ise Rusya Ukrayna'ya sattığı doğal gazda %30 indirim uygulamış, buna karşılık Ukrayna, Rusya'nın Karadeniz Filosu'nun Sivastopol'de konuşlanmasını 2042 yılına kadar uzatmasını sağlamıştır.¹⁶⁶

Bahse konu anlaşmanın Ukrayna lehine düzenlemeler içerdiği görülmektedir. Nitekim taraflar birbirlerinin toprak bütünlüğüne saygılı olacaklarını, aralarındaki sınırların bozulmayacağını garanti altına almıştır. Yani Rusya, Sivastopol üzerinde hak iddia etmeyecek, aksi halde Rusya anlaşmayı bozan taraf durumuna düşecektir. Anlaşmada Ukrayna açısından kısıtlayıcı bir hüküm yer almamaktadır. Aksine bu antlaşma Ukrayna'nın NATO'ya girmesi açısından elverişli bir durum oluşturmuştur. NATO'nun stratejik siyaseti daha ziyade Rusya'nın Karadeniz'deki aktif siyasetini kırmaktır ve bu da Ukrayna ile iş birliği sonucu oluşabilecek bir durumdur. Bu anlamda 1992-96 yılları arasında Ukrayna bu sayede ABD tarafından ciddi boyutlarda maddi destek almıştır.¹⁶⁷

Rusya Federasyonu'nun Ukrayna ve Kırım bağlamında fikirleri, Bağımsız Devletler Topluluğu'nu Sovyet sonrası dönemde, bölgenin tekrar birleşebilmesi açısından gerekli bir araç olarak görmesine yol açmıştır. Ancak Ukrayna bu topluluğa katılmış olsa da fikirleri Rusya Federasyonu'ndan tamamen farklıydı. Ukrayna hiçbir şekilde Moskova ile birleşmek istemiyor, tamamen bağımsız olmak istiyordu. 1993 yılının Ocak ayında Ukrayna'nın, 1991'de oluşumuna katkı sağladığı bu topluluğun tüzüğünü imzalamaması ve tam üyeliği reddetmesi üzerine Rusya ile Ukrayna arasındaki gerilimler tırmanmaya devam etmiştir.¹⁶⁸

Kiev ve Simferopol arasındaki ilişkiler, 1994 Ocak ayında yapılan seçimlerde, Kırım Özerk Cumhuriyeti parlamentosundaki Rus temsilcilerin çoğunluğu tarafından Yuri Meshkov'un Kırım devlet başkanı olarak seçilmesi ile bozulmuştur. Zira Meshkov'a göre bu seçimin anlamı Kırım ve Rusya'nın tekrar birlikte olması anlamına gelmektedir. Ukrayna açısından alenen bir tehdit oluşturan bu durum, yine 1994'te Ukrayna cumhurbaşkanlığına seçilen Leonid Kuçma tarafından bir an önce halledilmesi gereken bir mesele olarak değerlendirilmekteydi.¹⁶⁹

¹⁶⁶ Benli, s. 123-124.

¹⁶⁷ Emel, s. 49.

¹⁶⁸ Plokh, s. 263.

¹⁶⁹ Aydıngün, "Ne Doğu Ne Batı: Hem Doğu Hem Batı", s. 226-227.

Kırım tatarları Meshkov'un devlet başkanı olarak seçilmesi karşısında olumsuz bir tavır sergilemişlerdir. Meshkov'un bu süreçteki politikaları Rus şoven güçleri içinde de ayrılıklara sebep olmuştur. Nihayet Yüksek Rada (Ukrayna Parlamentosu), 17 Mart 1995 tarihinde açıkladığı kararla Kırım'daki cumhurbaşkanlık statüsünü iptal etmiştir. Alınan bu karar sonrasında Kiev hükümetinin Kırım üzerinde hâkimiyet tesisi artmış, muhtar cumhuriyetinin yeni politika ve siyasetinin belirlenmesinde avantaj ve inisiyatif alabilme hakkı Ukrayna yönetimine geçmiştir.¹⁷⁰

1996 yılında Kırım Özerk Cumhuriyeti yeni bir anayasa kabul etmiş olup, bazı değişikliklerle birlikte bu anayasa Ukrayna parlamentosunca onaylanmıştır. Bu anayasa, başkenti Simferopol olan, anayasa ile aynı doğrultuda olan yasa ve kararnameleri çıkartabilme yetkisiyle donatılmış kendine ait parlamentosu ve hükümeti olan bir özerk cumhuriyetin tarifini yapmıştır. Böylece Ukrayna tarafından tanınan bu özerk cumhuriyetin anayasası Kırım'a, Ukrayna'ya sıkı sıkıya bağlı olan kısıtlı seviyede bir özerklik tesis etmiştir. Karadeniz filosunu içine alan Sivastopol şehri ve çevresi ise özel bir düzenlemeyle direkt Kiev merkezi otoritelerine bağlanmıştır.¹⁷¹

2.1.4. Nükleer Silahlar

Ukrayna ve Rusya arasında çözülemeyen problemlerden birini de Ukrayna'nın elinde bulunan nükleer silahlar oluşturmaktadır. 1990'lı yılların başına gelindiğinde, Ukrayna ve Rusya arasında tartışmalı bir hal alan nükleer silahlar konusu sonucunda Aralık 1991'de imzalanan BDT Anlaşması ile BDT çatısı altında ortak yönetime geçilmiş ve Kiev'e nükleer silahların kullanımı konusunda veto yetkisi tanınmıştır. 1992 yılında ise RF nükleer silahlar üzerinde tam mülkiyet hakkı talep etmiştir. Ukrayna, nükleer silahlar üzerindeki hâkimiyetini kaybetmek istememektedir. Aynı zamanda Rus askerlerinin söz konusu silahlar üzerinde söz sahibi olmasına da karşı çıkmaktadır. Ukrayna böyle bir durumda dahi bağımsızlığı ve ekonomik çıkarları tehlikeye düşer kaygısıyla nükleer silahlar üzerinde tam mülkiyet hakkını RF'ye vermekten kaçınmıştır.¹⁷²

¹⁷⁰ Kırımlı, s. 464.

¹⁷¹ Aydınğün, "Ne Doğu Ne Batı: Hem Doğu Hem Batı", s. 227.

¹⁷² Özdal, *Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Kırım'ın İlhakına Rus Dış Politikasında Ukrayna*, s. 88-89.

5 Aralık 1994 tarihinde imzalanan Budapeşte Mutabakatı kapsamında Ukrayna'nın elinde bulunan ve SSCB dönemine ait nükleer silahların, Rusya Federasyonu'na devredilmesi karşılığında, Ukrayna'nın bağımsızlığı ve Kırım dâhil toprak bütünlüğü, ABD, İngiltere Rusya Federasyonu tarafından da tanınarak garanti altına alınmıştır.¹⁷³

Moskova, 1994'te imzalanan Budapeşte Antlaşmasıyla, Kiev'in SSCB döneminden kalan nükleer silahların Rusya Federasyonu'na iadesi karşılığında, Ukrayna'nın Kırım üzerindeki egemenliğini kabul etmiştir. Budapeşte Antlaşması'yla Rusya, ABD ve İngiltere ile birlikte, Ukrayna'nın bağımsızlığına ve bağımsızlıktan sonrasındaki sınırları dâhilinde toprak bütünlüğüne karşı kuvvet kullanmaktan kaçınmayı taahhüt etmiştir.¹⁷⁴

ABD, Rusya ve Büyük Britanya, nükleer silahlara sahip olmayan bir ülke olarak Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşmasını imzalayan Ukrayna'ya emniyet güvencesi sağlanacağına dair garanti vermişlerdir. O zaman için dünyanın en güçlü nükleer silahlarına sahip ülkelerinden biri konumunda bulunan Ukrayna'nın bu silahları devredecek olması, onun güçlü bir ülke olmaya yönelik imajında negatif bir izlenime sebep olmuştur. Nitekim Ukrayna Halkı da bu durumu çok fazla desteklememiştir. Zira yakın zamanda Rusya tarafından yapılan bu ilhak, onların bu iddiasını doğrular nitelikte bir görünüm oluşturmuştur. Çünkü 1994 yılında imzalanan Budapeşte Memorandumu'nda Ukrayna'nın egemenliği ve toprak bütünlüğünün garantörleri arasında Rusya da bulunmaktadır. Yine de bu antlaşmaların imzalanması Ukrayna'ya pozitif dönüşler kazandırmıştır. 1994 Haziran'da AB ile Ukrayna arasında imza altına alınan iş birliği antlaşması, AB'nin, Sovyetlerin dağılması sonrası kurulan bir ülkeye sunduğu bu nitelikteki ilk antlaşmadır.¹⁷⁵

2.2. Bağımsız Ukrayna Sınırları İçinde Kırım Özerk Cumhuriyeti (Anayasası)

1980'lerin karışık ortamında Sovyetlerin geleceğinin ne olacağı merak konusu olmayı sürdürmüştür. 1954 yılında yapılan devirden sonra Kırım Ukrayna SSC hâkimiyetinde kalmaya devam etmiştir. 1989'da kurulan Kırım Tatar Milli Hareketi

¹⁷³ Şöhret, s. 13.

¹⁷⁴ Çomak, Sandıklı, Kaya, İsmayilov, s. 159.

¹⁷⁵ Plokhly, s. 265.

Teşkilatı'nın öncülüğünde meydana gelen Kırım'a geri dönüş hareketi, Kırım'da nüfusun çoğunluğunu oluşturan Rusları endişelendirmiştir. Bu durum Kırım'da yaşayan Rusları, Kırım'ı Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti konumuna getirmek ve tekrar kendi hâkimiyetlerine alabilmek için bir referandum düzenlemeye sevk etmiştir. Kırım'da yaşayanların çoğunluğun Rus olmasının doğal bir sonucu olarak da referandumdan evet oyu çıkmıştır. İtirazlara rağmen Ukrayna Yüksek Sovyet'i tarafından Kırım Özerk Cumhuriyetinin bu statüsü kabul edilmiştir. SSCB'nin parçalanması ile Ukrayna'nın bağımsız olması, bu süreçte gerginliklerin artmasının istenmemesi nedeniyle Kırım'ı tekrar Ukrayna'ya dâhil eden anayasa onaylanmıştır.¹⁷⁶

Sürgünden dönen Tatarlar bu süreçte kendi vatanlarına dönüyor olsalar dahi döndüklerinde hoş bir karşılama bulamamışlardır. Bu durumun oluşmasında vatana ihanet suçlamasıyla itham edilmeleri ve haklarında kötü bir imaj çizilmesine yönelik olarak yürütülen algı operasyonlarının yapılmış olması neden olmuştur. Bunun üzerine Tatarlar kendilerini doğru bir şekilde ifade ve temsil eden bir yapının varlığına ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyaç kendini Ukrayna'nın bağımsızlığı sürecinde Kırım Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin kurulması aşamasında dışlanması sonucunda da kendine ait bir meclis ve anayasa hazırlanmasını zorunlu hissettirmiştir.¹⁷⁷

Kırım Tatarlarını ulusal ve uluslararası alanda temsille görevli tek meşru siyasi organı olarak yer alan Kırım Tatar Milli Meclisi, Kırım Tatarlarının büyük sürgünün sonlanmasının nihayetinde tekrar vatanlarına geri dönebileceklerine ilişkin yürürlüğe konulan yasayla, yurtlarına kavuşmak için yola çıkan Kırım Tatarları tarafından kurulmuştur. Bu karar, 26-30 Haziran 1991'de toplanan İkinci Kırım Tatar Milli Kurultayı'nın ilk toplantısında alınmıştır. Kırım Tatar Milli Kurultayı tarafından yapılan seçimle seçilen otuz üç üyeden oluşan Meclis, Kırım Tatarları'nı temsille görevlendirilen en yüksek organıdır. Ancak yasal bir statüsü bulunmamaktadır. Buna rağmen, Ukrayna Cumhurbaşkanı'nın danışma organı işlevinde bulunmaktadır.¹⁷⁸

¹⁷⁶ Alaeddin Yalçınkaya, "Karadeniz Politikalarında Anahtar Bölge: Kırım", İçinde: *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Üzerine 3. Uluslararası Mavi Karadeniz Kongresi: Uyuşmazlık Çözümü, İş birliği ve Demokratikleşme*, (Editör: Yıldırım Turan, Alaeddin Yalçınkaya, Ertan Efeğil), Gündoğan Yayınları, İstanbul, Şubat, 2013, (ss. 117-125), s. 121.

¹⁷⁷ Şahin, "2014 Sonrasında Kırım Tatarları ve Ukrayna: Ortak Bir Düşman Karşısında Yeniden Kurulan İlişkiler", s. 149.

¹⁷⁸ Aydın Gün, "Ne Doğu Ne Batı: Hem Doğu Hem Batı", s. 261.

İlki 1917 yılında kurulan Kurultay'ın aradan geçen bunca zaman sonra tekrar teşekkül etmiş olması, Kırım halkının geleceği açısından oldukça büyük önem teşkil eden bir konudur. Kurultay bunun için bir de anayasa teklifi oluşturmuş; bu teklifte Kırım Özerk Cumhuriyeti, Kırım Tatar Devleti olarak halkın görüşüne açılmıştır. Uluslararası hukuk açısından sahip olunan haklar çerçevesinde içinde bulunulan karışık durumlar değerlendirilmeye çalışılmıştır.¹⁷⁹

Kırım Parlamentosunda hâkim konumda bulunan Rus kanadı başta olmak üzere Rus taraftarı bu gruplar 1992'den bu yana Kırım'ın Rusya'ya iltihakını savunmuş, bu durum Kiev ile Kırım ilişkilerinin bozulmasında etken bir rol oynamıştır. Yeltsin iktidarı, Ukrayna'nın Aralık 1991'de bağımsızlık kararına ve toprak bütünlüğünü koruyacağını, iç işlerine karışılmayacağını söz vermişse de Ukrayna'nın bağımsızlığını ve Kırım'ın Ukrayna'ya aidiyetini kabullenemeyen Rus politikacılar, 1954 yılında Kırım'ın Rusya'dan alınıp Ukrayna'ya devrine ilişkin kararı tartışmaya açmışlardır.¹⁸⁰

Tarihi ve etnik kimlik açısından Kırım'ın Rusya'nın parçası olduğunu savunan Ruslar, 23 Ocak 1992'de Yüksek Sovyet tarafından kabul edilen kararla Kırım'ın toprak devrini kınamış, Haziran 1992'de de bu devrin yasal olmadığını ifade eden bir karar çıkarmıştır. Bağımsızlık referandumu amacıyla başlattıkları kampanyayla Rus milliyetçisi gruplar 180 bin imza toplamışlardır. Bu neticede Kırım Yüksek Sovyeti, bir taraftan 5 Mayıs 1992'de, yapılacak ağustos referandumuna bağlı olarak bağımsızlık ilan etmiş öte yandan da bağımsızlık ve çifte vatandaşlık konularını kapsama alan ilk Kırım Anayasasını yayınlamıştır. Bu Anayasa, Kırım Cumhuriyetini Ukrayna içinde, bağımsız dış ilişkilere sahip, kendi toprağında egemen güçleriyle bir “devlet” olarak tanımlamıştır.¹⁸¹

Bağımsızlık kararı alan Kırım Parlamentosu, Ukrayna'dan gelen büyük tepki üzerine daha ertesi gün geri adım atarak, Kırım'ın Ukrayna'nın bir parçası olduğunu ifade eden bir anayasa değişikliği yapmıştır. Bu değişiklik Kırım'ın Ukrayna ile ilişkilerinin antlaşmaların esasında belirlenmesi öngörülmüştür. Kırım parlamentosunun bu bağımsızlık kararı üzerine Ukrayna Parlamentosu Prezidyumu 6 Mayıs 1992'de toplanarak, bu kararın Kırım'ın statüsü hakkında kabul edilmiş olan Ukrayna

¹⁷⁹ Şahin, “2014 Sonrasında Kırım Tatarları ve Ukrayna: Ortak Bir Düşman Karşısında Yeniden Kurulan İlişkiler”, s. 149.

¹⁸⁰ Sarıkaya, “Ukrayna Jeopolitiği Bağlamında Kırım ve Kırım Türkleri Sorunu”, s. 111.

¹⁸¹ Tansoy, s. 55.

kanununun, Ukrayna Bakanlar Kurulu Milliyetler Meseleleri Komitesi de bunun Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün ve Ukrayna Anayasası'nın ihlali olduğunu ilan etmiştir. Kırım parlamentosunca alınan bağımsızlık kararı zaten gergin olan Rusya-Ukrayna ilişkilerinde yeni bir krizin meydana gelmesine neden olmuştur. Kırım Parlamentosu Başkanı Nikolay Bagrov, Kırım'ın Rusya ve Ukrayna arasında çatışma kaynağı değil; birleştirici bir faktör olacağını, ancak Kırım Parlamentosu'nun Kırım halkının iradesine göre hareket edeceğini dile getirmiştir. 13 Mayıs'ta toplanan Ukrayna Yüksek Şurası Kırım'ın bağımsızlık kararını tanımadığını, 2 Ağustos'a ertelenen Kırım'ın bağımsızlıkla ilgili kararının görüşüleceği referandumun anayasaya aykırı olduğu kabul edilerek bu kararın geri alınması için 20 Mayıs 1992'ye kadar zaman tanımıştır. Bunun üzerine Kırım parlamentosu bağımsızlık kararını geri almış ve Kırım'ın Ukrayna'nın bir parçası olduğunu kabul etmiştir.¹⁸²

Kırım'ın kendi anayasasını kabul ederek ayrılıkçı eğilimini özerk statüde devam ettirme girişimi, bu dönemde Ukrayna ile Kırım arasında büyük bir krizin yaşanmasına sebep olmuştur. Ukrayna yönetimi Kırım bölgesince oluşturulan kendilerine yönelik ayrıcalıklar getiren bu anayasayı tanımamıştır. 1995 yılında Ukrayna Meclisi, Kırım'ın kabul ettiği bu anayasayı iptal etmiş ve bölgenin siyasal özerkliğine yönelik bazı kısıtlamalar getirmiştir. Ancak Kırım'ın iktisadi yönden özerkliğine çok fazla karışmamıştır. Bu anayasanın iptalini takiben Kırım'ı ülkenin toprak bütünlüğü çerçevesinde entegrasyonunu sağlamak amacıyla Ukrayna, kendi anayasasında Kırım'ın statüsünü düzenleyen bir bölüme de yer vermiştir.¹⁸³

Ukrayna ve Kırım arasında hissedilmeye başlayan bu gerilimi daha da zirveye taşıyan olay Meshkov'un Kırım devlet başkanı seçilmesiyle gerçekleşmiştir. Meshkov siyasi politikasını, Rusya ile ilişkileri yüksek seviyede tutmak ve iş birliği üzerinden şekillendirmiştir. Bu politikanın oluşmasında Rusya ile entegrasyon ve Kırım'ın bağımsız olmasının mümkün görülmemesi gibi etkenler rol oynamıştır. Etnik köken olarak da Rus olan Meshkov'un seçimleri kazanmasının ardındaki bu zaman dilimi, bağımsız Kırım'a yönelik istek ve taleplerin artması olarak şekillenmiştir. Zaten Meshkov seçilmesini Rusya ve Kırım'ın tekrar bir araya gelecek olması olarak nitelemiştir. Durumların bu boyuta gelmesi üzerine Kırım ile Kiev arasında anlaşmazlık

¹⁸² *Emel*, s. 40-41.

¹⁸³ Taşdemir, Özer, s. 49.

ve gerilimler yeniden meydana gelmeye başlamıştır. Bu nedenle Meshkov, 1994 yılı mayıs ayı ortalarında, hâlihazırdaki anayasadan çıkartılmış olan Kırım'ın bağımsızlığı, Ukrayna ve Rusya çifte vatandaşlığı konusunu ve bağımsız statüdeki Kırım askeri birlikleriyle alakalı olan hususların tekrar anayasaya eklenmesine ilişkin bir çalışmanın ortaya koyulmasını teklif etmiştir. Dönemin Ukrayna Cumhurbaşkanı Kravçuk bu gelişmeler karşısında, Kırım'ın Ukrayna'nın sahip olduğu bir parçası olduğu yönündeki ikazlarına rağmen bu revize anayasa metni 20 Mayıs 1994'te oylanmıştır.¹⁸⁴ Bu sırada Ukrayna'da 1994 yılında yapılan seçimlerde ise Leonid Kuçma %52 oy alarak devlet başkanı olarak seçilmiştir.¹⁸⁵

Kuçma'nın politikaları sayesinde Ukrayna Parlamentosu, 17 Mart 1995 tarihinde açıkladığı kararlar Kırım'daki cumhurbaşkanlık statüsünü iptal etmiştir. Alınan bu karar sonrasında Kiev hükümetinin Kırım üzerinde hâkimiyet tesisi artmış, muhtar cumhuriyetinin yeni politika ve siyasetinin belirlenmesinde avantaj ve inisiyatif alabilme hakkı tekrar Ukrayna yönetimine geçmiştir.¹⁸⁶

2.3. Ukrayna Anayasası Kapsamında Kırım Özerk Cumhuriyeti

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığını kazanan Ukrayna'nın toprakları içerisinde kalan Kırım, 1996 yılında kabul edilen Ukrayna Anayasası'nda özerk bir cumhuriyet statüsüne kavuşmuştur.¹⁸⁷ Ukrayna'nın Sovyetler Birliği sonrasında siyasi birliğini 1991 yılında kazanmasına rağmen ilk anayasasını 1996 yılında yani bağımsızlığının üzerinden ancak 5 yıl geçtikten sonra kabul ettiği dikkat çekmektedir. Bu gecikmenin yaşanmasına sebep olarak ise Ukrayna'nın demokrasiyle ilk kez karşılaşp uygulayacağı politikalar yönünden yaşadığı kararsızlıkları, içinde bulunduğu ekonomik sebepler ve yetki paylaşımı sorunlarının gösterebiliriz. Bu bağlamda Ukrayna, anayasa yapımı için uzun bir zaman beklemek zorunda kalınmasıdır.¹⁸⁸

¹⁸⁴ Dayı, s. 43-44.

¹⁸⁵ Olçar, s. 78.

¹⁸⁶ Kırımlı, s. 464.

¹⁸⁷ Murat Saraçlı, "Rusya Federasyonu'nun Yakın Çevre Politikasında Dış Rusların Yeri ve Kırım Meselesi", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Cilt 12, Sayı: 45, Bahar 2015, (ss. 69-88), s. 79.

¹⁸⁸ Olçar, s. 68-69.

1998 yılına kadar süren bu gerilimli sürecin devamında ise Kırım'ın, Ukrayna merkezi yönetimiyle yaptığı görüşmeler sonucunda Kırım'da yeni bir anayasa hazırlanmış ve kabul edilmiştir. Bu dönemde Ukrayna cumhurbaşkanlığı yapan Leonid Kuçma'nın, hazırlanan bu anayasaya onay vermesiyle birlikte Kırım yeni statüsüne kavuşmuş, bölgenin siyasi özerkliği sınırlanırken iktisadi özerkliği muhafaza edilmiştir.¹⁸⁹

Ukrayna idari olarak 24 vilayet (oblast), 1 özerk cumhuriyete ayrılmıştır. Bu özerklik sadece Kırım'a aittir. Kırım kendine ait parlamento ve bakanlar kuruluna sahiptir.¹⁹⁰

Ukrayna, Kırım Özerk Cumhuriyeti'ni kapsamını Ukrayna Anayasası'nda ayrı bir başlık altında belirlenmiş, Kırım'a bölgesel bir özerklik tanımıştır. Bu durum Ukrayna Yüksek Meclisi'nce 350-XIV sayılı kanunla onaylanan ve Kırım Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi'nce kabul edilen Kırım Özerk Cumhuriyeti Anayasası'nda düzenleme altına alınmıştır.¹⁹¹

Kırım'la ilgili düzenlemeler ayrı bir başlık altında düzenleme altına alınmış olsa da, Ukrayna anayasasının bazı maddeleri azınlık ve yerli halkların sahip olduğu hakları da düzenleme altına almıştır. Kırım halkının statüsünü bu kavramlar açısından da değerlendirmek gerekecektir. Buna değinmeden önce Kırım Otonom Cumhuriyeti olarak düzenlenen bu bölümdeki maddeleri inceleyeceğiz.

1998 tarihinde uzlaşmaya varılan yeni Kırım Anayasası'na göre Kırım, Ukrayna başbakanı tarafından atanan başbakan ve bakanlar kurulu aracılığıyla ve yerel bir meclis tarafından yönetilen 'özerk cumhuriyet' statüsüne kavuşmuştur. Bu tarihten 2014 yılının ilk aylarına kadar Kırım, Ukrayna devletinin egemenliği ve toprak bütünlüğü altında fakat özerk bir statü içinde yönetilmiştir.¹⁹²

Ukrayna Anayasası'nın 134.maddesinde Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin Ukrayna'nın ayrılmaz bir parçası olduğu ve bu anayasa ile belirlenen sınırlar içerisinde, kendi yetkisine isnat edilen konularda karar vereceği düzenlenmiştir. Bu madde Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün kapsamında Kırım'ın, Ukrayna devletine ait bir

¹⁸⁹ Ekici, s. 27.

¹⁹⁰ Bilener, s. 322.

¹⁹¹ Saraçlı, s. 79.

¹⁹² Kelkitli, s. 293.

toprak olduğunu ifade eder. Ukrayna Anayasası Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin alacağı kararlar açısından sınırdır. Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin bu çerçevede dâhilinde karar alması gerekmektedir. İsteddiği her konuda karar alamıyor oluşu yahut aldığı kararların Ukrayna Anayasa'sına uygun olup olmadığının denetlenmesi göz önüne alındığında Kırım'ın sahip olduğu özerkliğin sınırsız bir özerklik değil; Ukrayna'nın kararları dâhilinde sınırlı bir özerklik olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Ukrayna Anayasasının 2.maddesinde Ukrayna'nın mevcut sınırlarındaki toprakların bölünemez ve ihlal edilemez olduğu, egemenliğin sahip olduğu toprakların tamamını kapsadığı belirtilmiştir. Bu maddeye göre de Kırım toprakları Ukrayna'nın egemenliği altında ve Ukrayna devletine aittir.

135.maddeye göre ise, Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin, Kırım Özerk Cumhuriyeti Meclisince kabul edilen kendine ait bir anayasası vardır. Bu anayasa, anayasada belirlenen sayının yarısından az olmamak şartıyla Ukrayna Yüksek Meclisi tarafından onaylanır. Kırım Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi ve Bakanlar Kurulu'nun kararlarının sınırının çerçevesi Ukrayna anayasa ve yasalarıdır. Alınan kararlar Ukrayna yasalarına aykırılık teşkil edemez. Bu yasalar, Ukrayna Başkan ve Bakanlar Kurulunun tasarruflarına ve bunların yerine getirilmesine uygun olarak kabul edilir. Kanunların Meclis tarafından kabul ediliyor oluşu, yasama organının meclis olduğunu göstermektedir. 134.maddede Ukrayna Anayasa'sına aykırı olmamak şartıyla, Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin kendi yetkisindeki konularda karar verebileceğinden bahsetmiştik. 135.maddede, anayasa uygun olmasının yanında Ukrayna Devlet Başkanı ve Bakanlar Kurulu'nca yapılan tasarruflara da uygun olması gerekliliği aranmıştır. Ukrayna Anayasasının 106.maddesinde Ukrayna başkanının görevleri sayılmıştır. Kırım Otonom Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu'nun tasarruflarını feshetmek, Ukrayna başkanına tanınan görevlerdendir.

Anayasanın 136.maddesi Kırım Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi'ne ilişkin açıklamalar içermektedir. Kırım Özerk Cumhuriyeti Meclisi, kendi yetki alanı içerisinde Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin temsiliyle görevli organdır ve yerine getirilmesi zorunlu olan kararları kabul etmekle görevlidir. Bu kararlar Ukrayna Anayasası 135/2'ye göre Ukrayna Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu kararlarına aykırı olamaz. Ukrayna Anayasası'nın 136. maddesinin 5. fıkrasına göre Kırım Özerk Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu, Kırım Özerk Cumhuriyetinin hükümetidir. Kırım Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi gibi Kırım Özerk Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu'nun

oluşumu, işleyiş şekli ve sahip olduğu yetkiler de Ukrayna Anayasası ve yasaları sınırında, Kırım Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi tarafından yetki alanındaki konularla alakalı olarak belirlenir. Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde Ukrayna birleşik mahkemeler sistemi dışında başkaca yargı organı mevcut değildir. Ukrayna Anayasası'nın 136. maddesinin son fıkrasına göre Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde adli meseleler, Ukrayna mahkemeleri birleşik sistemine tabi yargı organları tarafından yürütülür.¹⁹³

Ukrayna Anayasası'nın 85.maddesinde Ukrayna Yüksek Meclisi'nin görevleri sayılmıştır. Bu maddenin 28.fıkrasına göre Ukrayna Anayasa Mahkemesi, Kırım Özerk Cumhuriyeti tarafından Ukrayna Anayasası veya yasalarının ihlal edildiği noktada bir kanaat edinmesi durumunda, Ukrayna Yüksek Meclisi, Kırım Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi'nin yetkili olduğu süreyi sona erme tarihinden daha erken bir vakitte sona erdirme ve özel seçimler düzenleme yetkisine sahiptir.

Ukrayna Anayasasının 137.maddesinde¹⁹⁴ Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin yasal tasarrufta bulunabileceği alanlar sayılmıştır. Bu maddeye göre:

1. Tarım ve ormancılık;
2. Toprak ıslahı ve madencilik;
3. Kamu işleri, el sanatları ve ticaret; hayır işleri
4. Şehir, inşaat ve konut yönetimi
5. Turizm, otelcilik, fuarlar
6. Müzeler, kütüphaneler, tiyatrolar, diğer kültürel kuruluşlar, korunması gereken tarihi ve kültürel yapıtlar
7. Kamu taşımacılığı, yollar, su kaynakları
8. Avcılık ve balıkçılık
9. Sıhhi hizmetler ve hastane hizmetleri

Bu tasarrufların Ukrayna anayasa ve yasalarına aykırılık teşkil etmesi durumunda, Ukrayna başkanı, Ukrayna Anayasa Mahkemesi'ne temyiz başvurusunda bulunmak şartıyla, bu tasarrufların yürütülmesini durdurabilir.

¹⁹³ Bahadır Bumin Özarslan, “Soğuk Savaş Sonrasında Kırım'ın ve Kırım Tatar Türklerinin Statüsü”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 10, Sayı: 39, 2014, (ss. 97-135), s. 103.

¹⁹⁴ Ukrayna Anayasası Türkçe metni, s. 351.

Ukrayna'nın üniter bir devlet olduğu Ukrayna Anayasasının genel ilkeler başlıklı I. bölümün 2.maddesinde belirtilmiştir. Ukrayna egemenliği içinde Ukrayna toprak bütünlüğünün parçası olan Kırım ile ilgili Ukrayna anayasasının 134-137.maddeleri arasında; Kırım'ın özerk bir cumhuriyet olduğu özellikle belirtilerek, Kırım'ın Ukrayna'nın bir parçası olduğu ve Ukrayna anayasasında belirtilen sınırlar dâhilinde bir özerkliğe sahip olduğu vurgulanmıştır.¹⁹⁵ Bu kapsamda Üniter devlet statüsü, bünyesinde özerk bir cumhuriyetin mevcudiyetine engel teşkil etmemektedir.

Bu yönü ile Ukrayna Anayasası'nı İtalya ve İspanya Anayasaları ile karşılaştırmak mümkündür. 1947 tarihli İtalya Anayasası'nın 5.maddesine göre İtalya Cumhuriyeti içinde özerk cumhuriyetler bulunmaktadır. Aynı zamanda İtalya devletinin, üniter bir devlet olduğu da belirtilmektedir. 1978 tarihli İspanya Anayasasına göre de İspanya'da özerk cumhuriyetler oluşturulabilir. Bu yüzden üniter bir devlet altında özerk bir devletin olması aynı anda mümkün görünmektedir.¹⁹⁶

2014 yılında Kırım'ın Rusya tarafından ilhakının yukarıda zikredilen maddeleri ihlal ettiği ve ilhakın bu yüzden yasalara aykırı olduğu değerlendirilmiştir. Medyada yer alan bir haberde bu durumun altı çizilmiştir. Habere göre:

“Kiev, Kırım'ın Rusya'ya ilhakını öngören referandum kararını iptal etti Ukrayna Anayasası 10. bölümünün 134'üncü maddesinde, “Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin, Ukrayna'nın ayrılmaz bir parçası” olduğu ve bu Özerk Cumhuriyet'in “Ukrayna Anayasası tarafından belirlenen yetkiler çerçevesinde hareket edeceği” belirtiliyor. 135'inci maddesinde ise “Kırım parlamentosu ve Kırım Bakanlar Kurulu tarafından alınan kararların, Ukrayna Anayasası ve yasalarına aykırı olamayacağı” vurgulanıyor. 137'nci maddenin ikinci kısmında da “Kırım Özerk Cumhuriyeti tarafından alınan kararların Ukrayna Anayasası ve yasalarına aykırı olması halinde, Ukrayna Devlet Başkanı'nın, Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu'nun söz konusu kararlarını durdurabileceği ve buna eşzamanlı olarak da bu kararların Anayasa'ya uygunluğu konusunda Anayasa Mahkemesi'ne başvurabileceği”ne yer veriliyor. Bu maddelere dayanarak Ukrayna Devlet Başkan Vekili Aleksandr Turçinov, Kırım Parlamentosu'nun Rusya'ya bağlanma yönünde aldığı kararın iptalini öngören kararnameyi imzaladı. Açıklamada, Kırım Parlamentosu kararının, Ukrayna Anayasası ve yasalarına aykırı olduğu belirtildi.”¹⁹⁷

Ukrayna Anayasasının 138.maddesinde Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin yetkileri sayma yoluyla 10 madde halinde belirlenmiştir.

¹⁹⁵ Baharçiçek, Ağır, s. 33.

¹⁹⁶ Emurlayeva, s. 48.

¹⁹⁷ <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/kirimda-neler-oluyor-26013407>, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

1. Kırım Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi milletvekili seçimlerini düzenlemek ve seçimden sorumlu komisyonun terkiibini sağlamak
2. Yerel nitelikteki referandumların düzenlenmesiyle ilgilenmek ve yapmak
3. Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin sahip olduğu mülklerin yönetimini sağlamak
4. Ukrayna'nın bütçe ve vergiye yönelik benimsediği politikalar çerçevesinde Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin bütçesini hazırlamak, onay vermek ve gerçekleşmesini sağlamak
5. Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin, sosyoekonomik-kültürel gelişimi, tabiatın kullanımının rasyonel hale getirilmesi ve çevrenin belirlen ulusal programlara uygun şekilde korumaya alınması için programlar hazırlamak, onay vermek ve gerçekleşmesini sağlamak
6. Dinlenme yerleri yapmak ve bu yerlerin sıhhi korunmasını sağlamak amacıyla bölgeler kurmak
7. Vatandaşların sahip olduğu hak ve özgürlükleri ulusal bütünlüğün korunması ve yasal düzen ile kamu güvenliğinin koruma altına alınmasının sağlanmasını teşvik etmek
8. Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde yer alan devlet dili ve diğer ulusal dil ve kültürlerin gelişimini ve tarihi anıtları korumaya almak ve kullanımını sürdürmek
9. Sınır dışı edilenlerin geri dönebilmesi için devlet programlarının gelişimi ve gerçekleşmesini sağlamak
10. Kırım Özerk Cumhuriyeti yahut belirli bölgelerinde acil bir durum başlatmak ve ekolojik bir acil durum anında bölgeler meydana getirilmesini sağlamak

138.maddede de göze çarpan en önemli yetkilerden biri Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin yerel referandumlar tertipleme ve icra etme yetkisini haiz olmasıdır. Ukrayna Anayasası'nın 73. maddesine göre Ukrayna devletinin ülkesini oluşturan toprak bütünlüğünün sınırlarında bir değişikliğe ancak, Ukrayna vatandaşlarının tümünün katılımıyla gerçekleştirilecek bir referandumla münhasıran karar verileceği kapsam altına alınmıştır. Kırım Özerk Cumhuriyeti, 134.maddede düzenlendiği üzere Ukrayna'nın anayasal ve ayrılmaz bir parçasıdır. Yapılacak referandumun hukuken geçerli olabilmesi, Ukrayna Anayasası'nda değişiklik yapmayı gerektirmektedir. Ancak Anayasa'nın 157. Maddesi, bu tür bir değişikliğe imkân vermemiştir. Söz konusu maddeye göre değişikliklerin insan ve vatandaşlarının hak ve özgürlüklerinin

kaldırılması yahut kısıtlanmasını öngörmesi veya bağımsızlığın tasfiyesi veya toprakların bölünmezliği ve bütünlüğünün ihlaline neden olabilecek anayasal değişiklikler yasaklanmıştır.¹⁹⁸

Ukrayna Anayasası'nın IX. bölümünde Ukrayna'nın Ülke Yapısı başlığında düzenlenen 133.madde Ukrayna'nın idari yapısını düzenlemiştir. Bu maddeye göre Ukrayna'nın idari ve toprak yapısı Kırım Özerk Cumhuriyeti ile diğer idari birimlerden oluşmaktadır. İlgili maddede Ukrayna'da yer alan iller tek tek sayılmış ve Ukrayna'nın bu illerle Kırım Özerk Cumhuriyeti'nden oluştuğu düzenlenmiştir. Bu durum 134.maddede bahsedilen Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin Ukrayna'nın toprak bütünlüğünden kaynaklanan ayrılmaz bir parçası olduğunun göstergesidir.

Ukrayna Anayasa'sının 139.maddesi, Kırım Özerk Cumhuriyeti başlıklı X. bölümün son maddesidir. Bu maddeye göre Ukrayna Anayasasında statüsü belirlenen Ukrayna Başkanı Temsilcilik Bürosu, Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde görev yapar.

Kırım, Ukrayna sınırları içerisinde sınırlı bir özerklik hakkına sahipken, Karadeniz filusunun yer aldığı Sivastopol kenti ve çevresinin yönetiminde özel bir düzenleme ile Kiev merkezi otoritesine bağlanmıştır.¹⁹⁹ Bu durum da 133.maddede düzenlenmiş; Kiev ve Sivastopol şehirleri Ukrayna yasaları ile belirlenen özel bir statüye sahip olmuştur.

Bahsettiğimiz bu maddeler Ukrayna Anayasası'nda Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin doğrudan düzenleme altına alındığı maddeleri kapsamaktadır. Yasalarda geçen azınlık ve yerli halk kavramlarının tanımına Kırım halkının girip girmediği, bu iki statüdeki kişilere tanınan hakların Kırım halkını da kapsayıp kapsamadığı konusunda önem arz etmektedir.

Ukrayna Anayasası'nın 92. maddesinde ulusal azınlıklarla yerli halkların hakları, Ukrayna yasalarıyla münhasıran belirlenecek konular arasında sayılmıştır. Bu hükmün gereğini yerine getirmek amacıyla Ulusal Azınlıklar Yasası hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir. 25.06.1992 tarihli Ulusal Azınlıklar Yasası, Ukrayna iç hukukunda ulusal azınlıkların tarif edildiği ilk çalışma niteliğine sahiptir.²⁰⁰

¹⁹⁸ Dayı, s. 111.

¹⁹⁹ Asker, s. 10.

²⁰⁰ Özarlan, s. 112-113.

Hukuki bir kavram olmakla birlikte azınlık kavramının net bir tanımının uluslararası antlaşmalar ve sözleşmelerde yer almadığı görülmektedir. Uluslararası Adalet Divanının öncülü olan, 1920 yılında Milletler Cemiyeti bünyesinde kurulan Uluslararası Daimî Adalet Divanı tarafından hazırlanan bir kararda azınlık “ırk, dil veya din bakımından çoğunluktan ayrılan nüfus” şeklinde ifade edilmiştir.²⁰¹

1947 yılında BM yapısı altında İnsan Hakları Komisyonu’na bağlı çalışma gösteren Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu kurulmuştur. Komisyon tarafından 1995/24 sayılı Ulusal veya Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Hakları başlığı altındaki kararlar bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Bu grubun amaçları arasında azınlık ve hükümetler arasında sorunların çözülmesi, bildirgenin pratikte ne derece uygulandığını takip etmek ve gerekli görüldüğü takdirde etnik, ulusal, dinsel ya da dilsel azınlık haklarının korunması için gerekli diğer tedbirleri almak olarak belirlenmiştir.²⁰²

Alt Komisyon 1977’de atadığı özel bir raportörle, azınlık kavramının kapsamı ile ilgili çalışmalar başlamıştır. Profesör Capotorti önderliğinde sürdürülen çalışma nihayetinde çoğu insan hakları uzmanı tarafından gönderme yapılan bir tanım elde edilmiştir. Hukuki anlamda bir bağlayıcılığı olmayan yine yorumlara açık bu tanıma göre azınlık,

1. Geri kalan demografik niteliğe göre daha az sayıda olup, egemen tarafta olmayan bir konumu olan,
2. Nüfusun geri kalan kesimden etnik, dinsel ve dilsel öğeleri farklılıklar taşıyan,
3. Uzun zamanlara dayanan kültürlerini, geleneklerini, din ve dillerinin muhafazası için birliktelik ve dayanışma içerisinde olan topluluklardır.²⁰³

Yerli halklar tanımı ise, buldukları coğrafyada kadim dönem denilebilecek kadar eski zamanlardan beri yaşamını sürdüren ve o bölgedeki devleti idare eden gruplardan kültür anlamında ve etnik açıdan farklı özellikler barındıran topluluklardır. Uluslararası hukukta, yerli halklar bu statüden dolayı birtakım haklara sahiptir. Bu yerli

²⁰¹ Dilan Mızrak, “Azınlık Hakları ile Yerli Halkların Haklarının Kollektif Hak Kullanımı Çerçevesinde Karşılaştırılması”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı: 2, Yıl: 2018, (ss. 631-634), s. 633.

²⁰² Zeri İnanç, *Uluslararası Belgelerde Azınlık Hakları*, Ütopya Yayınevi, Mart, 2014, Ankara, s.27-28

²⁰³ Birsen Erdoğan, “Birleşmiş Milletler Sistemi ve Azınlık Hakları”, *Avrasya Dosyası*, Cilt 8, Sayı: 1, 2002, (ss. 78-91), s. 83-84.

halklar uluslararası hukuk aktörü olarak değerlendirilmekte ve devletler ile bazı hukuk kişileri bu nedenden dolayı bazı sorumluluklar üstlenmektedir.²⁰⁴

Azınlık hakları, sıklıkla karıştırılan yerli halklara tanınan haklardan farklıdır. Azınlık hakları bireysel nitelikli haklardandır. Dışa dönük kendi kaderini tayin hakkı gibi haklar ise ulus kurma bilinciyle harekete eden halklara tanınan hak türlerindedir.²⁰⁵

Kırım Tatarlarınca ifade edilen yerli halk olarak tanınma talebi, Ukrayna egemenliği döneminde Tatarların talep etmeye devam ettiği bir istek olmuştur. 1996 Anayasası'nda yerli halk kavramından bahsedilse de yerli halkın kapsamına kimlerin dahil olduğuna ilişkin açıklama yapılmamış ve yerli halk kavramı tanımlamaya gidilmemiştir. Kiev, Kırım Tatarlarının yerli halk özel kanun talebine yönelik de Nisan 2014'e kadar somut bir adım atmamıştır.²⁰⁶

Ukrayna iç hukuku açısından azınlık olarak kabul edilen Kırım Tatar Türkleri, Ukrayna Yüksek Meclisi tarafından 20.03.2014 tarihinde yerli halk olarak tanınmıştır. Bu karar ancak Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı ele geçirmesinden sonra alınabilmiştir.²⁰⁷

Ukrayna Bağımsız Siyasi Araştırmalar Merkezi uzmanı Yuliya Tişçenko'ya göre,

“Çoğu Ukraynalı “yerli halklar” tanımını bilmiyor. Ancak örneğin “yerli” kelimesi ikilem yaratıyor, biz Ukraynalılar da yerliyiz, ancak tanımlara gelince durum bu tam olarak böyle değil. Ukraynalılar devleti oluşturan millet, bundan farklı olarak yerli halklar kendi devletlerine sahip değil. Azınlıklar hakkında konuşursak, onlar da yerli halklar değil. Onların tarihi vatanları başka bir ülke, orada onların varlığı yok olma tehdidi altında değil. İnsanlar bu konuyla ilgili yeterince bilgiye sahip değil, maalesef siyasetçiler bile.”²¹²

BM Genel Kurulu 61/295 Sayılı Kararı ile Birleşmiş Milletler Yerli Halklar Hakları Bildirisini kabul etmiştir. Kararın ekinde yerli halkların haklarına değinilmiş, bu hakların korunması gerekliliğini, yerli halkların diğer halklarla eşitliğini, ulusal, ırksal, dini, etnik ve kültürel farklılıklar sebebiyle birinin diğerlerinden üstün olduğu iddiası taşıyan tüm fikir ve uygulamaların yanlış, geçersiz, ahlaki olarak kınanacak ve toplumsal açıdan haksız olduğunu beyan etmiştir.²⁰⁸

²⁰⁴ Özarlan, s. 115.

²⁰⁵ Erdoğan, s. 85.

²⁰⁶ Ceren Gürsel, “Rusya Federasyonu'nda Azınlık Politikaları ve Kırım Tatarları”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Cilt 17, Sayı: 46, Yaz 2015, (ss. 61-77), s. 71-72.

²⁰⁷ Özarlan, s. 117.

²⁰⁸ https://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_Turkish.pdf, (Erişim Tarihi: 18.07.2020).

Ukrayna Anayasasında 11, 92 ve 119.maddelerde azınlık ve yerli halk kavramlarına madde kapsamında birlikte yer verilmiş; 10. ve 53.maddeler ise sadece azınlıkları kapsayacak şekilde düzenlenmiştir.

10.madde Ukrayna'da konuşulan dilleri düzenleyen bir maddedir. Ukrayna'nın bünyesindeki ulusal azınlıkların dillerinin gelişimi, muhafazası ve kullanımı bu madde ile Anayasa tarafından garanti altına alınmıştır.

11.madde ile Ukrayna milletinin geçmişten beri süregelen gelenek, kültür ve tarih bilinçleri ile yerli halk ve ulusal azınlıkların etnisite, kültür, dil din gibi ulusal kimliklerini tanımlayan bu özelliklerinin gelişmesinin devlet tarafından teşvik edileceği düzenlenmiştir.

Ukrayna Anayasasının 53.maddesinde yerli haklardan bahsedilmemiş olsa da bu maddede azınlıklar kapsamında öğrenim hakkı düzenlenmiştir. Ulusal azınlıklara tabi olan kişilerin kendi dillerinde eğitim görebilecekleri yahut devletin kurumlarında ulusal kültür toplulukları aracılığıyla kendi dillerini öğrenebilecekleri hususunda azınlıklara garanti verilmiştir.

Madde 92'de ise Ukrayna yasalarıyla münhasıran belirlenebilecek konular sayma yolu ile belirlenmiş; ilgili maddenin 3.bendinde yerli halkların ve ulusal azınlıkların hakları, bu konular arasında sayılmıştır.

Yerli halk ve ulusal azınlıklara ilişkin son maddemiz 119.maddedir. Bu madde devlete bağlı yerel yönetimlerin kendi kapsamlarında kalan bölgelerde temin edeceği hususları saymıştır. Maddenin 3.bendi bölgede yaşayanların kültürel, sosyal ve ekonomik gelişmeleri ile çevrenin korunması için ulusal ve bölgesel çalışmalar yapılmasını ayrıca azınlıklarla yerli hakların birlikte ikamet ettikleri yerlerde bu hakların onlar açısından da uygulanması gerektiği düzenlenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KIRIM'IN RUSYA'YA İLHAKININ SİYASİ VE HUKUKSAL SONUÇLARI

3.1. Kırım'ın İlhakına Giden Süreç

Kırım'a geri dönüşlerle birlikte Kırım Tatarlarının yerel iktidar ile olan ilişkilerinde temsil edilme, hak ve özgürlüklerin elde edilmesi, toprak paylaşımı ve istihdam gibi talepler sebebiyle çoğu zaman problemler yaşanmıştır. Kırım ÖSSC'nin yaklaşık yüzde 10- 11'ini oluşturmalarına rağmen, yüz üyeli Kırım Parlamentosu'nda yalnızca bir Tatar temsilci yer almıştır. Yaşanan bu sıkıntıların bir sonucu, 8 Nisan 1999'da kendini göstermiştir. Kırımın 1783'te ilhak edilmesini protesto etmek amacıyla Simferepol'de bir araya gelen beş bine yakın Kırım Tatarı, Başkan Leonid Grach'ın görevinin sonlandırılmasını istemiş ve gösteri esnasında Kırım Anayasası'nın ve 1783'te kabul edilen Manifestonun birer suretini yakmıştır. 1999 yılına gelindiğinde ise Ukrayna Devlet Başkanına bağlı Kırım Tatar Halkının Temsilcileri Konseyi kurulmuştur.²⁰⁹

1994 yılı Ukrayna yapılan genel seçimlerinde Ulusal Meclis'te çoğunluğu Komünist Partisi elde etmiştir. %52 oyla cumhurbaşkanı seçilen Kuçma, aynı başarıyı 1999'da gerçekleşen seçimlerde de göstermiş ve cumhurbaşkanlığı koltuğunu muhafaza etmiştir. Bu dönemde uyguladığı politikalarla yarı otoriter bir rejim tesis etmiş, meclisi feshetme hakkının cumhurbaşkanlığına ait olmasına ilişkin bir karar almıştır.²¹⁰

Kuçma, Rusya ve Batılı devletler arasında bir denge politikası benimsemiştir. ABD ve AB ile olan politikalarında Rus hükümetinin kaygılarını göz önünde bulundurarak hareket etmeye çalışmıştır. ABD ve AB'nin 2000'li yıllarda Karadeniz'e yönünü çevirmesi Ukrayna'nın hangi taraftan yana tavır alacağını belirlemesinde yardımcı olmuş ve Batı taraftarı hareketler Ukrayna'da görülmeye başlanmıştır.²¹¹

Ancak Kuçma'nın bu başarılı politikaları bir noktada durmaya başlamıştır. Ukrayna, Irak Savaşı öncesi Birleşmiş Milletler'in silah ambargosu kararını tanımamış ve Irak'a radar sistemi satmıştır. Bu sebeple ABD, Ukrayna'ya kullandıracağı 55 milyon

²⁰⁹ Dayı, s. 49.

²¹⁰ Olçar, s. 78-79.

²¹¹ Çomak, Sandıklı, Kaya, İsmayilov, "Karadeniz'de Yeni Gelişmeler, Ukrayna Krizi ve Türkiye", s. 154.

dolarlık krediyi iptal etmiştir. Yaşanan bu durum Ukrayna ile ABD arasındaki ilişkilerin bozulmasına yol açmıştır. 2002’de gerçekleşen Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi’ne (EAPC), Ukrayna’nın katılmamasının istenmesi, Ukrayna başkanlık makamına olan inancın sarsılmasına neden olmuştur. Kuçma 2003 yılında Ukrayna anayasasında değişikliklerin yapılmasını talep etmiştir. Bu değişiklikler arasında içişleri, dışişleri, savunma bakanlıkları gibi önemli bakanları başkanın atamasını istemesi ve milletvekili sayılarının düşürülmesi gibi öneriler halkın tepkisine yol açmıştır.²¹²

Sanayinin çoğunun özelleştirildiği Kuçma döneminde, yakın çevresine fayda sağlayan ve dolayısıyla hem ekonomik hem siyasi desteğini kazanarak elde ettiği kazanımları ve meclisin fikirlerinden çok şahsi fikirleriyle hareket etmesi Kuçma için sıkıntılı bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Kuçma döneminde gerçekleştirilen özelleştirmelerle alakalı yapılan usulsüzlerin ve bu usulsüzlerin ortaya çıkmasını engellemek maksadıyla Kuçma’nın medyayı baskı altına almak amacıyla gerçekleştirdiği bazı konuşmalar Ukrayna gündemine gelmiştir. Kanıtlanamasa da Kuçma’nın söz konusu kayıtlarda tutuklanmasını istediği Ukrainska Pravda gazetesinin kurucusu Heorhiy Gongadze’nin cesedinin bulunması da bu cinayetin Kuçma tarafından yaptırıldığı yönünde şüphe uyandırmıştır. Kuçmagate kaset skandalı olarak geçen bu skandalla birlikte gerek Karadeniz Filosu sorununu çözen gerekse Kırım’ı güvence altına alan başkanın, kötü tarafları açığa çıkmış; muhalefetin girişimleriyle “Kuçma’sız Ukrayna” isimli siyasi bir kampanya başlatılmıştır. Halk tarafından destek verilen bu hareketin liderliğine Viktor Yuşçenko getirilmiştir. Bu muhalif hareket aynı zamanda Batı ile olan ilişkilerin sağlıklı şekilde ilerlemesi ve AB ile birleşmenin gerçekleşmesi yönünde adımlar atmak istemiştir.²¹³

2004 yılında Ukrayna’da yapılan başkanlık seçimlerinde Başbakan Yanukoviç ve Yuşçenko arasında çekişme yaşanmıştır. İlk turda Yuşçenko %39,80, Yanukoviç ise %39,30 oy almış, ikinci turda ise Yanukoviç’in %49,42, Yuşçenko’nun ise %46,69 oy aldığı açıklanmıştır. Bizim Ukrayna Partisi’nin bayrağının renginden dolayı kendilerine verdikleri isimle Turuncular olarak adlandırılan Yuşçenko yanlıları seçim sonuçlarını sandık çıkış anketleriyle örtüşmediği; Yanukoviç’in, iktidar gücünü kullanarak seçim

²¹² Karadeli, “Bağımsızlık Sürecinde Ukrayna’da Siyasal Dönüşüm ve Meşruluk Kavramı”, İçinde: Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna, (Editör: Erhan Büyükkancı), Phoneix Yayını, 2004, Ankara, (ss. 343-364), s. 354-355.

²¹³ Ploky, s. 270.

sonuçlarına hile karıştırdığı iddialarıyla sokaklara dökülmüşlerdir. Bu durumun bir sonucu olarak Ukrayna’da üç devlet başkanı olduğuna dair bir görüntü ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda; henüz görev devretmemesi sebebiyle Kuçma, Seçim Kurulu sonuçlarına göre Yanukoviç ve anketlere dayanarak devlet başkanı olduğunu iddia eden Yuşçenko’dur.²¹⁴

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı’nın başı çektiği birçok uluslararası gözlemci, seçimlerde usulsüzlük yapıldığını, ABD ve AB ise bu seçimlerin kendileri açısından kabul edilemez olduğunu ve seçim sonuçlarını tanımayacaklarını ifade etmişlerdir. Yuşçenko destekçilerinin Bağımsızlık Meydanı’nda uzunca bir süre devam ettirdiği gösteriler sonuç vermiş; Anayasa Mahkemesi’nin seçimleri yenilemesi üzerine 26 Aralık 2004’te Yuşçenko %51,99’la, %44,19 oy alan Yanukoviç karşısında üstünlük sağlamış ve Ukrayna’nın yeni cumhurbaşkanı olmuştur. İlerleyen süreçte Başkan Yuşçenko tarafından Başbakanlık görevine atanan Timoşenko’nun adının yolsuzluklara karışması ve siyaseten de Yuşçenko ile ters düşmesi sonucu 8 Eylül 2005’te Timoşenko görevden alınmıştır. 16 Mart 2006’da yapılan seçimlerde ise Yanukoviç, Bizim Ukrayna Bloğunun da desteğiyle başbakan olmuştur. Bu görevi 18 Aralık 2007’de tekrar başbakanlık koltuğuna oturacak olan Timoşenko’ya bırakmıştır.²¹⁵

30 Eylül 2007’de gerçekleşen parlamento seçimleri, yapılan son parlamento seçimleridir. Seçimin yapılma nedeni, devlet başkanının, 2006’da anayasal çoğunluğa ulaşamayan parlamentoyu feshetmesi sebebiyle yapılmıştır.²¹⁶

Yuşçenko, 2008 yılında Rusya ve Gürcistan arasında yaşanan gerilim sonucunda NATO üyeliği çerçevesinde bu durumun oluşturduğu zorlu süreç ve AB’nin ekonomik krizlerle karşı karşıya olmasından kaynaklanan bir durumda olmasından ötürü iç politikada oldukça zor bir duruma düşmüştür. Bu çerçevede, 2008 yılındaki NATO’nun Şikago Zirvesi’nde Ukrayna’ya üyelik tarihi verilmemiş; diğer yandan, AB’nin de Ukrayna ile önce komşuluk politikaları, sonrasında ise Doğu Ortaklığı çerçevesinde, üyelik vizyonu olmayan bir ilişki geliştirme yolunu seçmesi, Yuşçenko’yu zor bir durumda bırakmıştır. Bu durum ise Rusya yanlısı, Yanukoviç’in yükselişini

²¹⁴ Alkım Saygın, Ukrayna ve Turuncu Devrim Üzerine, s. 4-5. https://www.academia.edu/29533486/Ukrayna_ve_Turuncu_Devrim_%C3%9Czerine_Alk%C4%B1m_Sayg%C4%B1n_academia.edu_30.10.2016, (Erişim Tarihi: 03.08.2020).

²¹⁵ Aydınğün, “Ne Doğu Ne Batı: Hem Doğu Hem Batı”, s. 230-231.

²¹⁶ Habibe Özdal, Viktoria Demydova, *Türkiye-Ukrayna İlişkileri; Yüksek Potansiyel, Düşük Voltaj* USAK Analiz, No:16, Ankara, Aralık 2011, s. 7.

hızlandıracaktır. Rusya'nın 'Avrasya Misyonu' içerisinde, Ukrayna üzerindeki tutumunu özetler şekilde Putin, 2008 yılında Bükreş'teki NATO Zirvesinde bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmada Ukrayna'nın 1/3'ünü Rus kökenlilerin oluşturduğu ve hatta Ukrayna'da, Kırım gibi sadece Rus nüfusun yaşadığı bölgelerin olduğunu dile getirmiştir. Bu yüzden Ukrayna'nın NATO üyeliği konusunda var olan çıkarları sebebiyle tedbirli olunması, Ukrayna'da 17 milyon Rus'un bulunduğu ve Ukrayna'nın güneyinin Ruslardan oluşması sebebiyle Ukrayna'nın atacağı adımlarda sakin ve sorumlu davranması gerektiğini, Rusya'nın amaçlarının kışkırtma olmadığını fakat Ukrayna'dan da makul davranışlar beklediklerini dile getirmiştir.²¹⁷

2000'li yıllara gelindiğinde AB ve NATO'nun Doğu Avrupa'ya yönelik etki alanlarının genişletmeye yönelik politikalarının olması, Rusya'nın bu politikaya karşılık olarak kendi yakın çevre politikasını gözden geçirmesine sebep olmuştur. Hem AB'nin hem de NATO'nun Doğu Avrupa üzerinde etki alanlarının arttırmaya yönelik hamleler yapmasını, Rusya yakın çevresine ilişkin bir tehdit olarak görmüş ve Batı'nın Doğu Avrupa ülkeleri üzerinde politika geliştirirken Rus çıkarlarını göz ardı etmemesi ve Rusya'nın bu bölgelerdeki politikaları ile çatışmaktan uzak durmaya dikkat edilmesinin gerekli olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda Rusya hem tarihi ve hem de kültürel bağları minvalinde güçlü bir ilişkisi olan Ukrayna hakkında ülkede yaşayan azımsanamayacak sayıdaki Rus nüfusu da gerekçe göstererek, Rusya'nın yakın çevre politikasında vazgeçilmez bir ülke olan Ukrayna hakkında bazı kaygıları olduğu dile getirilmiştir. Nitekim Rusya, AB ve NATO'nun Ukrayna'ya ilişkin oluşturacakları dış politikalarında kendisinin de söz sahibi olduğunu ve bu politikalarda Rusya'nın göz ardı edilemeyeceğini iddia etmiştir.²¹⁸

2007 yılında NATO ve Ukrayna arasında bir komisyon kurulmuş olup bu komisyon ile NATO ve Ukrayna arasında yoğunlaştırılmış işbirliği programı hayata geçirilmiştir. Bu işbirliği oluşumuna karşı olarak Rusya 2008 yılında deklare ettiği dış politika konseptinde yakın çevre ülkeleriyle hem ikili ve hem de çok taraflı

²¹⁷ Ömer Çağrı Tecer, "Jeopolitik ve Tarihsel Bir Rekabet Sahası Olarak Ukrayna ve Dış Politika Parametreleri", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 3, Sayı: 4, 2014, (ss. 97-125), s. 116-117.

²¹⁸ Saraçlı, s. 85-86.

işbirliklerinin geliştirilmesi hedeflemiş ve bunun sonucunda Rusya, yakın bölgesinde NATO ve AB'nin etkisinde oluşabilecek ittifaklara karşı çıkmıştır.²¹⁹

2004 seçimleriyle İngiltere ve ABD'nin Ukrayna'yı stratejik ortak ilan etmesi, Amerika'yı Turuncu Devrim'i organize etmek ve desteklemekle suçlayan Rusya'nın rahatsız olmasına neden olmuştur. Rusya uyguladığı hamlelerle 2006 ve 2009 yıllarında Ukrayna'da ekonomik krize neden olmuştur.²²⁰ Rusya'nın bu hamlelerinden biri ise Ukrayna'nın gaz çaldığı iddiasıyla Rusya'nın Ukrayna'ya sattığı doğalgazın fiyatını 56 \$'dan 230 \$'a çıkarmasıdır. Bu artışın Ukrayna tarafından kabul edilmemesi üzerine ise Rusya Ukrayna'ya sattığı doğalgazı durdurmuştur. Bu durum eş zamanlı olarak Ukrayna üzerinden doğalgaz transferi yapılan diğer Avrupa ülkelerini de etkilemiştir.²²¹

Ukrayna, her iki kriz esnasında da Rusya'ya karşı gelmekten imtina etmiş ve doğalgaz fiyatlarında yapılan artışlarını kabul etmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu durum Ukrayna halkını Rusya'nın kendileri açısından ne kadar önemli olduğunu yeniden fark etmelerine neden olmuştur. Bu bağlamda Yanukoviç 2005'ten beri oldukça bozuk olan Ukrayna Rusya ilişkilerini düzeltmek amacıyla Rusya ile birçok müzakerede bulunmuştur. Putin bu müzakerelerde uzun zamandır sürüncemede olan Kırım'ın Sivastopol şehrindeki Rus üssü konusunu öncelikli olarak görüşmüştür. Rusya ile Ukrayna arasında Nisan 2010'da imzalanan antlaşmaya göre, Kırım'da yer alan Rus deniz üssüne ilişkin olarak 2017 yılında sonlanacak olan kira sözleşmesinin süresi, 25 yıl daha uzatılmıştır. Buna karşılık olarak ise Rusya, ekonomisi zor durumda olan Ukrayna'nın ithalatında önemli bir payı olan enerji tüketiminin faturasını azaltmak amacıyla Ukrayna'ya satılan enerjinin ücretinde %30'luk bir indirim uygulamıştır. Bu adımlar sonucu, Rusya Ukrayna'yı yeniden kontrolüne altına almış ve Kırım'da bulunan deniz üssünden yararlanma süresini 2042 yılına kadar uzatmıştır.²²²

Yanukoviç'in başkanlığı döneminde Ukrayna da yargıya müdahaleler artmış, bu müdahaleler ile hükümete muhalif olanlar tutuklanmaya başlanmıştır. Nitekim Mayıs 2011'de, eski başbakan Timoşenko'ya suçlamalar yönelmiş olup, Timoşenko, '1962

²¹⁹ Mustafa Keskin, "Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Rus Dış Politikası: Ukrayna Müdahalesi", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt 3, Sayı: 2, 2015, (ss. 45-62), s. 53.

²²⁰ Mehmet Sadi Bilgiç, "Ukrayna Krizinin Kafkasya'ya Etkileri", İçinde: *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, (Editör: Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yıldırım), Beta Yayınları, İstanbul, Kasım, 2014, (ss. 374-407), s. 374.

²²¹ Olçar, s. 307-308.

²²² G. S. Derman-Y. Ongarova, "Ukrayna'da Siyasi Kriz", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Cilt 11, Sayı: 42, 2014, (ss. 11-23), s. 17-18.

Soviet Crime' koduyla, Rusya ile 2009'da yapılan gaz anlaşmasında görevini kötüye kullandığı iddialarıyla suçlanmıştır. Timoşenko'nun duruşması tüm kesimlerde büyük bir yankı uyandırmıştır. 7 Ekim 2011 tarihinde, Timoşenko yedi yıl hapis cezasına ve 188 milyon Dolar para cezasına mahkûm edilmiştir. Yanukoviç döneminde giderek artan devlet başkanı yetkileri nedeniyle demokratikleşme süreci zarar görmüştür.²²³ 2005-2010 döneminde daha ziyade Batı yanlısı bir politika izleyen Ukrayna'da Viktor Yanukoviç'in yönetime gelmesi Rusya yanlısı bir çizgiye dönüşe neden olmuştur.²²⁴

Timoşenko'nun yargılanıp hapse atılmasını sağlayan Yanukoviç, iktidarda geçirdiği sürede kendisi ve yakınlarının hesabına yaklaşık 70 milyar dolarlık bir para aktarımını gerçekleştirerek devleti iktisadi ve mali açılardan çöküşün eşiğine getirmiştir. Ukrayna bu duruma çare olarak Avrupa'yı görmüştür. Yuşçenko döneminde başlayan AB-Ukrayna Ortaklık Müzakerelerinde 2013'te Vilnius'ta anlaşmanın imzalanması kararlaştırılmasına rağmen Avrupa Birliği zirvesinde gerçekleşecek imza töreninden bir hafta önce Yanukoviç, imza atmayı reddetmiştir.²²⁵

Bu kararın alınmasında rol oynayan birkaç faktörün varlığına değinmek gerekir. İlk faktör olarak, Avrupa Birliği Ukrayna'ya tam üyelik sunmamaktadır. Yine de AB, bir ortaklık anlaşmasıyla Ukrayna'yı sürece dâhil etmek istemektedir. Bu anlaşmanın imzalanması için AB Ukrayna'ya, Timoşenko'nun tahliyesini ön şart olarak sunmuştur. Diğer bir faktör ise Ukrayna doğalgaz konusunda Rusya'ya bağımlıdır. Rusya'nın bu yönde gerçekleşen tehditleri, iki kutup arasında Ukrayna'nın sıkışmasına neden olmuştur. Yanukoviç'in Vilas Antlaşmasını imzalamaması üzerine, AB taraftarı protestocuların gösterileri başlamış; Yanukoviç, 15 milyar dolarlık Ukrayna devlet tahvil alımı ve doğalgaz fiyatlarında indirim şartlarıyla Putin ile anlaşma imzalamıştır.²²⁶ Bu da şu anlama gelmektedir: Yanukoviç, tercihini Rusya'dan yana kullanmış AB ile bağlarını güçlendirecek işbirliği anlaşması yerine Rusya ile yakınlaşma tercih etmiş ve bu yönde hareket etmiştir.²²⁷ Yanukoviç açıklamalarında, Avrupa Birliği'nden, iflasın eşiğindeki Ukrayna'nın içinde bulunduğu zor durumdan kurtulması amacıyla 20 milyar Euro kredi ve hibe desteği istemiş olduğunu, AB'nin ise bu istek karşısında 610 milyon

²²³ Benli, s. 89-90.

²²⁴ İlhan Aras, "Avrupa Birliği'nin Kırım'ın İlhakına Bakışı", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Cilt 13, Sayı: 53, Bahar 2017, (ss. 29-50), s. 36.

²²⁵ Plokhly, s. 275-276.

²²⁶ Bilgiç, s. 374.

²²⁷ Aras, s. 36.

Euro bütçe teklif ettiğini ve bu yüzden de AB'ye entegrasyona giden bu antlaşmalardan vazgeçtiğini açıklamıştır.²²⁸

Vilnus Zirvesi'nin gerçekleştirilmesine yaklaşık 10 gün kala, sözleşmenin tek taraflı olarak Ukrayna tarafından imzalanmayacağını ifade edilmesi üzerine 23 Kasım'da muhalefet partilerinin öncülüğünde Turuncu Devrim'in sembolü olan Bağımsızlık Meydanı'nın yakınında yer alan Avrupa Meydanı'nda ilk gösteriler başlamıştır.²²⁹ Yanukoviç, yanlış politikalarını sonlandırmak yerine yanlışlarına bu yanlış politikalarına yenilerini eklemeye devam etmiştir. Hükümet güçleri, gösterilere katılan aktivistlere ve muhalefet taraftarlarına baskı ve şiddetle karşılık vererek olayları daha da kızıştırmış; bu da halkın hükümetin istifasını isteme raddesine getirerek olayların zirveye tırmanmasına sebebiyet vermiştir.²³⁰

Ukrayna'da meydana gelen bu gelişmeler, Ukrayna'yı dünya gündemine taşımıştır. Aslında Ukrayna'da yaşanan bu olaylar fiilen Kasım 2013'te muhalefetin, başkent Kiev'in merkezindeki Bağımsızlık Meydanı'nda gerçekleştirdiği gösterilerle başlamıştır. Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç'in, Avrupa Birliği ile yapılacak ortaklık anlaşmasını imzalamaktan vazgeçip, Rusya ile işbirliği yapmayı tercih eden kararını protesto eden gösterilerin sert polis müdahalesi ile bastırılmaya çalışılması Ukrayna'da yaşanan gerilimli sürecin daha da artmasına sebep olmuştur.²³¹

Şekil 7: AB Ortaklık Anlaşması'nın İmzalanmaması Üzerine Düzenlenen Protestolar

Kaynak: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusyanin-kirimi-yasa-disi-ilhakinin-7-yili/2177686>.

²²⁸ Hakan Güneş, *Uluslararası Sorunlar Raporları – I*, Emek ve Toplum Araştırmaları Merkezi, 2014, s. 8.

²²⁹ Mehmet Seyfettin Erol, "Ukrayna Kırım Krizi ya da İkinci Yalta Süreci", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Cilt 11, Sayı: 41, 2014, (ss. 1-14), s. 4.

²³⁰ Şahin Keskin, *Ukrayna'daki Kriz ve AB Rusya İlişkileri*, Cinius Yayınları, Haziran 2017, s. 88.

²³¹ Derman, Ongarova, s. 12.

ABD ve AB'nin desteğini arkalarına alan muhalif kesim, taleplerini hükümete kabul ettirmek konusunda kararlı bir tutum sergilemiştir. Mart 2014'te muhalifler, Kiev'deki birçok devlet kurumunu kendi otoritelerine geçirmeyi başarmıştır. Gelişmeler devam ederken, Yanukoviç olağanüstü devlet başkanlığı ve parlamento seçimlerinin yapılmasına hazır olduğunu dile getirmiştir. Ukrayna Hükümeti ve muhalefeti arasında AB ve Rusya'nın uzlaştırma çabaları neticesinde iki kesim arasında 21 Şubat 2014'te bir anlaşmaya varılmıştır. Polonya, Almanya ve Fransa Dışişleri Bakanlığı görevlilerinin de imzası bulunan bu anlaşmaya rağmen muhalefet protesto ve gösterilerini sürdürmüştür. Parlamentoda çoğunluğu ele geçiren muhalifler aldıkları kararla Yanukoviç'i başkanlıktan men etmiş; mayısta yeni seçimlerin yapılmasına ve eski Başbakan Yuliya Timoşenko'nun serbest bırakılmasına karar vermiştir.²³²

Ukrayna'daki muhaliflerin tepkilerini bastıramayan ve bu süreci iyi yönetemeyen Yanukoviç, her ne kadar son dakikada muhalefetle bir uzlaşma metnini üzerinde anlaşma sağlamış olsa da Ukrayna'daki siyasi meşruiyetini yitirmesi nedeniyle 22 Şubat 2014'te ülkeyi terk etmek mecburiyetinde kalmıştır.²³³ Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yanukoviç'in ülkesini terk ederek Rusya'ya kaçması, Rusya ve Ukrayna arasındaki ilişkiler açısından geri dönüşü olmayan gelişmelere sebep olmuştur. Nitekim Moskova, Ukrayna'da yaşanan bu siyasi değişimleri bölgedeki menfaatleri karşısında bir tehdit unsuru olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda Rusya için dış politikasında vazgeçilmeyecek kadar önemli olarak görülen Ukrayna'nın, Rus dış politikası bağlamında gerçekleştireceği projelerde yer almaması olasılığı, Rusya idaresinin nazarında asla kabul edilemez bir sonuçtur. Ayrıca Rusya için, Ukrayna'nın bir parçası olan Kırım bağlamında da Ukrayna da yaşanan gelişmeler hayati öneme sahiptir. Nitekim Kırım'ın Rusya için ayrı bir değeri vardır. Bu değerın oluşması nedenleri ise şu şekilde sıralanabilir; Rusya'nın Karadeniz'de yer alan filosunun Kırım'da yer alması, Kırım bölgesinin önemli bir turizm merkezi olması, Kırım'da yaşayan nüfusunun takribi %60'ının Rus asıllı olması, Rusya'nın geçmişten bugüne Kırım için çok sayıda savaş yapması ve bu savaşlarda ağır kayıplar vermesi gibi nedenlerdir. Dolayısıyla Kırım Rusya bakımından vazgeçilmez bir bölge olmuştur.²³⁴

²³² Hatem Cabbarlı, "İki Güç Arasındaki Ukrayna", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 50, Yıl: 2016, s.106-107, s. 95-123.

²³³ Derman, Ongarova, s. 12.

²³⁴ İlyas Kemaloğlu, "21.Yüzyılın Başında Rusya Federasyonu", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı: 2, 2016, (ss. 1-14), s. 10.

Kiev’de gerçekleşen bu protestolarda 125 kişinin hayatını kaybettiği, birçok kişiye ise ulaşamadığı ve 1890 vatandaşın ise yaralandığının bildirildiği gösteriler nihayetinde, Ukrayna’nın yüzünü Batı’ya dönmesini ve onun bir parçası olmasını amaçlayan bu kesimin elde ettiği bu başarı resmi olarak “Onur Devrimi” ismiyle adını tarihe kaydettirmiştir.²³⁵

2000 yılında Putin’in cumhurbaşkanlığına tekrar gelmesi ile Rusya’nın yakın çevre politikasının temel taşlarından birini oluşturan dış Rusların sahip olduğu hak ve özgürlüklerin koruma altına alınması konusu, bu dönemde oluşturulan dış politika esaslarının mühim argümanlarından olmuştur. Bu çerçevede içerisinde önemli miktarda Rus azınlığın yer aldığı Ukrayna’nın ve demografik yapısının çoğunluğunu Rusların oluşturduğu Kırım’ın, Rusya’nın yakın çevre politikasında daima öncelikli bir sırada yer almıştır. Yakın çevre politikasındaki dış Rusları merkeze alan Putin, Rusya dışında yaşayan Rusların sorunlarının giderilmesinde ve onların hukuki statülerinin güvence altına alınmasını en mühim dış politika amaçlarından biri olarak belirlemiştir. Bu bağlamda yeniden belirlenen Rus dış politikası, Rusların azımsanamayacak kadar nüfusunun olduğu başta Ukrayna ve Kazakistan gibi ülkeler olmak üzere, bu gibi ülkelerle yaşanmakta olan ekonomik askeri, siyasi ve etnik konularda artan sorunların bir an önce çözülmesini hedeflemiştir.²³⁶

Putin 2012 yılında başkanlığa seçilmesi öncesinde Sovyetlerin ardılı olan bölgelerin yeniden bir araya gelmesi düşüncesini açıklamıştır. Burada amaçlanan Gümrük birliği adı altında tekrar siyasi ve iktisadi bir bağ kurmaktır. Yanukoviç her ne kadar Sivatopol’un kiralanması gibi konularda Rusya’ya yakınlığı sebebiyle Rusya’ya ayrıcalıklar tanısa da bu tür bir birliğe girmeyi arzulamıyordu. Rusya AB’yle yakınlaşan Ukrayna’yı tabiri caizse cezalandırmak için 2013 yazında bazı Ukrayna mallarının kendi pazarına girişini engelleyerek, ekonomik bir savaş ilan etti. Rusya’nın başlıca politikalarından olan baskı ve cezalandırma politikası işe yaramış olacak ki Yanukoviç AB ile anlaşma imzalamak yerine Rusya’yı tercih ederek, ilk etapta vaat edilen 15 milyar dolarlık krediye hak kazanmıştır. Bu arada patlak veren Euromaidan olayları Rusya’nın gerek dış Ruslar konusu gerek Karadeniz Filosu ve Kırım’ın jeostratejik önemi sebebiyle, 2014 Şubat ayında Rus başkanlık yönetiminde Kırım konusu gündeme

²³⁵ Şahin, “2014 Sonrasında Kırım Tatarları ve Ukrayna: Ortak Bir Düşman Karşısında Yeniden Kurulan İlişkiler”, s. 142.

²³⁶ Saraçlı, s. 83-86.

alınmıştır. Kırım'ın ilhakı ile Doğu ve Güney Ukrayna'yı da ilhak etmek isteyen Rusya, 22 Şubat 2014 gecesi yapılan toplantıyla, Putin'in şahsen karar vermesi üzerine Kırım'ın Rusya'ya döndürülmesine karar vermiştir.²³⁷

3.2. Kırım'ın İlhakı ve Statü Dönüşümü-Federe Cumhuriyetler

Ukrayna tarafından AB ile olan müzakerelerin askıya alınması sonrasında Batı tarafından desteklenen muhaliflerin baskısıyla dönemin Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yanukoviç'in Rusya'ya gitmek zorunda kalması, Ukrayna'da zorlu süreçlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Çünkü Rusya için vazgeçemeyeceği kadar önemli olan Ukrayna'nın, Rusya'nın bölgede geliştireceği projelerde yer almaması olasılığı, Rusya yönetiminin nazarında asla kabul edilemez bir ihtimaldir.²³⁸

Bütün bu gelişmeler sonucunda Ukrayna'da, batı taraftarı olan ve Rusya'ya karşı cephe alan siyasi havaya karşı Rusya'nın bakışı sert olmuştur. Bu sertliğin en bariz görüldüğü yer ise Kırım olmuştur. Daha evvel de bahsettiğimiz üzere, Ukrayna'da var olan doğu-batı ayrımı sonucunda, Doğu Ukrayna'nın fazlaca Rus nüfusuna sahip olması ve Güney Ukrayna'da en yoğun Rus nüfusun bulunduğu bölge olan Kırım'ın bulunması Rusya Federasyonu'na Ukrayna üzerinde etkin olmasını sağlayacak enstrümanlar sunmaktadır. Bunun sonucunda, RF bölgedeki menfaatlerini korumak için bölgede lehine olduğunu düşündüğü demografik yapıları hedeflerine ulaşmak yolunda işlevsel bir araç olarak görmüştür. Rusya'nın Avrasyacı politikalarının yakın çevresi üzerindeki uygulamalarında kullandığı en etkin araç olan Rusya dışında yaşayan Rus nüfus politikası, Avrasya politikalarının temel bir parçası olarak RF tarafından çıkarlarının muhafaza edilmesi için kullanılmıştır.²³⁹

Rusya, yasal sınırlarının yakın çevresinde yer alan bölgelerde bulunan Rus kökenli azınlıkları gerekçe göstererek Ukrayna üzerinde istediği yönde politika uygulamaktadır. Nitekim yukarıda zikredilen gerekçelerden kaynaklı olarak, Rusya'da yaşayan birçok neo-emperyal görüşe sahip kişiler tarafından Ukrayna'nın da ilhak edilmesi gerektiği dile getirilmektedir. Yeltsin döneminden bugüne, bütün Rus siyasetçi ve düşünürler Rus azınlığa karşı herhangi bir ayrımcı politika uygulanmasına karşı

²³⁷ Ploky, s.277

²³⁸ Kemaloğlu, s. 10.

²³⁹ Tecer, s. 121.

sadece söylem olarak değil aynı zamanda fiili olarak da yanıt verileceğini her koşulda beyan etmektedirler. Zira 2014’de Kırım’ın Rusya tarafından ilhak edilmesinde de yukarıda bahsi geçen Rus azınlık hususunun etkisi oldukça fazladır. Çünkü Kırım’ın çoğunluğunu Rus asıllı etnik gruplar oluşturmaktadır. Ayrıca bu çoğunluğun anadilinin Rusça olmasının yanında söz konusu çoğunluk Ruslar gibi davranmaktadır. Dolayısıyla Kırım’da gerçekleştirilen referandumda Rus asıllı çoğunluğun etkisiyle yüksek bir oy oranıyla Rusya’ya bağlanma kararı verilmiştir. Bu bağlamda Rusya, dış Rusların bulunduğu bölgeleri de kendi sınırları gibi görerek, Rus azınlığın haklarını koruma bahanesiyle bu “dış Rusları” yakın çevresinde bulunan ülkeler üzerinde baskı aracı olarak kullanmakta ve hatta gerektiğinde Doğu Ukrayna’da yaşandığı üzere Rus azınlıklar gerekçe gösterilerek, silah ve askeri personel kullanılarak yakın çevresine üzerinde müdahaleler gerçekleştirmektedir.²⁴⁰

Ukrayna’da Rusya’nın menfaatlerini zedeleyen gelişmelerin yaşanması Rusya’yı harekete geçirmiştir. 11 Mart 2014 tarihinde Rusya taraftarı hükümet tarafından gerçekleştirilen referandumdan sonucunda Kırım Özerk Cumhuriyeti tarafından tek taraflı olarak Kırım’ın Ukrayna’dan bağımsızlığı ilan edilerek, Rusya’ya bağlanma kararı verildi. Kırım Tatarları ise bu referandumu boykot etme kararı alarak bahsi geçen referanduma katılım göstermediler. 21 Mart 2014 tarihinde Vladimir Putin tarafından yapılan açıklamada, Kırım’ın Rusya Federasyonu dahilinde yer alacağını beyan edildi. Anılan tarihten itibaren Rusya, Kırım’ı kendine ait bir toprak olarak görüp, Kırımı kendisine bağlı 22. özerk cumhuriyet olarak ilan etse de hiçbir ülke Kırım’ı Rusya’ya bağlı bir toprak olarak tanımamaktadır.²⁴¹

27 Şubat 2014 tarihine gelindiğinde Rusya’nın Kırım’a yaptığı müdahale ve Doğu Ukrayna’da bulunan ayrılıkçı gruplara verdiği siyasi ve askeri destek, Ukrayna için ülkenin bağımsız bütünlüğünü tehdit eden ve yıpratıcı sonuçlar doğuran olaylar sürecini başlatmıştır. Rusya tarafından gerçekleştirilen işgale karşı, Kırım Tatarlarının büyük bir çoğunluğunun sergilemiş olduğu sert ve organize direniş, sadece Ukrayna açısından değil, uluslararası alanda da merakla takip edilen bir direnişe dönüşmüştür.²⁴²

²⁴⁰ Keskin, “Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Rus Dış Politikası: Ukrayna Müdahalesi”, s. 58.

²⁴¹ Kemaloğlu, s. 11.

²⁴² Şahin, “2014 Sonrasında Kırım Tatarları ve Ukrayna: Ortak Bir Düşman Karşısında Yeniden Kurulan İlişkiler”, s. 142.

16 Mart 2014 tarihinde gerçekleştirilen referandum sonrasında yaşanan gelişmeler sonucunda Kırım Özerk Cumhuriyeti ile Sivastopol özel statülü şehirleri Ukrayna'dan ayrılmıştır. Adı geçen bölgelerin adı Kırım Cumhuriyeti ile Sivastopol federal şehirleri olarak değiştirilerek Rusya Federasyonu'na bağlanmıştır. 7 Nisan 2014 tarihine gelindiğinde ise Donetsk Halk Cumhuriyetinin kurulduğu duyurulmuştur. Ayrıca Rusya devrimle gelen Ukrayna'nın son iktidarını yasa dışı olarak kabul etmiştir.²⁴³

Rusya ile Batı arasında sıkışan Kiev'de siyasi krizin etkileri silinmeye çalışılırken, Rusya, bu krizi ve siyasi istikrarsızlığı fırsat olarak görmüştür. 27 Şubat 2014 tarihinde Ukrayna'nın Avrupa Birliği ile ilişkilerini geliştireceği, ardından da NATO'ya üye olacağı ve bu durumun da kendisi için bir tehdit oluşturacağı endişesiyle kendisi için stratejik öneme sahip olan ve Rus nüfusun yoğunlukta olduğu Kırım yarımadasına özel kuvvetlerini çıkararak bölgeyi işgal etmiştir. Özel kuvvetlerin Kırım yarımadasına çıkmasıyla birlikte de Ukrayna krizi ülke içi krizden ziyade uluslararası bir sorun haline dönüşmüştür. Rusya'nın askeri kuşatması altında kurulan yeni Kırım hükümeti, Kırım'ın geleceğini belirlemek üzere “Egemen devlet olmak” ya da “Rusya'ya katılmak” şeklinde iki seçeneğin oylamaya sunulduğu bir halk oylaması yapma kararı almıştır. Yüzde 83 oranında katılımın gerçekleştiği halk oylaması sonucunda yüzde 97 oranında “Rusya'ya katılma” kararının çıktığı ilan edilmiş ve bu sonuçlar doğrultusunda Ukrayna, Kırım'ı kaybetmiştir.²⁴⁴

Devletler kuruluşları açısından yapılan sınıflandırmada 3 farklı nitelikte kuruluş biçimine sahip olabilmektedir. Bunlar üniter, federal ve konfederal kuruluş biçimleridir. Rusya Federasyonu'nun devlet biçimi bu türler arasında federasyon olarak tanımlanmaktadır. Federasyon kavramı “kendi içlerinde belli bir özerkliği koruyarak iki veya daha fazla devletin aynı merkezi iktidara tabi olmak suretiyle oluşturduğu devlet topluluğu” olarak ifade edilmektedir. Ancak Rusya Federasyonu'nda bahsedilen federalizm diğer federalizm örneklerinden farklılıklar göstermektedir. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte birçok sorunla karşılaşan Rusya 31 Mart 1992'de Federasyon Anlaşması yapmıştır. Federasyon Anlaşması, Federal Hükümet ile diğer Federal Birimler arasında yetki paylaşımını göstermektedir. 1993 Anayasası'nın 3.kısımında

²⁴³ Derman, Ongarova, s. 22.

²⁴⁴ Konak, s. 85-86.

1996 değişikliğiyle Rusya Federasyonu 89 Federal birime ayrılmıştır. Günümüz Rusya Federasyonu ise, 22 Cumhuriyet, 9 Toprak, 46 Bölge, 3 Federal Kent (Moskova ve St. Petersburg, Kırım), 1 özerk bölge ve 4 özerk alan olarak 85 Federe Birimden oluşmaktadır. Nitekim 2014 senesinde Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı ile birlikte, Kırım'a Cumhuriyet, Sivastopol'e ise Federe Kent statüsü tanınmıştır. Rusya Federasyonu'na bağlı birimler böylece 83'ten 85'e çıkmıştır.²⁴⁵

Kiev'de yaşanan siyasi meseleler devam ederken Rusya tahmin edilemeyen bir biçimde Kırım'a özel kuvvetleri ile çıkartma yaparak Kırım'daki kontrolü ele geçirmesi sonrasında gerçekleşen olaylar ülkesel bir sorun olmaktan ziyade uluslararası bir soruna evrilmiştir. Rusya'nın askeri baskısı gölgesinde meydana gelen yeni Kırım hükümeti, Kırım'ın geleceğinin yapılacak olan bir halk oylaması sonucunda belirleneceğine ilişkin karar almıştır. Bu kararın alınması ise açıkça hem Ukrayna Anayasası'nın ilgili maddelerine hem de Rusya tarafından Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün kabul edildiği diğer anlaşmalara aykırı bir özellik barındırmaktadır. Nitekim, "Egemen devlet olmak" ya da "Rusya'ya katılmak" şeklinde iki seçeneğın oylandığı referandum sonucunda yüzde 83'lük katılımın sağlanarak ve katılanların yüzde 97'sinin "Rusya'ya katılma" yönünde irade gösterdiği açıklanmıştır. Yukarıda anlatılmakta olan usulsüzlük ve hukuka aykırılıklara rağmen sonuç değişmemiş ve Kırım Rusya Federasyonu'na bağlı bir federe birime dönüştürülmüştür.²⁴⁶

3.2.1. Kırım Parlamentosu'nun Talepleri

Kırım'da yaşanan olaylar sonrasında Ukrayna Cumhurbaşkanı Yanukoviç, hükümet nezdinde meşruluğunu yitirerek 22 Şubat 2014 tarihinde ülkesini terk etmiştir. Yanukoviç'in ülkeyi terk etmesini takiben Ukrayna Parlamentosu, cumhurbaşkanını görevden almıştır. Yeni bir geçici hükümet kurularak yönetimdeki iktidarın değiştiği tescil edilmiştir. Kiev'de yaşanan siyasi buhran çözülmeye çalışılırken, 27 Şubat'ta Rusya'nın öngörülme-yen bir hamlesiyle Kırım yarımadasına özel askeri kuvvetlerini göndermesi halihazırda yaşanmakta olan bu krizi uluslararası arenaya taşımıştır.²⁴⁷

²⁴⁵ Osman Ağır, Gül Demir, "Rusya Federasyonu'nda Özerk Cumhuriyetlerin Siyasal Yapısı: Tataristan Özerk Cumhuriyeti", *Ulakbilge*, Cilt 7, Sayı: 33, 2019, (ss. 143-163), s. 148-149.

²⁴⁶ Baharççek, Ağır, s. 36.

²⁴⁷ Baharççek, Ağır, s. 36.

Yanukoviç'in ülkeyi terk etmesiyle sonuçlanan Avromeydan olayları Rusya ile Ukrayna arasındaki gerilimli sürecin iki ülke arasında bir çatışma ortamına sürüklenmesine neden olmuştur. 26 Şubat 2014 tarihinde KÖC Parlamentosu'nun Kırım'ın gelecekteki hukuki ve fiili durumunun ve Kırım'ın Rusya hâkimiyetine girmesiyle ilgili bir oturum düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Bu kararın alınması haberi üzerine KTMM'nin çağrısıyla yaklaşık 12 bin Kırım Tatarı parlamento binası önünde bir araya gelmiştir. Kırım'ın Rusya hâkimiyetine girmesini desteklemeyen Tatarlar, Rusya'nın eylemlerini kabul etmediklerini ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü desteklerine dair gösteri düzenlemişlerdir.²⁴⁸

Kırım Parlamento Başkanı Konstantinov, iktidarda bulunan Bölgeler Partisi'nin üyeleri arasındadır. Konstantinov'un, Rus yanlısı bir tutum sergilediği herkes tarafından bilinen bir durumdur. Konstantinov, söylemlerinde Kırım ayrılıkçılığının kabul edilebilirliğini ilan etmiştir. Bu söylemlerinin arkasında Konstantinov'un Moskova'yla yaptığı görüşmelerin etkisi söz konusu olmuştur. Kırım'da alınan bazı kararlara göre Simferopol'da Kırım Verkhovna Radası'nın olağanüstü bir oturum başlatacağı ve Rusya'yla alakalı bazı kararlar alınacağı duyurulmuştur. Ancak bazı negatif söylemler ve bölücülük suçlamalarından kaynaklı olarak, milletvekilleri toplantıyı 26 Şubat'a ertelemiştir. Bunun yerine, 21 Şubat'ta Kırım parlamentosunda Komünistler, "Bölgeler Partisi", Sergey Tsekov'un ve Sergey Aksyonov'un "Rus Birliği" partisinden Rus milliyetçileri genişletilmiş kapalı bir toplantı düzenlemişlerdir.²⁴⁹

Kırım Parlamento Başkanı Konstantinov, yeterli sayıya ulaşamamasına rağmen, Rus askerleri tarafından işgal altına alınan parlamento binasında olağanüstü genel kurul toplantısını başlatmıştır. Konstantinov toplantıda, Kırım Muhtar Cumhuriyeti'nin sahip olduğu yetkilerinin genişletilmesi amacıyla referandum kararı alınması gerektiğini ifade etmiştir. Toplantı sonucunda Kırım Parlamentosu, 25 Mayıs'ta referandum yapma kararı almış ve bu referandumda Kırım'ın Ukrayna'ya özel anlaşma ve sözleşmelerle bağlı bağımsız bölge olması konusunun sunulacağı bildirilmiştir. Alınan bir diğer karar ise Başbakan Mogilyov başkanlığındaki hükümetin istifa ettirilerek yerine Rus Birliği Partisi Lideri Sergey Aksyonov'un atanması olmuştur.²⁵⁰

²⁴⁸ Aydınğün, Acicbe, s. 260-261.

²⁴⁹ Volyanyuk, Dobrovolska, Maiorov, s. 66-67.

²⁵⁰ Şamilkızı, s. 80.

27 Şubat günü KÖC Parlamento binasının işgal edilmesinin ardından Kırım Parlamentosu oturuma katılan 64 milletvekilinin 61'inin lehte oyuyla, Ukrayna'da yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimleriyle eşzamanlı olarak 25 Mayıs 2014'de referandum yapılması talebinde bulunmuştur.²⁵¹ Salonda bulunan 53 milletvekilinden 42'sinin kararın lehine oy kullandığı bildirilmesine rağmen bu sayının meşruiyet açısından yetersizliği nedeniyle rakam 64 milletvekilinin 61'i olarak açıklanmıştır.²⁵²

Gerçekleştirilen toplantı sonrası yapılmasına karar verilen referandum tarihi sadece Rus parlamenterlerin yer aldığı bir oturumda bazı değişiklikler yapılarak 16 Mart olarak belirlenmiştir. Referandum öncesi 6 Mart tarihinde, KÖC Parlamentosu tekrar toplanarak KÖC'ün Rusya Federasyonu'nun bir parçası olması yönünde bir karar daha alarak süreci hızlandırmıştır. Ukrayna Parlamentosu, 11 Mart tarihinde aldığı bir kararla KÖC Parlamentosu'nun aldığı kararın Ukrayna iç hukukuna uygun hale getirilmemesi durumunda KÖC Parlamentosu'nun yetkilerinin feshedileceğini duyurmuştur.²⁵³

Rusya'nın Kırım'a yönelik işgal hareketleri devam ederken Kırım Parlamento Başkanı Vladimir Konstantinov başkanlığındaki bir heyet Moskova'ya giderek Rusya Federasyon Konseyi Başkanı Matvienko ile bir araya gelmiştir. Matvienko söz konusu görüşmede Kırım halkının kendi iradesiyle Rusya'ya bağlanması kararı alması durumunda bu kararı destekleyeceklerini ifade etmiştir.²⁵⁴ Moskovaya gerçekleştirilen bu resmi ziyaret sırasında gerçekleştirilen nihai basın toplantısında KÖC Verkhovna Radası Başkanı Vladimir Konstantinov tarafından dile getirilen ifadeler, 20 Şubat'ta gerçekleşen diğer süreçler dahilinde mühim bir olaydır. Kırım parlamentosu başkanı bahse konu ifadelerinde, merkezi hükümetin devrilmesi halinde, Kırım için geriye kalan tek seçeneğin, Kırım yarımadasının 1954 yılında Ukrayna'ya transfer edilmesi kararının feshedilmesi olacağını beyan etmiştir. Esasen Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin en üst yetkilisi olduğunu söyleyebileceğimiz Konstantinov bu beyanları ile Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılması ihtimalinin mümkün olabileceğini önermiştir.²⁵⁵

Moskova, Kırım'da yer alan ayrılıkçı grupları kullanma planlarını düzeltmek zorunda kalmıştır. Nitekim 3 Mart 2014 tarihine gelindiğinde KÖC Verkhovna Radası,

²⁵¹ Asker, s. 10-11.

²⁵² Şamilkızı, s. 80.

²⁵³ Aydınğün, Acicbe, s. 260-261.

²⁵⁴ Şamilkızı, s. 80.

²⁵⁵ Volyanyuk, Dobrovolska, Maiorov, s. 66-67.

yapılacak olan referandumun tarihini 30 Mart 2014'e ertelemiş ancak daha sonra oylamanın yapılmasının tarihini yine değiştirerek 16 Mart 2014 olarak belirlemiştir. Ayrıca anket soruları da değişmiştir.²⁵⁶

Kırım Parlamentosu tarafından hazırlanıp sunulan pusulada referandum için 2 soru sunulmuştur. Bu sorular Kırım'ın Rusya Federasyonu'nun bir birimi olarak Rusya'ya bağlanmasını onaylayıp onaylamadıkları bir diğeri ise 1992 Kırım Cumhuriyeti Anayasası'nın yürürlüğe girmesini ve Kırım'ın Ukrayna'nın bir parçası olarak statüsünü onaylıyor musunuz olmuştur. Sonuçları önceden belirli olan bir referandumda ikinci sorunun şeklen işgali yasal göstermek için sunulmuş bir soru olduğu hususu açıktır.²⁵⁷

11 Mart'ta Kırım Özerk Cumhuriyeti Verkhovna Radası ve Sivastopol Belediyesi, ilan edecekleri Bağımsızlık Bildirgesi üzerinde ortak bir karar almıştır. 16 Mart tarihinde uluslararası kamuoyu tarafından gayri meşru kabul edilen ve tanınmayan referandum sonuçlarına göre KÖC Parlamentosu Rusya Federasyonu'na katılma kararı almıştır.²⁵⁸

16 Mart'taki yasadışı referandum sonuçlarına göre, "Rusya ile yeniden birleşme" seçmenlerin %96,57'si tarafından desteklenmiştir. 17 Mart'ta KÖC Verkhovna Radası bağımsızlık hakkında bir karar kabul etmiş ve "bağımsız devletin" Rusya Federasyonu'na yeni bir federal bölge olarak dâhil edilmesini istemiştir. 18 Mart'ta Kırım ayrılıkçıları Aksyonov, Konstantinov ve Çalıy, Putin ile "Kırım Cumhuriyeti'nin Rusya'nın bir parçası olarak kabul edilmesi" konulu bir anlaşma imzalamışlardır. Putin, anlaşmanın onaylanmasına dair kararı 21 Mart'ta imzalamıştır.²⁵⁹

16 Mart referandumunun meşruluğunun değerlendirilmesi için Rus kesimin olaylara bakış açısına da değinmek gerekmektedir. Rusya'ya göre Kiev Hükümeti meşru değildir. Nitekim cumhurbaşkanı azledilmiş olsa da bu husus ilgili Anayasa'nın 111. maddesinde belirlenen hukuki prosedüre uygun değildir. Ukrayna'da yaşayan Rus azınlığın haklarını korumak ve onları güvende tutmak Rusya'nın vatandaşlarına karşı yerine getirmesi gereken bir sorumluluktur. Rusya'ya göre cumhurbaşkanının azli sonrası iktidara gelen yönetim, Rus azınlığın haklarını ihlal etmektedir. Rusya

²⁵⁶ Volyanyuk, Dobrovolska, Maiorov, s. 86-87.

²⁵⁷ Şamilkızı, s. 95.

²⁵⁸ Aydingün, Acicbe, s. 260-261.

²⁵⁹ Volyanyuk, Dobrovolska, Maiorov, s. 86-87.

Anayasası'na göre Rusya, yurttaşlarının güvenliğini kendi sınırları dışında dahi koruması gerekmektedir. Ancak Kırım'da var olan durum Kosova örneğindeki gibi Kırım'da yaşayan Rus asıllı Ukrayna vatandaşlarının etnik aidiyetleri yahut farklı bir nedenle ayrımcı bir uygulamaya mecbur bırakıldıklarından bahsetmek olanaksızdır. Yaşanan gelişmeler karşısında Yanukoviç ile Kırım Özerk Bölgesi Başbakanı, Rusya'dan bölgede güvenlik ve istikrarın sağlanmasını talep etmiş bu amaçla Rusya'yı davet etmiştir.²⁶⁰ 18 Mart'ta Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Kırım ve Sivastopol'un Rusya'ya bağlanması ve yeni federal bölgeler oluşturulması anlaşmasını imzalamıştır. Anlaşma metninin onaylanmasının ardından Kırım, Rusya tarafından resmen ilhak edilmiştir.²⁶¹

3.2.2. Kırım Parlamentosu'nun Müracaatı Sonrası Rusya'nın Yaptığı Düzenlemeler

Kırım, referandumdan önce fiili bir Rus ilhakına maruz kalmıştır. Parlamento da dâhil kamu binaları ele geçirilerek yönetim ve karar alma organları Rusya taraftarı güçlerin hâkimiyetine girmiştir. "Halk Gönüllü Birlikleri" olarak isimlendirilen ve hem silahlı mühimmata hem de zırhlı araçlara sahip yasadışı bu güçler "asayişli sağlamak" görünümünde bölgeyi kontrol altına almışlardır. Bu şekilde Ukrayna'nın egemenlik hakları açıkça ihlal edilmiştir.²⁶²

Rusya idaresindeki paramiliter birlikler Kırım Özerk Cumhuriyeti Meclisi'ni basarak Rusya taraftarı Rus Birlik Partisi Başkanı Sergey Aksonov'u özerk cumhuriyetin başbakanı olarak seçtirmişlerdir. Yeni başkan seçimi yeni bir düzenin de başlangıcı olmuştur. Oluşan bu yeni yönetim vakit kaybetmeden Kırım'ı Rusya'ya bağlamak istedi. 6 Mart 2014'te verilen kararlarla Kırım Parlamentosu, Rusya'ya katılmaya onay verdi. 16 Mart'ta yapılan referandumda Rusya'ya bağlanma kararı onaylandı.²⁶³

Kırım'ın asli yapısını oluşturan Kırım Türkleri tarafından bu referandum boykot edilmiştir. Kırım Türkleri, 1944 sürgünüyle kaybettikleri vatandaşlık haklarını Sovyetler

²⁶⁰ Asker, s. 10-11.

²⁶¹ Özçelik, *Uluslararası Çatışma Analizi ve Çözümü*, s. 126.

²⁶² Asker, s. 11.

²⁶³ Özçelik, *Uluslararası Çatışma Analizi ve Çözümü*, s. 126.

Birliği'nin dağılma sürecinde geri alma şansı kazanmışlardır. Ancak bu tam olarak başarıya ulaşamamıştır. Referandumda Kırım Tşrklerinin yurttaşlık hususu g3z arđı edilmiştir. Bu da referandumun hukuka aykırı olduğunun açık g3stergesidir.²⁶⁴

Referandum Kırım Tatarlarınca boykot edilse de Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılması ve Rusya'ya aidiyeti kabul edilmiş oldu. Kırım Parlamentosu, kararın ardından resmen Rusya'ya bağlanmayı talep etti. 18 Mart'ta Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Kırım ve Sivastopol'řn Rusya'ya h3kimiyetine girmesine ve yeni federal b3lgeler oluşturulmasına y3nelik anlaşmayı imzalamıştır. Anlaşma metninin onaylanmasıyla Rusya, Kırım'ı resmen ilhak edilmiştir.²⁶⁵

Rusya Kırım'da oluşan yapıyı g3çlendirmek için askeri alanda Kırım b3lgesinde b3y3k değişikliklere y3nelmiştir. Rusya NATO'yu b3lgeden uzak tutmak amacıyla Kırım'daki asker sayısını artırmış, askeri envanterine yeni gemi, tank ve uçak takviyesi yaparak silahlanma faaliyetlerini g3çlendirmiştir. Hava savunmasını g3çlendirmek için ise Sivastopol şehrinin yakınındaki stratejik Balbek Hava 3ss3'ne S-300 PMU ve Pantsin-S1 gibi yeni d3zenekler kurulmuştur. Rus donanmasının 3ss3 olan Sivastopol limanı da savaş gemileriyle desteklenmiştir. Yeni f3ze savunma sistemleri sayesinde filonun sahil savunma kısımları kuvvetlendirilmiştir.²⁶⁶

Kırım ve Sivastopol'řn yasadışı ele geçirilmesinin ardından Rusya Federasyonu Başkanı Putin, Rus Parlamentosu Duma'nın Federal Meclisi'nde bir konuşma yapmıştır. Bu konuşma 3ncesinde Kırım Tatar lideri Mustafa Abd3lcemil Kırımoglu'nu telefonla arayarak g3ndem maddelerini y3z y3ze konuşma teklifinde bulunmuştur. Daha sonra Kırım Tatar temsilcileri ile Rusya'nın Soçi şehrinde bir araya gelerek;

- Kırım Tatarlarının rehabilitasyonuna desteklemek için Rus otoritelerce 1 yıllık ve 5 yıllık planlarını onaylanması,
- Kırım Tatar Kurultayı ve Kırım Tatarlarının temsil organı olan Kırım Tatar Milli Meclisi'nin Rusya tarafından tanınması,
- Kırım Tatarlarının yasal, ekonomik, m3lki, toprakla ilgili problemlerinin 3z3m3,
- Kırım Tatarlarının k3lt3rel haklarının iadesi ve koruma altına alınması,

²⁶⁴ Asker, s. 11.

²⁶⁵ 3zelik, *Uluslararası atışma Analizi ve 3z3m3*, s. 126.

²⁶⁶ 3zelik, *Uluslararası atışma Analizi ve 3z3m3*, s. 128.

- Kırım Tatar dilinde eğitim veren kurumların geliştirilmesi, bu dilde yayın yapan medya kuruluşları ve gazetelerin desteklenmesi,
- Kırım Tatar dilindeki yer adları ve coğrafi isimler kullanımı, gibi konularda harekete geçileceğine dair söz vermiştir.²⁶⁷

RF, mevcut dönemde Kırım'a dair politikaların kapsamı belirlemek istemiştir. Nitekim Putin, Stalin döneminde tahakküm altına alınanların rehabilitasyonuna dair belgeyi Nisan 2014'te imzalamıştır. Putin bu rehabilitasyon kararına dair açıklamasında Kırım'ı "Kırım Tatarları'nın yurdu" olarak nitelendirmiştir. 18 Mart 2014 tarihli Kırım'ın Rusya'ya bağlanması antlaşmasında Rusça ve Ukraynaca'ya ek olarak Kırım Tatarca'sının da Kırım Cumhuriyeti'nin dili olacağı gösterilmiştir. 21 Mart 2014 tarihli Kırım'ın Rusya Federasyonu'na bağlanmasına Dair Rus Federal Anayasa Kanunu'nda da yine Kırım Tatarca'sı, Rusça ve Ukraynaca'ya ilaveten Kırım Cumhuriyeti'nin devlet dili olarak belirtilmiştir. Ayrıca Kremlin temsilcileri Kırım Tatarlarına bazı sözler vermişlerdir. Bu sözlerden bazılarında Kırım Tatarlarına mevcut kurumlarda temsil yetkisi tanınarak belli bir oran ayrılması, Kırım Tatarca'sına kurumsal teminat ve resmî statünün verilmesi, Tatar Kurultay'ının resmen tanınması konularıdır. Kırım Yüksek Konseyi de yeni anayasada Kırım Tatarca'sının devlet dili olarak tanınacağı, Kırım Tatarlarının idare ve yürütmede temsil yetkisi bulunduracağı, bölgesel idarede yüzde 20'lik oran verileceğini vadetmişlerdir.²⁶⁸

21 Nisan 2014 tarihinde Putin, Kırım Tatarları ve Stalin baskısına maruz kalan halkların rehabilitasyonuna ilişkin kararnameyi imzalamış ve "Stalin'in baskılarına uğrayan Kırım Tatar Türkleri, geleneksel yerleşim yerlerinden, memleketinden sürgün edildi. Rusya'ya entegrasyon sürecinde Kırım Tatar Türklerinin haklarının iadesi ve çıkarlarının korunması için elimizden gelen her şeyi yapmalıyız." demiştir. Rusya'nın tüm bu müspet görünümlü sözlerine karşın gerçekte uyguladığı siyaset tam tersi olmuştur.²⁶⁹

Rusya'nın bu ilhak sürecinde Kırım Türklerini yanına çekmek için verdiği vaatlerin ne kadar gerçek olduğu ya da Kırım Türklerine verilen hakların sonrasında geri alınıp alınmayacağı meselesi en baştan itibaren Kırım Türkleri arasında

²⁶⁷ Özçelik, *Uluslararası Çatışma Analizi ve Çözümleri*, s. 131-132.

²⁶⁸ Gürseler, s. 69.

²⁶⁹ Gül Sarıkaya, "Rusya'nın Kırım'ı İlhakından Sonra Kırım Tatar Milli Meclisi ve Kırım Tatar Türklerine Baskılar", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, XIV/55, 2017, (ss. 85-100), s. 92-93.

tartışılmalıdır. Nitekim Kırım Türkleri davasının önderi Mustafa Abdülcemil Kırım'ın Kırım'a girmesinin engellenmesi, Rusya'ya girişine beş senelik yasak koyulmasıyla onun nezdinde Kırım Türkleri değersizleştirilmeye çalışılmış ve Mustafa Abdülcemil Kırım'ın güzel bir geleceğin önündeki engel olarak lanse edilmek istenmiştir. Tüm bunlar en baştan itibaren yapılan tartışmaların, Rusya'ya karşı duyulan güvensizliğin ne denli haklı olduğunu da göstermiştir. Rusya'nın ilhak politikasına razı olmak Kırım Türklerinin ulusal kimlik davasının sekteye uğraması ve en basitinden zarar görmesi sonucunu doğurmuştur.²⁷⁰

Rusya, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü destekleyen ve kendisine yönelik olumsuz bir tavır olan KTMM etrafındaki Kırım Tatar Türklerini değersizleştirerek sindirmeye çabalamış ve kendisine yönelik olumsuz bir tavır sergilemeyen bir Kırım Tatar toplumu oluşturmaya çalışmıştır. 18 Mart'ta ilhak resmi hale geldikten sonra Kırım Tatar Türklerinin herhangi bir sorun yaşamayacağı, haklarına kavuşacakları söylenmiş ve ilhak sonrası için birçok vaatte bulunulmuştur. Fakat referandumun akabinde bu vaatlere tamamen zıt uygulamalara başvurulmuştur. Bu kapsamda Ukrayna toprak bütünlüğünü destekleyen ya da referanduma katılmayan Kırım Tatar Türkleri tespit edilerek kayıt altına alınmıştır.²⁷¹

Rusya, Kırım'ı işgalinden ardından, Kırım Tatar halkına, halkın milli liderlerine ve Kırım Tatar Milli Meclisi'ne baskısını artırmıştır. Kırım Tatar liderlerini tutuklamak, gözaltına almak veya evlerini aramak gibi politikalarla onları itibarsızlaştırmaya çalışmışlardır. Mustafa Abdülcemil Kırım'ın, İlmi Umerov, Ahtem Çiygöz ve Ervin İbragimov gibi siyasetçiler baskıyla yıldırılmaya çalışılmış toplam 32 siyasetçi de tutuklanmışlardır. Kırım Tatarlarının kaçırılması sayısında işgal sonrasında büyük bir artış görülmüştür.²⁷²

Asırlardır yarımadada yaşayan Kırım Tatar Türkleri, Kırım'ın bir anda Ukrayna'dan alınarak Rusya'ya geçmesini büyük bir endişeyle karşılamışlardır. Stalin döneminde ağır baskılara maruz bırakılan ve sürgün edilen Kırım Tatar Türklerinin tarihi hafızaları Rusya'ya muhalif bir tavır sergilemesi sonucunu da beraberinde getirmiştir.

²⁷⁰ Asker, s. 14-15.

²⁷¹ Sarıkaya, "Rusya'nın Kırım'ı İlhakından Sonra Kırım Tatar Milli Meclisi ve Kırım Tatar Türklerine Baskılar", s. 92-93.

²⁷² <http://old.qha.com.ua/tr/analiz-haber/kirim-davasinin-dunubugunu/151525/>, Erişim Tarihi: (04/04/2021).

İlhak sonrasında Rusya'nın da benzer bir baskıyı tercih etmesi Kırım Tatar Türklerinin korkularındaki haklılığı gözler önüne sermektedir. Kırım Tatar Türklerine yönelik geri göç, yerleşme, yeniden yapılanma, eğitim, dil, kültür alanlarındaki kazanımların ortadan kaldırılmasına dönük projeler uygulamaya konmaktadır. Bu kapsamda Türkiye'ye düşen, Rusya'yla ilişkilerini çeşitli yönlerden korumak ve çatışma ortamında dahi yarımada'nın asli halkı olan Kırım Tatarlarının varlığını öncelikli olarak düşündürmektedir.²⁷³

Kırım Parlamentosunun Rusya Federasyonu'na bağlanma kararının Ukrayna Anayasası kapsamında ele almak gerekirse, Ukrayna Anayasası'nın 92. maddesinin 20. bendine göre seçim ve referandumları düzenlemek yalnızca Ukrayna kanunlarıyla gerçekleştirilmektedir. Ukrayna'nın geçerli olan mevzuatına göre Kırım Parlamentosu'nun yerel bir meclis olduğu için herhangi bir referandum kararı alma yetkisi bulunmamaktadır. Kırım Parlamentosu'nun aldığı karar "Tüm Ukrayna ve Yerel Referandumlar Kanunu" ve "Tüm-Ukrayna Referandumuna Dair Kanun'a" da ters düşmektedir. Bu konu self determinasyon kapsamında değerlendirildiğinde ise Kırım'ın referandum kararının doğruluğuna yönelik hukuki bir sebep bulunmamaktadır. Rus ve Kırımlı yetkililer Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova hakkındaki kararını konuyu hukuken uygun göstermek için bir örnek olarak sunmaya çalışmışlardır. Ancak Kosova kararı konusu ve kararın içeriği yönünden Kırımın ilhakından oldukça farklı özelliklere sahiptir. Uluslararası Adalet Divanı'nın kararında Kosova'nın hangi hukuk kuralları kapsamında ayrılma hakkına sahip olduğuna dair bir açıklama yer almamakta yalnızca bağımsızlık ilanının hukuki meşruiyeti değerlendirilmektedir. Divan uluslararası hukukta bağımsızlık ilanına engel bir kural olmamasından hareket etmektedir. Ancak bu karar, Divan'ın Kosova'nın self determinasyon hakkına dair bir onay anlamı taşımamaktadır.²⁷⁴ Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova'ya yönelik kararı emsal olarak alınsa dahi Kırım'daki halkın sömürge olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu bağlamda Kırım, Ukrayna'ya bağlı, bazı özerkliklere sahip bir cumhuriyettir. Genel iradeye dâhil olma, temsil sorunu ya da Ukrayna devleti ve hükümetlerince bu bölgedeki insanlara yönelik sistematik bir ayrımcılık politikası da yoktur. Haliyle Kırım halkının uluslararası hukuk kapsamında self determinasyon hakkının bulunduğunu söylenemeyecektir. Nitekim olmayan bir hakkın referandumla kullanılması da aynı

²⁷³ Sarıkaya, "Rusya'nın Kırım'ı İlhakından Sonra Kırım Tatar Milli Meclisi ve Kırım Tatar Türklerine Baskılar", s. 96-97.

²⁷⁴ Asker, s. 11-12.

şekilde hukuka aykırıdır.²⁷⁵ Hem Avrupa Konseyi hem de Birleşmiş Milletler, Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılmasının self determinasyon hakkı kapsamına girmeyeceği konusunda hemfikirdir. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin almış olduğu 1988 sayılı kararda Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılarak Rusya'yla birleşmesinin yasal olmadığı belirtilerek Ukrayna toprak bütünlüğü desteklenmiştir. BM üyesi devletler de konuyla ilgili görüşmelerde aynı doğrultuda görüş beyan etmişlerdir. Ancak Rusya'nın sürekli vetoları dolayısıyla BM Güvenlik Konseyi Kırım sorununa dair bağlayıcı bir sonuç sunamamıştır. Her ne kadar somut bir sonuç elde edilemese de BM Genel Kurulu'nun 24 Mart 2014 tarihli 68/262 sayılı Kararında Ukrayna'nın bütünlüğünü destekleyerek Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılmasının hukuki olmadığını savunduğu açıkça görülmektedir.²⁷⁶

Rusya cephesinden bu konunun ele alınması gerekirse, 16 Mart referandumunun akabinde Putin, referandum kararıyla uyumlu olarak Kırım'ın Rusya'yla birleşmesine yönelik anlaşmayı imzalamıştır. 18 Mart'ta yaptığı konuşmada Putin, referandumun uluslararası hukuka uygun olduğunu, demokratik bir şekilde gerçekleştirildiğini, Kırım'ın tarih içerisinde daima Rusya'ya bağlı olduğunu ancak SSCB'nin dağılması sonucu Ukrayna'ya geçtiğini söylemiştir. Avromeydan olayları sonucunda çıkan karmaşanın neticesinde ise Kırım'ın referanduma giderek kendi geleceğini tayin hakkını kullanmasının makul olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Putin, Ukrayna'nın içince bulunduğu siyasi ve sosyal olaylar doğrultusunda orada yaşayan Rusların dilleri ve tarihleri unutturulmak suretiyle asimilasyona maruz bırakıldığı savunmuştur. Putin, Batı'nın referandumun hukuki olmadığına dair söylemlerinin ise anlamsız olduğunu, Batı'nın bizzat kendisinin birçok konuda uluslararası hukuka aykırı askeri operasyonlar gerçekleştirdiğini söylemiş ve Kosova olayıyla Kırım'ın birbiriyle yakın konular olduğunu belirtmiştir. Ukrayna'nın referandumun hukuki olmadığını söylemesine karşın Rusya, Putin'in 18 Mart parlamentosundaki konuşmanın ardından Rus taraftarı Kırım liderleriyle, Kırım'ı Rusya'ya dâhil eden anlaşmalar imzalamış ve bu anlaşmalar neticesinde Rus vatandaşı olarak nitelendirdiği Kırım halkına Rusya Federasyonu pasaportu vermiştir.²⁷⁷ Rusya, BM Antlaşması'nın 1. Bölüm, 1. maddesindeki

²⁷⁵ Şöhret, s. 10.

²⁷⁶ Abdullazade, s. 188-189.

²⁷⁷ Işık Kuşçu, "Kırım'ın Rusya'ya Katılımının Bölgesel ve Küresel Etkileri", İçinde: *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, (Editör: Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yıldırım), Beta Yayınları, İstanbul, Kasım 2014, (ss. 309-334), s. 312-314.

“Uluslararasıda, halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş dostça ilişkiler kurmak ve dünya barışını güçlendirmek için diğer uygun önlemleri almak” şeklindeki ifadeyi Kırım’ın Rusya’ya bağlanmasını sağlayan referandum için referans göstererek referandumun hukukiliğini savunmuştur. Rusya, Kırım’ın referandumla Ukrayna’dan ayrılarak Rusya’ya katılmasını son kertede self determinasyon hakkının kullanılması olarak görmektedir.²⁷⁸ Rusya, Kırım’a yönelik tavrında Kırım’daki vatandaşlarını korumak için kuvvet kullandığını ve bunun hukuka uygun olduğunu savunmaktadır. Rusya iç hukukunu anlamak, bu kuvvet kullanımını doğru değerlendirmek için son derece önemlidir. SSCB soğuk savaş döneminde devletlerin VDKKK gibi bir haklarının olmadığını savunurken SSCB’nin dağılmasıyla doğal varis olan Rusya, Putin’le birlikte yayılmacı politikasını meşru göstermek için VDKKK doktrinine başvurmuştur. 1993’te kabul edilen Rusya Federasyonu Anayasası’na göre, devlet vatandaşlarını dışarıda da korumakla sorumludur. Nitekim bu doktrin NATO’nun Kosova’ya müdahalesinden sonra Rusya’da somut bir nitelik kazanmıştır. Rusya Federasyonu’nca 2010 yılında son şekli yayımlanan Rusya Askeri Doktrin’inin 20. maddesinde “Rusya Askeri Kuvvetleri’nin Rusya sınırlarının dışında bulunan vatandaşlarını korumak için kuvvet kullanımını meşru kabul etmektedir” denilmektedir. Bu maddeden hareketle Putin, Rusya Parlamentosu’nun üst organı konumundaki Federasyon Konseyi’nden (Duma) Kırım’daki Rus vatandaşlarının risk altında olduğu gerekçesiyle Ukrayna’da askeri güç kullanmak için yetki istemiştir.

Rus Anayasası’nda ve Askeri Doktrininde dışarıdaki vatandaşlarını korumak için kuvvet kullanımının meşruluğu açıkça ifade edilmektedir. Rus iç hukukunda ise saldırının içeriği belirtilirken dışarıdaki vatandaşların saldırıya uğraması ifadesi bulunmamaktadır. Rusya, VDKKK’yi bir doktrin olarak aldıysa da saldırı tasviri içerisinde değerlendirmedeği anlaşılmaktadır. Rusya’nın Ukrayna’ya yönelik kuvvet kullanma kararı BM tarafından değerlendirilmiştir. Rusya’nın BM Daimî Temsilcisi Vitaly Churkin, BM Güvenlik Konseyi’nin toplantısında Rusya’nın dışarıdaki Rusça konuşan halka karşı sorumlu olduğunu, Rusya Meclisi’nin onayından geçen kuvvet kullanma kararının Ukrayna topraklarında olsa da Ukrayna’ya karşı olmadığını belirten bir açıklamada bulunmuştur. Ukrayna’nın BM Temsilcisi Yuriy Sergeyev ise an itibarıyla Ukrayna topraklarında bulunan Rusya’ya ait birliklerin Ukrayna güvenliğine

²⁷⁸ Kuşçu, s. 326.

yönelik ciddi bir saldırı ve tehdit unsuru olduğunu belirtmiştir. Sergeyev, Rusya'nın hem BMGK'nin daimî üyesi olarak hem de 5 Aralık 1994'te Budapeşte Memorandumu'nda, Ukrayna'nın bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne karşı mesuliyetlerini yerine getirmediğini söylemiştir. ABD, İngiltere ve Fransa Temsilcileri de Rusya'nın Ukrayna'nın egemenliğine ve toprak bütünlüğüne uygun davranmadığını, Rusya'nın askeri müdahalesine karşı kaygılı olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca ABD Temsilcisi Samantha Power, Rusya vatandaşlarının bir baskıya maruz kalmadıkları halde Rusya'nın parlamento, kamusal alanlar ve askeri tesisler gibi birçok yerde tahakküm kurmasının uluslararası hukuka uymadığını, olası bir saldırı halinde de Rusya'nın bireysel olarak değil BM Güvenlik Konseyi'yle işbirliği halinde olunması gerektiğini dile getirmiştir.

Kırım'daki referandumun uluslararası sahada geçersiz görülmesi gerektiğini söyleyen Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi karar tasarısı, Rusya tarafından veto edilmiştir. Rusya'nın veto hakkına sahip üye olması BM Güvenlik Konseyi'nce kınama kararı almasını engellemiştir. Fakat devletlerin Rusya'nın Kırım'da askeri güç kullanımına yönelik tepkileri, Rusya'ya uygulanan ekonomik yaptırım kararlarıyla desteklenmiştir.²⁷⁹

3.2.3. Kırım Sorununun Türkiye'ye Etkileri

2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi, Türkiye'yi de içine alan uluslararası politikaların değişmesine yol açmıştır. Birçok konuda ikili işbirliği içinde bulunan Rusya ve Türkiye açısından Kırım'ın ilhaki, taraflar arasında olumsuz gelişmelerin yaşanması ihtimalini ve Türkiye açısından güvenlik tehdidi oluşturmuştur. Türkiye, Kırım'da gerçekleşen referandumun uluslararası hukuka uygun bir karar olmadığını, Kırım'ın ilhakını tanımadıklarını belirten açıklamalarda bulunmuştur. Sorunun çözümünün tarafların saygı kuralları temelinde çözülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Türkiye söylemlerinde Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne saygı duyulması gerektiğini ve bunun korunması gerektiği yönünde görüş bildirmiştir.²⁸⁰

²⁷⁹ Abdullah Tunç, Hamdi Fırat Büyük, "Kosova ve Kırım Vakalarının Uluslararası Hukuk Perspektifinden Karşılaştırmalı Bir Analizi", *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, Sayı: 17, 2016, (ss. 129-164), s. 152-154.

²⁸⁰ Çomak, Sandıklı, Kaya, İsmayilov, s. 162-163.

Türkiye Ukrayna’da yaşanan krizde Kırım Türklerinin çıkarlarının gözetilmesi gerektiğini savunmaktadır. Türkiye, Ukrayna ile birlikte hareket ederek Karadeniz’deki pozisyonunu güçlendirmeyi arzulamaktadır. Türkiye’nin Kırım konusunda uygulamakta olduğu dış politika söylemi Kırım Hanlığı ile Osmanlı dönemine dayanan birliktelik ve ortak geçmişe dayanmaktadır.²⁸¹ Kırım Türkleri, tarihsel anlamda değerlendirildiğinde Türkiye ile kuvvetli bağlara sahiptir. Geçmişte yaşanan göçler ve 1944’te gerçekleşen Kırım Tatar Sürgünü’de eklendiğinde birçok Kırım Türkünün Türkiye topraklarında yaşadığını söylemek mümkündür. Bu yüzden Kırım Türklerinin durumu Türkiye’yi de ilgilendiren konular arasında yerini almıştır.²⁸²

Rusya’nın Kırım’daki askeri politikaları ve hukuksuz uygulamaları sebebiyle Türkiye, Kırım Tatarlarının durumları konusunda Rusya’dan diplomatik açıklama istemiştir. Buna ilaveten Türkiye Kırım’a gerçekleri bulma misyonu üyelerinden oluşan bir heyet göndermiştir. Bu heyet Kırım’da yaşananlara ilişkin bir rapor hazırlamıştır. Raporda Rusya Federasyonu tarafından Kırım’da gerçekleşen işgale, 16 Mart’ta gerçekleşen referandumun yasal olmadığına, yapılan ilhak neticesinde Kırım Tatarlarına karşı yapılan insan hakları ihlalleri ve adil olmayan yargılamalar gibi hukuksuzluklara değinilmiştir.²⁸³

16 Mart 2014’te gerçekleşen referandum, yeni bir uluslararası krizin ve kutuplaşmaların meydana gelmesine neden olmuştur. Kırım’da uluslararası hukuk kurallarına aykırılık teşkil eden ilhak sebebiyle başta Batılı devletler olmak üzere AB ve ABD, Rusya Federasyonu’na tepki göstermiştir. Aynı zamanda bu tepki Batılı devletlerle Rusya arasında zıt kutuplu yeni bir sistemin oluşmasına ve karşılıklı yaptırım sahnelerine sebep olmuştur. Türkiye ise Kırım Türklerinin hakları savunurken Rusya’ya karşı herhangi bir yaptırım uygulamamıştır.²⁸⁴

Karadeniz havzasında gerçekleşen olaylar neticesinde Türkiye hem Ukrayna’nın toprak bütünlüğünü destekleyerek Kırım Tatarlarının haklarını korumak istemekte hem de Rusya ile olan ekonomik işbirliğinin de bu olaydan zarar görmesini istememektedir.

²⁸¹ Rahman Dağ, “Ukrayna ve Suriye Krizlerinin Kesişimi: Rusya ve Türkiye’nin Jeopolitik Mücadelesi”, içinde: *Karadeniz: 2020 Gelişmeleri Işığında Bölgesel Değerlendirmeler*, (Editör: Özgür Tüfekçi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Temmuz, 2021, (ss. 476-497), s. 492.

²⁸² Asker, s. 13-14.

²⁸³ Özçelik, “Uluslararası Çatışma Analizi ve Çözümü”, s. 146-147.

²⁸⁴ Kutluk Kağan Sümer, “Kırım’da Rus İşgalinden Sonra Rusya’ya Karşı Yaptırımların Ekonomik Sonuçları”, *Eurasian Academy of Sciences Eurasian Business & Economics Journal*, 2015, (ss. 469-477) s. 475-476.

Bu yüzden Türkiye'nin ılımlı bir orta yol politikası yürüttüğünü söylemek mümkündür. Rusya'yı karşısına almak Türkiye açısından büyük bir tehdit oluşturabilecektir. Türkiye bu yüzden bir yandan Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü savunmaya devam ederken diğer yandan Rusya ile olan ilişkilerinde de denge politikası uygulamak zorundadır.²⁸⁵

Ukrayna'da yaşanan kriz, Karadeniz'in güvenliği açısından da önemli bir olaydır. Nitekim bölgedeki enerji rekabeti ciddi bir boyuta taşınmıştır. Ukrayna krizi sonucunda Montrö Boğazlar Sözleşmesi gündeme taşınmıştır. Rusya ile Türkiye arasında artan işbirliğinin yaşanan gelişmeler sonrası azalıp azalmayacağı konusu dikkatleri çekmiştir.²⁸⁶ Ege ve Akdeniz'de Yunanistan ile sorunlar yaşamaya devam eden Türkiye için Karadeniz, sorunsuz bir nitelik teşkil etmektedir. Meydana gelen olaylar sebebiyle Türkiye hem NATO'nun Rus tehdidi karşısında Karadeniz'e daha fazla açılma isteği hem de Rusya'nın Karadeniz'e yabancı müdahalesini kısıtlama çabası arasında ikilemde kalmıştır. Türkiye, müttefiklerinden, NATO ve Karadeniz'e kıyısı bulunmayan devletlerin Karadeniz'de kalma süresini ve aynı anda yer alacak gemi sayısı ve tonajlarını kısıtlayan Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde yer alan kuralların değiştirilmesi baskısına maruz kalmaktadır. Montrö Boğazlar Sözleşmesi, NATO'ya güvenlik konularını barındıran taahhütleri ve Rusya ile artış gösteren ilişkileri konusunda denge unsuru görevi görmektedir.²⁸⁷

Ekonomi, ticaret ve turizm gibi birçok konuda Türkiye'nin Rusya'nın varlığına ihtiyacı olduğu bilinen bir gerçektir. Karadeniz'in güvenliği kapsamında Türkiye'nin çabalarıyla başlatılan Karadeniz Deniz İş Birliği Görev Grubu'nun (Black Sea Naval Co-operation Task Group - BLACKSEAFOR) geleceğinin, Ukrayna ve Rusya arasındaki gerilimden olumsuz etkilenme ihtimali bulunmaktadır. Rusya'yı karşısına almış bir Türkiye ise kendi güvenliğini sağlamak açısından zor bir sürece girme riski taşımaktadır. Batı ile nüfuz mücadelesi veren, Karadeniz ve Kafkaslarda reel politika takip edecek bir Rusya, Türkiye'nin ulusal güvenliği açısından büyük bir tehdit oluşturabilecektir.²⁸⁸

²⁸⁵ Orhan Gafarlı, *Avrasya Çıkmazı- Yeni Büyük Oyunu Kim Kazanacak?* Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2015, s. 163-164.

²⁸⁶ Çomak, Sandıklı, Kaya, İsmayılov, s. 162-163.

²⁸⁷ Ahmet Nafiz Ünalı, Şafak Oğuz, "Karadeniz'de Rusya-ABD Rekabeti ve Ukrayna Krizi", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Cilt 5, Sayı: 7, 2019, (ss. 1-10), s. 8.

²⁸⁸ Sertif Demir, "Ukrayna Krizi: Yeni Küresel Politik Düzenin Başlangıcı", İçinde: *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, (Editör: Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yıldırım), Beta Yayınları, İstanbul, Kasım 2014, (ss. 169-190), s. 186-187.

Rusya ile Türkiye arasında uzun yıllardır iş birliğinin ön plana çıktığı görülmekte ise de geçmişten bu yana jeopolitik çıkarlar nedeniyle aralarında hep bir rekabetin varlığı bilinen bir gerçektir. Bu sebeple Türkiye'nin yeni düzene ayak uydururken bu gerçekliği unutmaması gerekmektedir. Kırım, Rusya'nın Türkiye'yi tehdit etmesinde kilit nokta olabilecek öneme sahiptir. Türkiye ABD ve Rusya'ya karşı eşit mesafede durmaya çalışsa da uzun vadede Türkiye'nin bir tarafa yaklaşması olası gözükmemektedir. Suriye sorunu da göz önünde bulundurulduğunda bu durum daha da belirgin hale gelmektedir.²⁸⁹ Ukrayna ve Suriye'de yaşanan gelişmelerin Rusya ile Türkiye arasında çıkar çatışmasına sahne olması beklense de Rusya ve Türkiye'nin çok kutuplu dünya düzeninde birlikte hareket edebilmeleri sonucunu da doğurmaktadır. Ukrayna ve Suriye Krizlerinde, Rusya ve Türkiye oyun kurucular arasında yer almak ve diğer güçler karşısında birlikte hareket etmeye devam etmeyi tercih edebilecektir.²⁹⁰

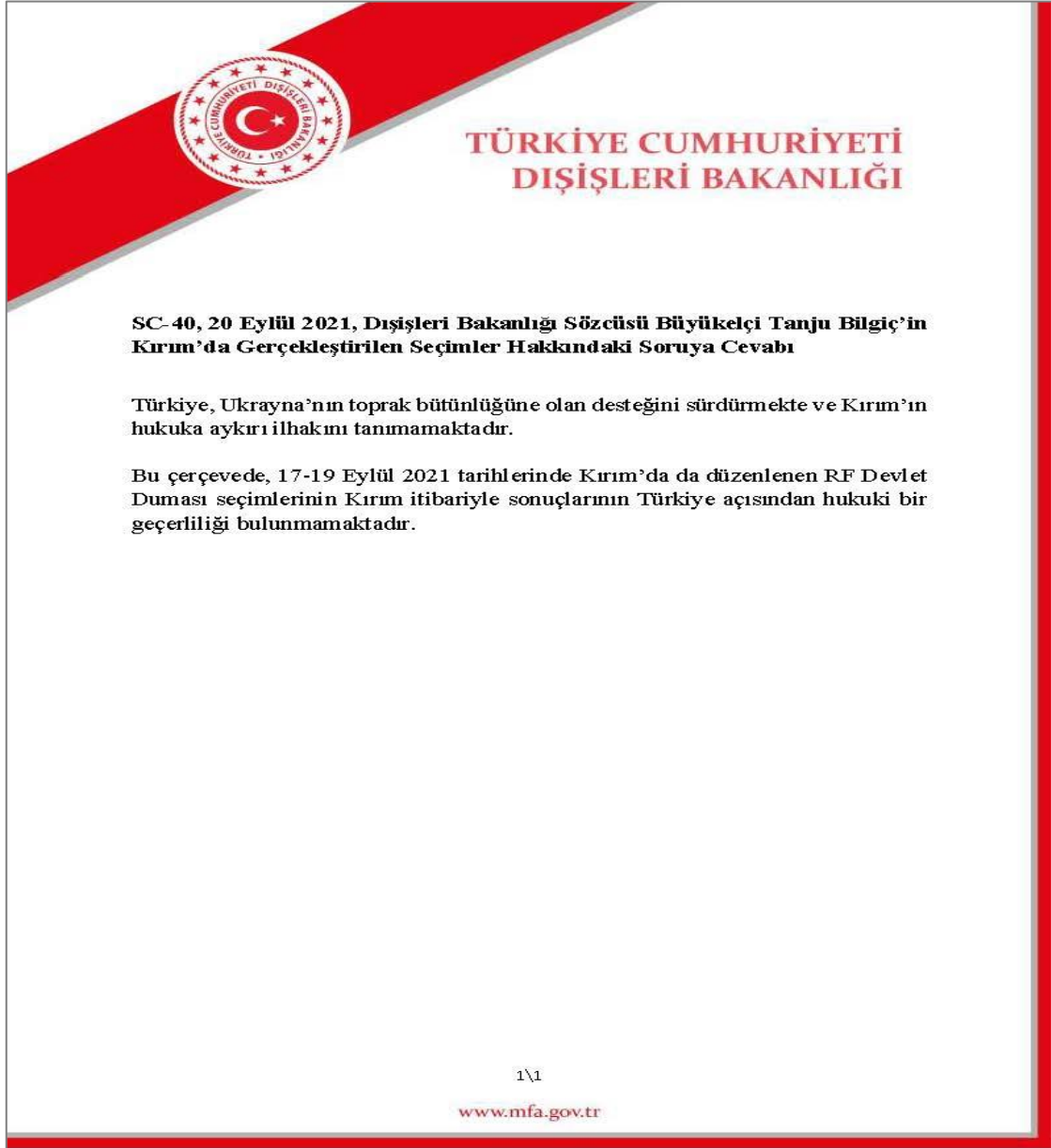
Ukrayna krizi Türkiye açısından genel olarak negatif bir çizgi çizmekte ise de enerji politikaları noktasında enerji koridoru ve güzergâhının Türkiye lehine bir durum sergilemesine yol açmıştır. Türkiye, Doğu ile olan ortaklığını AB'ye alternatif olarak düşünürken, Rusya da önemli ticarî ortağı haline gelen Türkiye ile Ukrayna krizinin ortaya çıkardığı zorlu süreci geride bırakmaya çalışmaktadır. Elbette bu ilişkide enerji odaklı bakış açısının etkisi göz önünde bulundurulmalıdır.²⁹¹

²⁸⁹ Erol, s. 12-13.

²⁹⁰ Dağ, s. 494.

²⁹¹ Özel Özcan, "Rus Dış Politikasında Ukrayna Krizi ve Türkiye'ye Etkileri", s. 84-85.

Şekil 8: Türkiye'nin Ukrayna Toprak Bütünlüğü Konusundaki Görüşü

Kaynak: <https://www.tamgaturk.com/turkiye-rusyanin-kirimda-yaptigi-secimler-yok-hukmundedir/38185/>.

Türkiye ile Rusya arasında ki işbirliği Türkiye'nin Ukrayna'nın toprak bütünlüğü konusundaki fikirlerini etkilememektedir. Türkiye hala Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü uluslararası mecralarda dile getirmekte, Kırım'ın ilhakının yasadışılığını ve bu ilhakı tanımadıklarının her fırsatta altını çizmektedir.

3.3. Genel Olarak Tanıma Kavramı Üzerine

Devletlerin ortaya çıkış usulleri incelendiğinde diğer usullere nazaran daha güncel ve uluslararası alanda en çok tartışılan yöntemler arasında tanıma kavramı yer almaktadır. Hem iç hukuk açısından hem de uluslararası hukuk açısından siyasi bir değerlendirme yapılmasını gerektiren tanıma ilkesi, bir ülkenin diğer ülkeler nezdinde hem bir devlet olarak hem de bu devletin sahip olduğu egemenlik alanı ve toprak bütünlüğü açısından kabul görmesini içerir.

Geçmişten günümüze kadar devletler, çeşitli yöntemlerle meydana gelmeye devam etmektedir. Süreç açısından değerlendirildiğinde çoğunlukla savaşlar sonucunda ülkeler parçalanarak yerlerine yeni devletler meydana gelmiş bazen de bir devlet bünyesinde birlikte yaşayan farklı milliyetten insanların, kendi devletlerini kurmak ve bağımsız olmak istemeleri gibi farklı nedenlerle yeni devletler kurulmuştur.

Yeni devletlerin, ortaya çıkış sürecinde birden fazla oluşum yöntemi mevcuttur. Yeni bir devletin uluslararası hukuk sisteminde meydana gelebilmesi ve siyasi düzende kabul görmesi bağlamında en fazla karşılaşılan kavramlar ise “kendi kaderini tayin (self determinasyon)”, “bölünme” ve “birleşme”dir. Siyasal bir mevcudiyete sahip olan bir oluşumun bir devlet haline geldiğinden söz edebilmek için asgari olarak en az 3 unsur gereklidir. Bu unsurlar asli kurucu nitelikte olup mutlak nitelikte varlığı gereklidir. Bunlar ülke (devletin devamlılığını sağlayacağı toprak parçası), nüfus (devlete tabi olacak insan topluluğu) ve siyasi teşkilatlanmadır (temsilden sorumlu yönetici otorite). Bu unsurların yanında diğer ülkelerle birlikte hareket edebilme ve ortak çıkar dengesinin sağlanması da önemli olan diğer şartlar arasındadır. Hukuki bir düzende siyasi birliğini tamamlamış bir devletin diğer ülkeler tarafından tanınması, asli unsur olmamakla beraber, kurucu nitelikteki zorunlulukları tamamlayıcı nitelikte yardımcı unsurdur.²⁹²

I. Dünya Savaşı'nın oluşturduğu ortam, devletlerin parçalanması, yeni devletlerin oluşumu ve ortaya çıkış süreçleri, uluslararası ilişkiler bağlamında yeni düzenlemelere ve ortaya çıkan sorunların çözümü için yeni politikalara olan ihtiyacı artırmıştır. Nitekim bu dönem ortaya çıkan politikaların şekillenmesinde en büyük katkılardan biri ABD Başkanı Woodrow Wilson'dur. Wilson, bu minval doğrultusunda yeni politikaların izlenmesi gerekliliğini birçok söyleminde ifade etmiştir. Bu düşünce

²⁹² Şöhret, s. 6.

doğrultusunda Wilson, ulusların kendi kaderlerini kendilerinin belirleyebilme haklarına sahip olduğu, bu hakkın kullanımının sadece bu milletlere ait olması gerekliliğini vurgulamıştır. Wilson tarafından geliştirilen bu düşünce her ne kadar uluslararası çevrede olumlu dönütler olsa da pratiğe taşınması noktasında çeşitli problemleri de beraberinde getirmiştir. Hangi devletlerin bu hakka sahip olacağı ve bu hakkın kim tarafından milletlerin kullanımına sunulacağı noktası, problemlerin temelini teşkil eden sorunlar olarak gündeme gelmiştir. Bu bağlamda Paris Barış Konferansı yeni devletlerin tanınması ve sınırlarının çizilmesi yönünden önem taşımaktadır. Bu durum, birçok ülkenin katılımıyla toplanan Paris Konferansı'nda ele alınmıştır. Konferans'ta sınırların belirlenmesi noktasında bir mutabakat sağlanamasa da özellikle tanıma konusunda önemli değişiklikler kabul edilerek Milletler Cemiyeti (MC) Şartı genelinde de kurulacak devletlerin siyasi yönden bağımsız olacakları ve bu ve devletlerin toprak bütünlüğüne kimsenin müdahale etmeyeceği ve devletlerin bu bütünlüğü koruyacağı noktasında uzlaşma sağlanmıştır.²⁹³

1933 yılına gelindiğinde uluslararası sistemde yeni bir gelişme daha ortaya çıkmıştır. Devletlerin sahip olduğu haklar ve yükümlülüklerinin kapsamına ilişkin olarak, 1933 yılında birçok devletçe imza altına alınan Montevideo Sözleşmesi, bir devletin uluslararası alanda devlet olarak nitelendirilebilmesi açısından, bünyesinde barındırması gereken bazı özelliklerin kapsamını belirlemiştir. Sayma yolu ile belirtilen bu özellikler arasında devletin kalıcı bir nüfusa sahip olması, devletin kurulduğu sınırları belirgin toprak parçası, devletin yönetimini sağlayan hükümet ve diğer devletlerle birlikte hareket edebilme ve ilişkilere girme durumu yer almaktadır.²⁹⁴

Kısaca ifade etmek gerekirse bir devletin diğerleri tarafından tanınması kavramı, siyasi birliğini tamamlamış ve kendine ait bir nüfus kitlesine sahip olan devletin, uluslararası toplumdaki diğer devletler tarafından kabul edilmesi anlamını taşımaktadır.²⁹⁵

²⁹³ Ezeli Azarkan, "II. Dünya Savaşı Öncesi Dönemde Devletlerin Tanınmasında Etkili Olan Faktörler", *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 17-18, Sayı: 26-27-28-29, 2012-2013, (ss. 1-24), s. 11-12.

²⁹⁴ Ali Onur Özçelik, Anzhela Pataraya, "Tanınma Sorunu Yaşayan Devletler Açısından Egemenlik ve Tanınma Konusunun Kavramsal Analizi", *Alternatif Politika Dergisi*, Cilt 11, Sayı: 1, Şubat 2019, (ss. 1-31), s. 8.

²⁹⁵ İbrahim Ö. Kaboğlu, *Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)*, Legal Yayınevi, 10.Baskı, İstanbul, 2015, s. 74.

Bir topluluğun devlet olarak tanınması, kesin bir sonuca bağlanmış ve net bir şekilde ifade edilemeyen, üzerinde hala farklı düşüncelerin gelişmeye devam ettiği ve tartışmaların sürdüğü bir alandır. Bir topluluk, taşıması gerekli asgari unsurları ihtiva ettiğinde, aslında kendiliğinden meydana gelmiş ve bir devlet olarak sahip olması gerekli tüm haklara bu şekilde sahip olacaktır. Diğer devletlerin yeni doğmuş bu devleti tanıyıp tanımama noktasında gösterecekleri seçimse uluslararası düzende diğer devletlerle meydana getirilecek olan ilişkiler açısından önem taşıyan bir konu olacaktır. Tanıma bu noktada, bir devletin hukuken ortaya çıkması noktasında bir zorunluluk değil, devletlerin iş birliği ve çeşitli alanlarda ilişki kurabilmesi açısından gündeme gelecek bir konudur.²⁹⁶

Meydana gelen yeni devletin tanınması neticesinde, tanımanın bu devlete hukuken gerekli bir statü sağlamayacağı öne sürülse de bazı farklı fikirlerin bu noktada çatıştığı bilinmektedir. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri, devletlerin kendi çıkarlarını öncelikli tutması ve diğerleriyle olan ilişkilerinde bağlantıda olmak zorunda hissetmesidir.²⁹⁷ Tanımanın kapsamı tam olarak belirlenmiş olmasa da içeriği farklı teorilerle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu noktada öne çıkan teoriler, kurucu teori ve açıklayıcı teoridir. Kurucu teoriye göre, uluslararası hukuk sisteminde geçerli bir devlet olmanın yolu, diğer devletlerin bu devleti tanınmasını zorunlu unsur olarak kabul etmektedir. Daha açık bir ifadeyle tanıma, topluluğun bir devlet olarak kabul edilmesinin ön koşuludur. Ancak bu teori, bazılarınca tanınıp bazıları tarafından tanınmayan devletin hukuki statüsünün ne olacağı noktasına net bir açıklık getiremediği için, uluslararası hukuk çerçevesinde karşılık bulmamaktadır.²⁹⁸ Tanımanın niteliğinin kurucu özellik gösterdiğini savunan bu teori, pozitivist ekolün özelliklerine sahiptir. Ayrıca bu teorinin sahip olduğu görüşe göre tanıma, hukuki bir niteliğe sahip olmasının yanında uluslararası bağlamda toplumları ilgilendiren öncelikli ve önemli bir durumdur.²⁹⁹

²⁹⁶ Ezeli Azarkan, “Devletlerin Tanınması ve 1933 Montevideo Sözleşmesi State Recognition and 1933 Montevideo Convention”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 15, Sayı: 4, 2016, (ss.1055-1068), s. 1056.

²⁹⁷ Erdem Ertürk, “Uluslararası Hukukta Tanıma Teorilerinin Eleştirel Değerlendirilmesi”, *Ankara Barosu Dergisi*, Cilt 78, Sayı: 1, Yıl: 2020, (ss. 191-212), s. 195.

²⁹⁸ Ayça Eminoğlu, “Uluslararası Politikada Devletlerin Tanınması: “Ayrılma” ile Ortaya Çıkan Devletlerde Tanınma Sorunu”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı: 9, 2015, (ss. 123-141), s. 128.

²⁹⁹ Azarkan, “Devletlerin Tanınması ve 1933 Montevideo Sözleşmesi State Recognition and 1933 Montevideo Convention”, s. 1058.

Tanımaya konusundaki bir diğere önemli olan açıklayıcı teori, tanımının bir zorunluluk olmadığını, asgari unsurları bünyesinde taşıyan devletlerin sistemde bir devlet olarak kendiliğinden ortaya çıkacağını savunur. Tanımının tamamen devletlerin inisiyatifinde olan bir durum olup kullanıp kullanılmalarının kendi seçimleri olduğunu ifade eder.³⁰⁰

Tanımaya hususunda tartışmalı bir diğere konu ise, yapılan ayırımın farklılığı açısından dır. Bu yöntemler ise, “de jure” ve “de facto” tanımadır. Bu iki tanıma yöntemi arasındaki fark, hükümet konusunda meydana gelmektedir. De jure tanıma türünde devlet, bir devleti uluslararası hukukta geçerli kabul edilen bağlayıcı nitelikteki kurallar çerçevesinde ele alınmaktadır. De jure tanıma bu anlamda kesin nitelikli bir tanıma olup, tanımadan vazgeçilmesi, kullanıldıktan sonra geri alınması söz konusu değildir.³⁰¹ Nitekim De jure tanıma, bir devleti tam olarak tanımının getirdiğı tüm hukuksal etkileri ile tanımayı kapsamaktadır. De jure tanıma, tanıyan taraflar ile tanınan taraflar arasındaki diplomatik geçerliliğinin ve diğere belirlenen durumların yazılı şekilde ifade edilmesi ile gerçekleşir.³⁰²

De facto tanıma türünde ise, devlet olma iddiasındaki siyasi yönetimi fiilen kabul edilse de bu yönetim hukuki anlamda kabul görmemektedir. De facto tanıma de jure tanımının aksine tam bir tanıma olmayıp daha sonra tanımının geri alınma ihtimalinin bulunduğu bir tanımadır.³⁰³ De facto tanımada tanıyan devlet, siyasi birliğini yeni tamamlayarak ortaya çıkan yeni devletin yönetimi ve istikrarı konusunda tam bir kanaate sahip olmaması neticesinde bu devletin bağımsızlığı noktasında da şüphe duymaktadır. Bu yüzden de facto tanıma, kesin bir tanıma yapmak noktasında çekimser kalınan tanımayı ifade etmektedir. De facto tanımada devletler arasında ekonomik ilişkiler gibi konularda iş birliği gerçekleşse de diplomatik konularda bir ilişki kurulduğundan söz edilemez.³⁰⁴

Tanıma işleminin esasen de jure veya de facto biçiminde olması, özü itibariyle her iki tanıma türünde farklı pratik sonuçlar doğurmaktadır. De jure ve de facto tanıma

³⁰⁰ Eminoglu, s. 127-128.

³⁰¹ Abdullah Kıran, “Uluslararası Hukukta Devletleri Tanımaya ve Tanımaya Türleri”, *Social Sciences Studies Journal*, Vol. 3, Issue: 5, Year: 2017, (pp. 1083-1098), p. 1085.

³⁰² Özçelik, Pataraya, s. 12.

³⁰³ Kıran, s. 1085.

³⁰⁴ Özçelik, Pataraya, s. 12-13.

arasındaki farklar çoğu durumda belirgin değildir. Nitekim kimi tanıma işlemini ne de jure ne de de facto olarak tanımlamak kolay değildir.³⁰⁵

Son olarak uluslararası hukuk düzeni, tanıma kavramının varlığı neticesinde, bir devletin, uluslararası sistemde varlık kazanması ve fiili egemenliğini sağlaması dolayısıyla kazandığı edimlerini, üçüncü devletlerin, hukuksal olarak kabul etmesine imkân tanımaktadır. Diğer bir söyleyişle, uluslararası hukuk düzeni tarafından, tanıma işlemini gerçekleştiren devlet açısından, tanınan devletin kendi ülkesi üzerinde kurmuş olduğu egemenliğin, meşru bir egemenlik olduğu onaylanmış olmaktadır. Aynı zamanda bir ülkenin sahipliği konusu, uluslararası yargı ve hakemlik kararlarında ele alınırken asıl dayanak, fiili egemenlikten kaynaklanan uygulamalar olarak kabul edilmektedir.³⁰⁶

3.4. Tanıma ile İlgili İlkeler

Uluslararası hukukta tanınma sorunu, devletlerin ayrı zamanlarda ve değişik sebeplerle ortaya çıkması nedeniyle farklı görünümde şekillenmiştir. Bu kavramın daha açık bir şekilde anlaşılabilmesi için bu kavramla yakından ilişkili olan uluslararası ilişkiler ilkeleri ele alınarak, konunun aydınlatılması sağlanacaktır.

3.4.1. Egemenlik ve Toprak Bütünlüğü İlkesi

Egemenlik, devletlerin sahip oldukları toprakları üzerinde otoritesi anlamına gelmekle birlikte, egemenliğin de farklı ayrımlara tabi tutulduğu bilinmektedir. Bu ayrımlar neticesinde egemenlik, gerçek, yasal, siyasi ve popüler egemenlik olarak 4 farklı şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu egemenlik türlerini kısaca açıklayacak olursak, gerçek egemenlikte devletin başındaki kişinin, kanun yapma yetkisine sahip olduğu ve bu yetkinin mutlak olduğu bilinmektedir. Yasal egemenlik türünde ise, devletin parlamento gibi bazı kurulları olup, kanun ve yasalar bu kurullar tarafından koyulur ve uygulanır. Siyasi egemenlik, seçimlerle yakından ilgilidir. Siyasi partiler, seçmenler, yasal egemenliğin dayandığı bu güçle bağlantılıdır. Popüler egemenlik türü ise, devlet ve vatandaşlar arasındaki ilişkiden kaynaklanmaktadır. Bu egemenlik türü,

³⁰⁵ Kıran, s. 1085.

³⁰⁶ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Yayınları, Ankara, 1989, s. 203-204.

vatandaşların düzenledikleri protesto, gösteri, seçimlere katılma gibi çeşitli yollarla ortaya çıkabilir. Bu egemenlik türleri dışında egemenliğin bir diğer ayrımı olarak iç ve dış egemenlik de bir ayrım türüdür. İç egemenlik türünde devlet, kendi sahip olduğu toprak sınırları dâhilinde ülkesi adına gerekli kararları almak ve yasalar çıkarmak ve devletin sahip olduğu maddi manevi tüm kaynaklarını yönetmekte özgürdür. Dış egemenlik ise bir devlete, diğer devletlerle iş birliği yapma noktasında özgür politikalar belirlemeyi, diplomatik nitelikte anlaşmalar yapmayı, savaş ve barış gibi ülkesiyle diğer ülkeler arasında önemli kararları alabilmeyi mümkün hale getirmektedir.³⁰⁷

Devletlerin yıkılması, birleşmesi ve ayrılması gibi nedenlerle birçok yeni devletin ortaya çıkmasıyla, bu devletler arasında uluslararası öneme sahip bazı sorunlar yaşanmaya başlamıştır. Bu sorunlar arasında en önemli olanlardan bir tanesi de devletlerin iç ve dış egemenlikleri dolayısıyla sahip oldukları hakların kullanımı konusudur. Egemenlik sebebiyle ortaya çıkan bu haklar, Leviathan'dan itibaren her zaman güncel bir sorun olarak uluslararası hukukun gündeminde yer alan tartışmalardan biri olmayı başarmıştır. Self determinasyon hakkını da yakından ilgilendiren egemenlik kavramı, çoğu zaman kendi kaderini tayin hakkının karşısında bir yer olsa da self determinasyon hakkının temelinde egemenlik fikri yer almaktadır. Zaman içerisinde sömürge durumunda ve başka bir devletin hükümranlılığı altında bulunan milletler ve halklar, kendi toprakları üzerindeki bu girişimleri bertaraf etmek, kendi fiili ve siyasi egemenliklerini yeniden ele geçirmek için birçok mücadele vermiştir.³⁰⁸

Toprak bütünlüğünün ihlali konusunda dünya kamuoyunu meşgul eden meselelerden bir tanesi Kırım sorunudur. 1994 yılında yürürlüğe giren Nükleer Silahların Sınırlandırılması Antlaşması sonucunda taraflarca imza altına alınan Budapeşte Mutabakatı ile birlikte Rusya, bu mutabakattan kaynaklanan garantörlüğü sebebiyle yükümlülükleri olduğunu bahane ederek, Kırım'ın iç içlerine müdahale etme hakkını kendinde görmüştür. Bu doğrultuda Rusya tarafından gerçekleştirilen birçok girişim olmuş ve bu girişimler sebebiyle Rusya, bazı ihlallerin gerçekleşmesine neden olmuştur. Ukrayna adına Leonid Kuçma, Rusya Federasyonu adına Boris Yeltsin, Britanya ve Kuzey İrlanda adına John Major ve ABD adına William J. Clinton'ın imzalamasıyla uygulanabilir hale gelen bu Mutabakatın ilk iki maddesi, Ukrayna'nın

³⁰⁷ Özçelik, Pataraya, s. 5.

³⁰⁸ Harun Koçak, *Güney Batı Afrika'dan Kosova'ya Uluslararası Adalet Divanı'nda Self Determinasyon Hakkı*, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2019, s. 46-48.

egemenliğine ve bu egemenlikten kaynaklanan diğer haklarına saygı duyulmasını, bağımsızlığına riayet ederek güç kullanımında bulunulmamasını düzenlemiştir. Rusya bu mutabakatın tarafı olsa da Kırım'daki çıkarları nedeniyle sözleşmeyi uygulamayarak, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü ihlal etmiş, mutabakatın gereklerini yerine getirmemiştir.³⁰⁹

Kırım'ın 2014'te gerçekleşen seçimler neticesinde Rusya'ya bağlanmasıyla toprak bütünlüğü sorunu yeniden gündemdeki yerini almıştır. 16 Mart'ta gerçekleşen referandumun geçerliliği noktasında Kırım'ın Rusya'ya katılma kararı açıkça hukuka aykırı bir karardır. Nitekim 1996 yılında Ukrayna Parlamentosunun kabul ettiği Anayasada, KÖC tarafından alınan kararlar Ukrayna Anayasasına uygun olmak zorunda olduğu gibi, 1996 Anayasası'nın 1. ve 2.maddelerinde Ukrayna'nın egemenliği, toprak bütünlüğü ve bağımsızlığının korunmasına yönelik getirilen bu hükümlerle Kırım'ın, Rusya'ya katılım kararı Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne aykırıdır. Aynı zamanda Ukrayna'nın sınırlarının değişmesine neden olacak bir karar olması nedeniyle de yine Ukrayna Anayasası'nın 73.maddesinde ifade edilen “Ukrayna'nın topraklarının değiştirilmesi ile ilgili konularda tüm Ukrayna sathında yapılacak bir referandum ile münhasıran karar verilir”³¹⁰ hükmüne de aykırılık teşkil ettiği açıktır.³¹¹

3.4.2. Kendi Kaderini Tayin Hakkı İlkesi

Uluslararası hukukta “milletler” yahut “milliyetler prensibi” (*principe des nationalites*) şeklinde anılagelen bu ilke, uluslararası kamuoyunda devletleri ilgilendiren önemli bir gündem olması nedeniyle bugün dahi, yeni devletlerin kurulmasında büyük bir rol oynayan self-determinasyon ilkesinin temelinde yer alarak bu ilkenin köklerini oluşturmuştur. Daha çok, 1789'da gerçekleşen Fransız İhtilali'yle birlikte, o dönemde neredeyse farklı kıtalara kadar uzanan topraklara sahip birçok ülke ve imparatorlukların yıkılmasına ve her milletin kendi bağımsız devletini kurma yolunda mücadele etmesinde öncü bir ilke olmuştur. Self determinasyonun ihtiva ettiği anlamın ne olduğu sorusuna

³⁰⁹ Taşdemir, Özer, s. 53.

³¹⁰ Ukrayna Anayasası Türkçe metni, s. 309.

³¹¹ Aydınğün, Acicbe, s. 260-263.

kısaca cevap vermek gerekirse, bir ülkede yaşayan farklı bir halkın, kendi yönetimlerini özgürce seçebilmeleridir.³¹²

1918 yılı başlarında, 1. Dünya Savaşı'nda yer alan devletlerin neredeyse tamamının barış istemeye başlamasıyla birlikte, ABD Başkanı Woodrow Wilson barışın hangi temeller üzerine inşa edileceğini gösteren ilkeleri ortaya koymak adına Ocak 1918'de tarihe "Wilson İlkeleri" veya "Wilson'un 14 Noktası" olarak geçen görüşlerin neler olduğunu açıklamıştır. Belirlenen bu ilkelere göre, savaş neticesinde yapılacak olan barış antlaşmaları açık diplomasi esasına dayanarak aleni bir şekilde gerçekleştirilmeli, silahlanmalar karşılıklı olarak azaltılmalı, bu amaçla devletler birbirine güvence vermeli ve tüm devletlerin siyasi bağımsızlık ve toprak bütünlüklerinin muhafazasını güvence altına almak amacıyla uluslararası bir örgüt kurulmalıdır. ABD ve Almanya, bu ilkeler ışığında bir barışın gerçekleşmesinin istese de İtilaf Devletleri'nin her birinin kendi lehine hesapladığı çıkarlarının olması, barış anlamında bir sonuca varılmasının önünde engellere yol açıyordu.³¹³

Zamanla İtilaf Devletleri'nin zafere ulaşma noktasında ümitlerinin azalması ve imparatorlukların bünyesindeki farklı ulusların bağımsızlık istekleri neticesinde Alman ve Avusturya hükümetleri, Wilson tarafından dile getirilen "On Dört İlkeyi" resmen kabul etseler de bazı maddeler üzerinde anlaşmaya varılmak için yapılan pazarlıklar, savaşın sonlanmasının 11 Kasım 1918'e kadar ertelenmesine neden olmuştur. Bu süreç sonrasında meydana gelen devrimler sebebiyle imparatorlukları devrilmiş olan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin hepsi, siyasi ve ekonomik bir karışıklığa sürüklenmiştir.³¹⁴

İtilaf Devletleri, yaptıkları gizli anlaşmalarla, savaş sonrası elde etmeyi planladıkları toprakları aralarında paylaşmış ve bunda ısrarcı olmuşlardır. Açık bir anlaşma ve diplomatik usullerin gerekliliğini ön planda tutan Wilson İlkeleri'ne göre böyle bir tutum, ulusların kendi kaderlerini tayin edebilecekleri kuralının da ihlali demektir. Sınırların belirlenmesi ve anlaşmaya varılmasının kolay olmadığına anlaşılması üzerine Wilson, bir Milletler Cemiyeti'nin hukuksal yöntemler benimseyerek, barışın sağlanabileceğini düşünmüştür. Savaşın kazananları arasında çıkan ihtilaflar neticesinde İtilaf Devletleri, barış görüşmelerini kendi içlerinde yaparak

³¹² Şöhret, s. 7.

³¹³ Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, 4.Baskı, İstanbul, 1995, s.508-509.

³¹⁴ William H. McNeill, *Dünya Tarihi*, Çev. Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi, 6.Baskı, Kasım, 2002, s.773-772.

neticeyi belirlemeyi kararlaştırmış ve bu amaçla gerçekleştirilecek konferans yeri olarak Paris'i seçmişlerdir.³¹⁵

Milliyetler prensibi her ne kadar uluslararası hukuk içinde bağlayıcı bir norm haline gelmemiş olsa da 1. Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen siyasi gelişmeler bu prensibin “milletlerin kendi kaderini bizzat tayin hakkı” (right of self determination) olarak anılmasına zemin hazırlamıştır. Anılan bu hakkın uluslararası hukukta birtakım şartları sağlaması dahilinde kabul edildiği gözlenmektedir. Self determinasyon hakkının başlangıç noktası ABD başkanı Woodrow Wilson'un 8 Ocak 1918 tarihinde ABD kongresinde yaptığı konuşmada ifade ettiği 14 maddelik bildirin 5. maddesi olarak kabul edilir. Nitekim bu ilkeye göre “hiçbir yönetim veya grup, bir halkın yaşadığı bölgenin kendisine ait olduğuna karar verme yetkisine sahip değildir.”. Aslında self-determinasyon ilkesine siyasi istikrarsızlığa ve isyan girişimlerine sebep olabileceği kaygılarıyla Milletler Cemiyeti'nin kuruluş antlaşmasında yer almamıştır. Ayrıca bahse konu kuruluş antlaşmasının 10. maddesinde de vurgulandığı gibi “Cemiyet Üyeleri, bütün Cemiyet üyelerinin ülke bütünlüklerine ve şimdiki siyasal bağımsızlıklarına saygı göstermeyi ve bunları dışarıdan gelecek herhangi bir saldırıya karşı korumayı yükümlenirler. Saldırı, saldırı tehdidi ya da tehlikesi durumunda, Konsey, bu yükümlülüğün yerine getirilmesini sağlayacak yolları belirtir.” hükmüne yer vermektedir. Bu madde ile üye devletlerin toprak bütünlüğünün açık bir şekilde garanti altına alındığı ve Cemiyetin garantiyi sağlamakla görevli olmasının, siyasi bir argüman olarak önem arz etmekle beraber, azınlıklar açısından kendi kaderini belirleme ilkesinin uluslararası hukukta bu dönem itibarıyla kabul görmediği ileri sürülebilir.³¹⁶

ABD başkanı Wilson'a göre, halk, üzerinde yaşadığı toprağın geleceğini kendi iradesiyle seçebilmelidir. Wilson her ne kadar bu fikri savunmuş olsa da I. Dünya Savaşı'nın oluşturduğu ortamda devletler, kendi çıkarlarını düşünmeyi tercih etmiş ve Wilson bu düşünceleri Milletler Cemiyeti'nde de karşılık bulmamıştır. II. Dünya Savaşı'yla oluşan yeni düzen ise Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurulmasını sağlamış

³¹⁵ Uçarol, s. 508-509.

³¹⁶ Şöhret, 79-80.

ve bu örgüt, kurucu anlaşmasında da bu ilkeye yer vererek self determinasyon ilkesini benimsemiştir.³¹⁷

Self determinasyon hakkı, günümüze kadar birden fazla anlaşma metninde yer alan bir ilke olarak önemini korumuştur. Bu metinler arasında en çok önem atfedilense kuşkusuz Birleşmiş Milletler Kurucu Antlaşması³¹⁸ olmuştur. BM Kurucu Antlaşması'nın amaçlarından bahsedilen ilk maddesinde, halkların hak eşitliği neticesinde kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesine değinilmiş ve bu doğrultuda barışı, tüm halklar arasında ve tüm dünyada yaygınlaştırmayı hedeflemiştir. BM Kurucu antlaşmasının Uluslararası Ekonomik ve Sosyal İşbirliği başlıklı IX. Bölümünde yer alan, 55 ve 56.maddelerde de Birleşmiş Milletler'in, istikrarın ve refahın sağlanması için halkların geleceklerini kendi belirleme ilkesi temelinde, aralarında dostane ilişkilerin gerçekleşmesi ve bu ilişkilerin gerekli refah koşullarını sağlayacağından bahsedilmiştir. Bu maddeler iş birliğini artırmanın yanında bu hakkın saygı duyulmayı hak eden bir hak olduğunu da belirtmiştir. 56.madde ise bu sorumluluğun gerçekleşebilmesi için BM üyesi her devletin, örgütle iş birliği yapması gerekliliğini vurgulamıştır.³¹⁹ BM Antlaşması her ne kadar self determinasyon ilkesine yer vermiş ve devletlerin gözetmesi gereken bir ilke olduğuna vurgu yapmışsa dahi, self determinasyon hakkını kullanmak isteyen devletler lehine, bu hakkın kullanımını sağlayacak yasal düzenlemeler içermemiştir. Bu bakımdan Birleşmiş Milletler Antlaşması bünyelerinde bu türden milletler bulundurun devletlere, bu halklara self determinasyon hakkını kullandırmaları açısından bir çağrı niteliği taşımaktadır da diyebiliriz.

BM Antlaşması'nda halklara tanınmış yasal bir hak olarak self determinasyondan söz edemesek de bu ilkenin, uluslararası hukuk tarafından kabul edilen bağlayıcı kurallar arasında yer alması 1966 yılında gerçekleşmiştir. 1966 yılında BM bünyesinde kabul edilen ve İkiz Sözleşmeler olarak isimlendirilen Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin kabul edilmesiyle birlikte meydana gelmiştir. Bahsettiğimiz İkiz Sözleşmeler, tüm halkların kendi kaderlerini belirlemenin kendi hakları olduğunu, kendi siyasal statülerini özgürce

³¹⁷ Murat Ercan, "Uluslararası Hukuk Normları Bağlamında Kırım Meselesi: Self Determinasyon Mu? İlhak Mı?", *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*, Number: 36, p. 95-113, 2015, (pp. 95-114), p. 95-114.

³¹⁸ Charter of the United Nations, <https://www.un.org/en/charter-united-nations/index.html>, (Erişim Tarihi: 10.02.2020).

³¹⁹ Koçak, *Güney Batı Afrika'dan Kosova'ya Uluslararası Adalet Divanı'nda Self Determinasyon Hakkı*, s. 27.

seçebileceklerini ve her türlü ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini de özgür bir biçimde sağlayabileceklerini hüküm altına almıştır. Bu sayede self determinasyon hakkı herkesi kapsayan bir hak olmak ve sözleşmenin tarafı olan tüm devletlere de bu hakka saygı duymayı bir sorumluluk olarak yüklemektedir.³²⁰

Self determinasyon hakkı, aynı zamanda, devlet egemenliği ve müdahale kavramlarıyla yakinen ilintilidir. Nitekim bu hususa ilişkin Batı tipi devlet egemenliğinin belli başlı özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler, uluslararası toplum içindeki devletlerin eşitliği, içişlerine müdahale ile ilgili genel bir yasak, devletlerin toprak bütünlüğü ve uluslararası sınırların dokunulmazlığı hususlarıdır. Ancak devletler, uluslararası hukuk ve uluslararası örgütler tarafından getirilen bazı sınırlamalar göz ardı edemeyecek bir biçimde egemen oldukları için, buna karşılık meşru bir temele dayanmakta olan self determinasyon hakkının kullanılmasına ilerleyen vadede engel olunamayabilir.

Self-determinasyon ilkesini iki farklı açıdan incelemek gerekmektedir. Nitekim self determinasyon kavramının iki farklı anlamı bulunmaktadır. Self-determinasyon ilkesini ilk anlamı, devletin kendi içindeki siyasi yapılaşmadan kaynaklı olup, devletin herhangi bir baskı ya da dış müdahale olmadan, kendi yönetimini kendinin belirleyebilmesidir. Dolayısıyla halklar, kim tarafından devletin yönetilmesi gerektiğini serbestçe seçebilmelidirler. Birinci anlamıyla Self-determinasyon ilkesi, halkın örgütlenmesine ilişkin olup, bir halkın dilediği yönetim biçimini, herhangi bir dış baskı olmadan, seçmesi hakkı bulunduğunu belirtmektedir. Self-determinasyon ilkesinin diğer anlamı ise, bir halkın kendi devleti içerisindeki yönetimi özgürce seçebilmesi değil, kendi bağımsız devletini kurabilmesi yahut hangi devlet tarafından yönetilmek istiyorsa o devlete bağlanmayı seçebilmesidir. Self determinasyon ilkesinin bu ikinci kullanımı bazı kurallar çerçevesinde sınırlandırılmıştır.³²¹

Yukarıda bahsi geçen ilkeler ışığında da Kırım'da yaşanan ilhakın uluslararası camiada kabul görmediğini ifade edebiliriz. Nitekim BM Genel Kurulu 16 Aralık 2021 tarihli ve oy çokluğu ile aldığı karar ile Kırım'daki insan haklarına dair yenilenmiş karar tasarısı kabul edildi. Bahse konu karar için 65 ülke evet, 25 ülke hayır, 85 ülke ise çekimser oy kullandı. Bu kararda, Rusya'nın Kırım'da bulunmasının geçici bir işgal

³²⁰ Abdullahzade, s. 164.

³²¹ Pazarcı, s. 9.

niteliği taşıdığı ifade edilmiştir. Anılan bu kararda Kırım'ın ilhak edilmesinin uluslararası hukukun kaba bir ihlali olduğundan bahisle Kırım'ın derhal Ukrayna'ya iade edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Nitekim bu çalışmamızda Rusya'nın Kırım üzerindeki ilhak girişiminin neden uluslararası hukuk ilkelerine aykırılığı değerlendirilerek hem self determinasyon ilkesi hem de Ukrayna bağlamında toprak bütünlüğü ilkesine aykırılık teşkil eden Kırım'ın ilhakı irdelenmiştir.

Şekil 9: BM 76.Genel Kurulu 16 Aralık 2021 Tarihli Kararı Ülkelerin Oyları

Voting Ended		16-Dec-21		17:13:30		
Item 74(c) - A/76/462/Add.3 DR III						
Situation of human rights in the temporarily occupied Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol,						
AFGHANISTAN	X CAMEROON	+ FINLAND	X KUWAIT	X NEPAL	- SAUDI ARABIA	+ UKRAINE
ALBANIA	+ CANADA	+ FRANCE	- KYRGYZSTAN	+ NETHERLANDS	X SENEGAL	X UNITED ARAB EMIR...
ALGERIA	X CENTRAL AFR REP...	X GABON	X LAO PDR	+ NEW ZEALAND	- SERBIA	+ UNITED KINGDOM
ANDORRA	X CHAD	X GAMBIA	+ LATVIA	- NICARAGUA	X SEYCHELLES	X UNITED REP TANZA...
ANGOLA	X CHILE	+ GEORGIA	LEBANON	X NIGER	X SIERRA LEONE	+ UNITED STATES
ANTIGUA-BARBUDA	- CHINA	+ GERMANY	X LESOTHO	X NIGERIA	X SINGAPORE	X URUGUAY
ARGENTINA	X COLOMBIA	X GHANA	+ LIBERIA	+ NORTH MACEDONIA	+ SLOVAKIA	UZBEKISTAN
ARMENIA	- COMOROS	+ GREECE	X LIBYA	+ NORWAY	+ SLOVENIA	+ VANUATU
AUSTRALIA	CONGO	X GRENADA	+ LIECHTENSTEIN	X OMAN	X SOLOMON ISLANDS	- VENEZUELA
AUSTRIA	+ COSTA RICA	+ GUATEMALA	+ LITHUANIA	X PAKISTAN	X SOMALIA	X VIET NAM
AZERBAIJAN	X COTE D'IVOIRE	X GUINEA	+ LUXEMBOURG	+ PALAU	X SOUTH AFRICA	X YEMEN
BAHAMAS	+ CROATIA	X GUINEA-BISSAU	X MADAGASCAR	+ PANAMA	X SOUTH SUDAN	X ZAMBIA
BAHRAIN	- CUBA	+ GUYANA	X MALAWI	PAPUA NEW GUINEA	+ SPAIN	- ZIMBABWE
BANGLADESH	+ CYPRUS	HAITI	X MALDIVES	X PARAGUAY	- SRI LANKA	
BARBADOS	+ CZECH REPUBLIC	+ HONDURAS	X MALI	X PERU	- SUDAN	
BELARUS	- DEM PR OF KOREA	+ HUNGARY	- MALI	- PHILIPPINES	X SURINAME	
BELGIUM	DEM REP OF THE C...	+ ICELAND	+ MALTA	+ POLAND	+ SWEDEN	
BELIZE	+ DENMARK	- INDIA	+ MARSHALL ISLANDS	+ PORTUGAL	+ SWITZERLAND	
BENIN	X DJIBOUTI	X INDONESIA	X MAURITANIA	X QATAR	- SYRIAN ARAB REP...	
BHUTAN	DOMINICA	- IRAN (ISLAMIC REP...	MAURITIUS	X REP OF KOREA	X TAJIKISTAN	
BOLIVIA	X DOMINICAN REP...	X IRAQ	X MEXICO	+ REP OF MOLDOVA	X THAILAND	
BOSNIA-HERZEGOVIA...	X ECUADOR	+ IRELAND	+ MICRONESIA (FS)	+ ROMANIA	TIMOR-LESTE	
BOTSWANA	X EGYPT	+ ISRAEL	+ MONACO	- RUSSIAN FED...	TOGO	
BRAZIL	X EL SALVADOR	+ ITALY	X MONGOLIA	X RWANDA	X TONGA	
BRUNEI DARUSSALAM...	EQUATORIAL GUINEA	X JAMAICA	+ MONTENEGRO	X SAINT KITTS-NEVIS	X TRINIDAD-TOBAGO	
BULGARIA	- ERITREA	+ JAPAN	MOROCCO	X SAINT LUCIA	X TUNISIA	
BURKINA FASO	+ ESTONIA	X JORDAN	X MOZAMBIQUE	X SAINT VINCENT-GR...	+ TURKEY	
BURUNDI	ESWATINI	- KAZAKHSTAN	X MYANMAR	+ SAMOA	TURKMENISTAN	
CABO VERDE	- ETHIOPIA	X KENYA	X NAMIBIA	+ SAN MARINO	TUVALU	
CAMBODIA	X FIJI	X KIRIBATI	X NAURU	SAO TOME-PRINCIPE	X UGANDA	
+ IN FAVOUR:65		- AGAINST:25		X ABSTENTION:85		

Kaynak: <https://qha.com.tr/kirim/bm-genel-kurulu-kirim-daki-insan-haklarina-dair-yenilenmis-karar-tasarisini-kabul-etti/361301/>.

SONUÇ

11 Eylül 2001 tarihinde ABD’de gerçekleştirilen terör faaliyetlerinin ardından ABD’nin kendi karşısında görerek düşman ilan ettiği ülke ve örgütlere karşı dış politikasında ve askeri operasyonlarında daha şahin bir pozisyon alması Dünya açısından dengelerin tekrardan değişmesine yol açmıştır. Nitekim yıllardan beri süregelen ve 11 Eylül 2001 tarihine kadar da fark edilir olan ABD ve Rusya arasındaki soğuk savaş ve sonrasına ilişkin dönem artık ABD’nin hakimiyet alanlarını genişletmeye başlamasına müteakip olarak Rusya Federasyonu’nun da buna karşılık Sovyetler zamanından itibaren kendi doğal hakimiyet alanı olarak gördüğü ve bu teze dayanarak bu bölgelerde kendi otoritesini zayıflatabilecek ihtimalleri ortadan kaldırmaya yönelik bir politika belirlemesine yol açmıştır.

Bu çerçevede, Rusya bir yönüyle hem sınır komşusu olan hem de Sovyet Rusya zamanında hakimiyeti altında olan ülkelerin, günümüz siyasi konjonktüründe özellikle ABD eksenli NATO ve AB ile yakınlaşarak ilişkilerini güçlendirmesini kendi bağımsızlığı üzerinde mutlak bir tehdit olarak görmektedir.

Rusya bu bağlamda Ukrayna ve onun bir bölgesi olan Kırım üzerinde yukarıda izah edilen sebepler doğrultusunda dış politika ve siyaset geliştirmiştir. Nitekim Ruslar tarihten beri Ukraynalılar ile bir rekabet halinde ve asıl Rusların kendileri oldukları iddiası ile Ukraynalıları küçük kardeş olarak görerek kendilerini koruyucu pozisyonda konumlandırmaktadırlar. Tarihte olduğu gibi bugünde Rusya-Ukrayna arasındaki bu ilişki sorunlara yol açmaktadır.

Öte yandan 2013 yılına gelindiğinde, Ukrayna’da yaşanan siyasi krizin bir sonucu olarak gerçekleşen Avromeydan olayları neticesinde, hükümetin devrilmesine ve Başkan Yanukoviç’in ülkeyi terk etmesine yol açmıştır. Yanukoviç sonrası Ukrayna’da kurulan yeni hükümet, ülkede yaşanan krizi atlattıysa da Rusya, Ukrayna’daki karışıklığı fırsat bilerek Kırım adasına askeri birliklerini göndermiştir. Bu durum Kırım’da yaşanmakta olan bölgesel sorunların uluslararası bir boyuta taşınmasına neden olmuştur.

Rusya’nın Kırım’da kontrolü ele almasından sonra Rusya’nın bu müdahalesinin asıl amacı olan Kırım’ı ilhak süreci resmen başlamıştır. Nitekim Rusya bu amacı doğrultusunda, Kırım’daki askeri varlığını kullanarak şiddet ve baskı eylemleriyle

meşruiyeti tartışılan bir referandum yapılmasını sağlamıştır. Kırım'da yapılan bu referandum sonucunda Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılarak bağımsızlığı ilan edilmiştir. Bu bağlamda Kırım Meclisi, aldığı bir kararla Rusya'ya katılma talebinde bulunmuştur.

Kırım üzerindeki egemenlik mücadelesi anlamında yaşananlar üzerine uluslararası camiada çeşitli tepkiler oluşmuştur. Başta Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği ülkeleri olmak üzere birçok devlet tarafından, Kırım'da gerçekleştirilen referandumun sonucu ve Kırım Meclisi'nin Rusya'ya katılma talebinin meşruiyeti sorgulanmıştır. Rusya ise Kırım halkının self determinasyon hakkını kullandığından bahisle referandumun hukuka uygun olarak gerçekleştiğini ve Kırım'ın Rusya'ya katılmasının meşru olduğunu savunmuştur.

Kırım'ın ilhakının meşruluğu hususunda asıl mesele Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılmasında self determinasyon hakkı kullanıp kullanamayacağı noktasında toplanmaktadır. Self determinasyon hakkının kullanılması ancak uluslararası hukuk bağlamında şartlarının varlığı değerlendirilerek sonuca varılması gereken bir konuyu oluşturmaktadır. Ayrıca bir bölgenin egemenliği altında olduğu devletten ayrılarak başka bir devletin egemenliğini kabul etmesi, önceki egemen devletin toprak bütünlüğü ilkesinin de ihlalini gündeme getirecektir.

Kırım'da yaşanan süreç uluslararası hukuk kuralları bağlamında değerlendirildiğinde Kırım'da yapılan referandum uluslararası gözlemciler eşliğinde gerçekleştirilmemiştir. Rusya'nın Kırım'a asker çıkarması, Ukrayna'da yaşanan karışıklıklar sonucu kendi Rus asıllı vatandaşlarını korumak için müdahale ettiğini öne sürmesi ise bu durumu kullanarak kendi güç kullanımını meşru bir temele dayandırmak istediğini göstermektedir.

Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılarak Rusya'ya katılma talebini yorumlarken Kırım'ın self determinasyon hakkının hukuka uygunluğunu değerlendirmek gerekir. Nitekim bir toplumun self determinasyon hakkı kullanabilmesi için öncelikli olarak sömürge altında bir topluluk olması gerekmektedir.

Ukrayna Anayasası açısından self determinasyon hakkında bir değerlendirme yapıldığında ise açıkça bu hakkın kullanımın yasalara aykırı bir nitelik taşıdığı ortadadır. Ukrayna Anayasası'nın ilgili maddelerinde Ukrayna'nın bir bölgesine ilişkin yapılacak referandumun Ukrayna halkının tümünü kapsayacak şekilde düzenlenmesi gerektiği ve referandum ilan etme hakkının Ukrayna Yüksek Meclisi ve Ukrayna Cumhurbaşkanı'na

ait olduğu hükümleri yer almaktadır. Kırım'da gerekleŒen referandum ise bu hükümler gözetilmeksizin Ukrayna Anayasası ihlal edilmiŒtir. Her ne kadar Kırım yönetimi Yanukoviç hükümetinin deėiŒmesi sonrasında Ukrayna Anayasası'nın geçerli olmadığını  ne sürse de bu durum Rusya'yla birleŒme giriŒimini meŒrulaŒtırma isteminden ileri gelmektedir.

Kırım'ın Rusya'ya bağlanması ile sonuçlanan süreç uluslararası hukukun bir diğer önemli kuralı olan toprak bütünlüğü ilkesine de aykırıdır. Nitekim Ukrayna Anayasası'nda Kırım'ın Ukrayna'nın bir parçası olduğu açıkça zikredilmiŒ olup 2014 yılında yaŒanan bu ilhaka kadar Rusya'nın ve Kırım'ın bu konuda itirazları olmamıŒtır. Ancak 2014 yılına gelindiğinde Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi, hali hazırda Ukrayna toprak bütünlüğüne yönelik bir tehdit niteliğindedir.

Rusya, Kırım Parlamentosu'nun verdiği bağımsızlık kararının hukuka uygun olduğundan bahisle özellikle Kosova'nın aldığı bağımsızlık kararının BM tarafından uygun bulunmasını örnek göstererek meŒruluk iddiasında bulunmaktadır. Ancak Kosova ile Sırbistan Cumhuriyeti arasında önceden beri süregelen bir atıŒma ortamının mevcut olması ve Kosova'nın aldığı bağımsızlık kararının uluslararası hukuk kurallarına uygun olması BM'nin Kosova'nın bağımsızlığını meŒru görmesine dayanak saėlamıŒtır. BM Kırım'da yaŒananların ise Kosova örneğinden farklı olarak ele alınması gerektiğini ve Kırım'daki sürecin Kosova'nın bağımsızlık sürecinde yaŒananlarla aynı Œartları taŒımaktan uzak olduğu kanaatinde-dir.

Kırım'da yaŒanan Rusya müdahalesi öncelikle Kırım'ın Ukrayna bağlamındaki statüsünün deėiŒtirilmesini sağlayarak Rusya tarafından Kırım'ın ilhak edilmesine yol amıŒtır. Rusya'nın gemiŒten bugüne Kırım üzerinde var olan emelleri Ukrayna'nın içinde bulunduğu karıŒık siyasi konjonktürde fırsat bilinerek bir oldubittiye getirilmiŒtir.

Sonuc olarak Kırım'ın ilhakı her ne kadar BM ve uluslararası camiada meŒru görülmese de Kırım sorununun çözümüne iliŒkin olarak uluslararası hukuk bağlamında gözle görülür bir yaptırım yahut giriŒim bulunmamaktadır. Bu eylemsizlik halinin oluŒmasında Rusya'nın uluslararası politikada etki alanının güçlü olması temel nedendir. Bu bağlamda Kırım meselesi uluslararası hukukun meŒru görmediği bir sorun olarak görülmekle beraber bu meselenin çözümünde yeterli mekanizmaların yoksunluğu aŒik r olup Kırım'ın ilhakı güncel bir mesele olmaya devam etmektedir.

Her ne kadar BM günümüzde, Kırım'ın ilhakına karşı daha fazla tepki vermeye başlamış olsa da Rusya'nın tıpkı Kırım'ı ilhak ettiği gibi doğal hakimiyeti gördüğü diğer alanlarda da yayılmacı politikalarına devam etmesi halinde BM ve diğer ülkeler için Kırım'ın ilhakının yalnızca Kırım'ı ilgilendiren bir konu olmadığı daha net anlaşılacaktır.

Son olarak tez çalışmasında geçen birçok hususa ilişkin yeni yapılabilecek akademik çalışma konularında önerilerde bulunabiliriz. İlk olarak, BM, bu tür ilhak ve benzeri girişimler karşısında yaptırımlarının ne kadar etkili olduğu hususunda bir çalışmanın yapılması mümkündür. İkinci olarak ise Rusya Federasyonu'nun dış politika ve siyaseti üzerine araştırma yapılarak, Rusya'nın sonraki hamleleri üzerine bir tartışma konusu belirlenebileceği değerlendirilmektedir. Ayrıca Ukrayna'nın Kırım üzerinde tekrar hakimiyet kurmak amaçlı olarak Batı ile gerçekleştirdiği uluslararası ilişkilerin bu kapsamda incelenmesinde de fayda olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- Abdullahzade Cavid, “Self Determinasyon ve Ayrılma Açısından Kırım Sorunu”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı: 19, Ekim 2014, (ss. 159-206).
- Ağır Osman, Gül Demir, “Rusya Federasyonu’nda Özerk Cumhuriyetlerin Siyasal Yapısı: Tataristan Özerk Cumhuriyeti”, *Ulakbilge*, Cilt 7, Sayı: 33, 2019, (ss.143-163).
- Akman Halil, “Kırım Sivastopol Üssü ve Rus Filosunun Paylaşım Sorunu”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume: 9/1, Winter 2014, (pp. 1-20).
- Aras İlhan, “Avrupa Birliği’nin Kırım’ın İlhakına Bakışı”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Cilt 13, Sayı: 53, Bahar 2017, (ss. 29-50).
- Asker Ali, “Kırım: Zorla Statü Değişikliği”, *Ekoavryasya Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 27, 2014/3, (ss. 4-15).
- Asker Ali, Merve Suna Özel Özcan, “Panslavizmin Çarlık Rusyası’nın ve Sovyetler Birliği’nin Balkan Politikaları Üzerindeki Etkisi”, *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, Sayı: 17, 2016, (ss. 17-46).
- Aydın F.Tutku, “Rusya’nın Kırım’ı İşgali ve Kırım Tatarları”, *Emel Kırım Fikir ve Kültür Dergisi*, Sayı: 246-249, Yıl: 84, Ocak- Aralık 2014.
- Aydınğün İsmail, “Ne Doğu Ne Batı: Hem Doğu Hem Batı”, İçinde: *Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna Türk Dilli Halklar- Türkiye İle İlişkiler*, (Editör: İsmail Aydınğün, Çiğdem Balım), Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 2012.
- Aydınğün İsmail, Ayşegül Aydınğün, *Sovyet Sonrası Ukrayna’da Devlet, Toplum ve Siyaset-Değişen Dinamikler Dönüşen Kimlikler*, Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Terazi Yayıncılık, Mart 2020, Ankara.
- Aydınğün İsmail, Çiğdem Balım, *Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna Türk Dilli Halklar- Türkiye İle İlişkiler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 2012.
- Ayhün Erşahin Ahmet, *Kırım Hanlığı ve Çöküş Sebepleri*, Ensar Neşriyat, İstanbul, Ağustos 2014.
- Azarkan Ezeli, “Devletlerin Tanınması ve 1933 Montevideo Sözleşmesi State Recognition and 1933 Montevideo Convention”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 15, Sayı: 4, 2016, (pp.1055-1068).

- Azarkan Ezeli, "II.Dünya Savaşı Öncesi Dönemde Devletlerin Tanınmasında Etkili Olan Faktörler", *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 17-18, Sayı: 26-27-28-29, Yıl: 2012-2013, (ss. 1-24).
- Baharççek Abdulkadir ve Osman Ağır, "Kırım'ın Rusya'ya Bağlanmasının Rusya'ya Komşu Ülkelere Olası Etkileri", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 52, Kasım-Aralık 2015, (ss. 29-47).
- Benli Zeynep, "Ukrayna'nın Ulus ve Devlet İnşa Süreci ve Küresel Güçlerin Bu Sürece Etkisi", Başkent Üniversitesi, Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2016.
- Bıyık Ömer, "Osmanlı Yönetiminde Kırım (1600-1774)", Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Çağ Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir, 2007.
- Bilener Tolga, "Ulus Devleti Olma Sürecinde Ukrayna", İçinde: *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, (Editör: Erhan Büyükkakıncı), Phoenix Yayınevi, Ankara, Eylül, 2004.
- Bilgiç Mehmet Sadi, "Ukrayna Krizinin Kafkasya'ya Etkileri", İçinde: *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, (Editör: Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yıldırım), Beta Yayınları, İstanbul, Kasım, 2014.
- Büyükkakıncı Erhan, *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, Phoenix Yayınevi, Ankara, Eylül 2004.
- Cabbarlı Hatem, "İki Güç Arasındaki Ukrayna", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 50, Yıl: 2016, (ss. 95-123).
- Çalışkan Burak, *Kırım Raporu: Jeopolitik Rekabette Düşüm Noktası*, Araştırma 109, İnsamer, Ocak 2020.
- Çapraz Hayri, "XIX. Yüzyılda Çarlık Rusya'sının Kırım Politikası", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 11, Güz 2006.
- Çomak Hasret, Atilla Sandıklı, Erdem Kaya, Elnur İsmayilov, "Karadeniz'de Yeni Gelişmeler, Ukrayna Krizi ve Türkiye", İçinde: *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, (Editör: Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yıldırım), Beta Yayınları, İstanbul, Kasım 2014, (ss. 137-168).
- Çomak Hasret, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım, *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, Beta Yayınları, İstanbul, Kasım 2014.

- Dağ Rahman, “Ukrayna ve Suriye Krizlerinin Kesişimi: Rusya ve Türkiye’nin Jeopolitik Mücadelesi”, İçinde: *Karadeniz: 2020 Gelişmeleri Işığında Bölgesel Değerlendirmeler*, (Editör: Özgür Tüfekçi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Temmuz, 2021, (ss. 476-497).
- Dayı Esra, “Siyasi ve Hukuki Boyutlarıyla Sovyet Sonrası Rusya Ukrayna İlişkileri ve Kırım Krizi”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, Aralık, 2019.
- Demir Necati, Osman Kubilay Gül, *Türklüğe Adanmış Bir Ömür: Abdülcemil Kırımoğlu*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2019.
- Demir Sertif, “Ukrayna Krizi: Yeni Küresel Politik Düzenin Başlangıcı”, İçinde: *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, (Editör: Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yıldırım), Beta Yayınları, İstanbul, Kasım, 2014, (ss. 169-190).
- Derman G.S., Y. Ongarova, “Ukrayna’da Siyasi Kriz”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Cilt 11, Sayı: 42, Yaz 2014, (ss. 11-23).
- Dilek Mehmet Sait, “Rusya Federasyonu’nun Kırım Hamlesine Analitik Bakış”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 10/14, Fall 2015, (pp. 245-272).
- Dirik Özgün Sedal, “Soğuk Savaş Sonrası Rus Dış Politikasında Avrasyacılık: Kırım Sorunu”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, Haziran 2019.
- Ekici Hilal, “Kırım Krizi ve Uluslararası Aktörlerin Krize Yaklaşımları”, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, Eylül 2015.
- Emel Fikir Kültür Dergisi*, Zafer Karatay, Şafak Matbaacılık, Sayı: 190, Ankara, Mayıs-Haziran 1992.
- Emel’imiz Kırım Fikir ve Kültür Dergisi*, Sayı: 35, Yıl: 9, Nisan-Mayıs-Haziran 2001.
- Eminoğlu Ayça, “Uluslararası Politikada Devletlerin Tanınması: “Ayrılma” ile Ortaya Çıkan Devletlerde Tanınma Sorunu”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı: 9, Yıl: 2015, (ss. 123-141).
- Emurlayeva Gülşen, “XXI. Yüzyılın Eşiğinde Kırım”, *Emel’imiz Kırım Fikir ve Kültür Dergisi*, Sayı: 35, Yıl: 9, Nisan-Mayıs-Haziran, 2001, (ss. 46-51).
- Ercan Murat, “Uluslararası Hukuk Normları Bağlamında Kırım Meselesi: Self Determinasyon Mu? İlhak Mı?”, *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*, Number: 36, Summer II 2015, pp. 95-113).

- Erdil Bülent, “Yeni Güç Savaşlarının Yeni Karadeniz Stratejileri”, *Karadeniz Araştırmaları*, XV/59, Güz 2018, (ss. 106-136).
- Erdoğan Birsen, “Birleşmiş Milletler Sistemi Ve Azınlık Hakları”, *Avrasya Dosyası*, Cilt 8, Sayı. 1, Yıl: 2002, (ss. 78-91).
- Erol Mehmet Seyfettin, “Ukrayna Kırım Krizi ya da İkinci Yalta Süreci”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Cilt 11, Sayı: 41, Bahar 2014, (ss. 1-14).
- Ertürk Erdem, “Uluslararası Hukukta Tanıma Teorilerinin Eleştirel Değerlendirilmesi”, *Ankara Barosu Dergisi*, Cilt 78, Sayı: 1, 2020, (ss. 191-212).
- Ertürk Erdem, “Uluslararası Hukukta Tanıma Teorilerinin Eleştirel Değerlendirilmesi”, *Ankara Barosu Dergisi*, Cilt 78, Sayı: 1, Yıl: 2020, s.195
- Gafarlı Orhan, *Avrasya Çıkmazı- Yeni Büyük Oyunu Kim Kazanacak?* Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2015.
- Gökçeççek Yöntem Şerife, “Kırım’ın İlhakının Türkiye-Rusya İlişkisine Etkisi”, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.
- Göl Ayla, “Sovyetler Birliği’nde Kırım Tatarlarının Yer Değiştirme Sorunu”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1988.
- Güneş Hakan, *Uluslararası Sorunlar Raporları-I*, Emek ve Toplum Araştırmaları Merkezi, 2014.
- Gürhan Şeyma, “1930’lu Yıllarda SSCB’nin Kırım’da Uyguladığı Sovyetleştirme Politikaları ve Yaşanan Suni Açlık”, *Ulusa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, AUİLS Özel Sayısı, Cilt 1, Sayı: 1, 2017, (ss. 42-58).
- Gürseler Ceren, “Rusya Federasyonu’nda Azınlık Politikaları ve Kırım Tatarları”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Cilt 17, Sayı: 46, Yaz 2015, (ss. 61-77).
- Işık Hasan, Ahmet Doğan, “Genel Türk Tarihinin Kaynaklarından Süreli Yayınlarla Bir Örnek: Kırım Mecmuası”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Cilt 3, Sayı: 3, 2017.
- İnalcık Halil, *Kırım Hanlığı Tarihi Üzerine Araştırmalar 1441-1700*, Kültür Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, Kasım 2017.
- İnanç Zeri, *Uluslararası Belgelerde Azınlık Hakları*, Ütopya Yayınevi, Mart 2014, Ankara.
- Kaboğlu İbrahim Ö., *Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)*, Legal Yayınevi, 10.Baskı, İstanbul, 2015.

- Karadeli Cem, “Bağımsızlık Sürecinde Ukrayna’da Siyasal Dönüşüm ve Meşruluk Kavramı” İçinde: *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, (Editör: Erhan Büyükkakıncı), Phoenix Yayınevi, Ankara, Eylül, 2014, (ss. 343-364).
- Karadeli Cem, “Ukrayna’da Milli Aidiyet, Rekabet ve Azınlıklar”, İçinde: *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, (Editör: Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yıldırım), Beta Yayınları, İstanbul, Kasım 2014, (ss. 113-136).
- Kelkitli Fatma Aslı, “Kırım: Rusya İçin Vazgeçilmez Yarımada”, İçinde: *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, (Editör: Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yıldırım), Beta Yayınları, İstanbul, Kasım, 2014, (ss. 289-308).
- Kemaloğlu İlyas, “21.Yüzyılın Başında Rusya Federasyonu”, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı: 2, 2016, (ss. 1-14).
- Keskin Mustafa, “Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Rus Dış Politikası: Ukrayna Müdahalesi”, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt 3, Sayı: 2, 2015, (ss. 45-62).
- Keskin Şahin, *Ukrayna’daki Kriz ve AB Rusya İlişkileri*, Cinius Yayınları, Haziran, 2017.
- Kıran Abdullah, “Uluslararası Hukukta Devletleri Tanıma ve Tanıma Türleri”, *Social Sciences Studies Journal*, Vol. 3, Issue: 5, Year: 2017, (pp. 1083-1098).
- Kırımlı Hakan, “Kırım”, içinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 25, TDV Yayınları, Ankara, 2002, (ss. 458-465).
- Kireççi M.Akif, Selim Tezcan, *Kırım’ın Kısa Bir Tarihi*, Çev. Can E. Çekiç, SFN Yayıncılık, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Ankara, 2015.
- Koçak Harun, *Güney Batı Afrika’dan Kosova’ya Uluslararası Adalet Divanı’nda Self Determinasyon Hakkı*, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2019.
- Koçak Zülfiye, “1787-1792 Osmanlı Rus Savaşında Değişen Dengeler ve Yaş Antlaşması”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt 32, Sayı: 2, 2017, (ss. 459-490).
- Konak Ali, “Kırım’ın İlhakı ile Sonuçlanan Ukrayna Krizi ve Ekonomik Etkileri”, *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4 Sayı:8, Haziran 2019, (ss. 80-93).
- Kuşçu Işık, “Kırım’ın Rusya’ya Katılımının Bölgesel ve Küresel Etkileri”, İçinde: *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, (Editör: Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yıldırım), Beta Yayınları, İstanbul, Kasım, 2014, (ss. 309-334).
- Kuzucu Serhat, *Kırım Hanlığı ve Osmanlı-Rus Savaşları*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2013.

- Maksudoğlu Mehmet, *Kırım Türkleri*, Ensar Yayıncılık, Aralık 2009.
- Mcneill William H., *Dünya Tarihi*, Çev. Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi, 6.Baskı, Kasım 2002.
- Mızrak Dilan, “Azınlık Hakları ile Yerli Halkların Haklarının Kollektif Hak Kullanımı Çerçevesinde Karşılaştırılması”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı: 2, 2018, (ss. 631-664).
- Olçar Kemal, *Karadeniz Politikaları ve Türkiye Ukrayna Stratejik İlişkileri*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Aralık 2017.
- Özarslan Bahadır Bumin, “Soğuk Savaş Sonrasında Kırım’ın ve Kırım Tatar Türklerinin Statüsü”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 10, Sayı: 39, 2014, (ss. 97-135).
- Özcan Kemal, *Kırım Dramı*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, Şubat 2014.
- Özçelik Ali Onur, Anzhela Pataraya, “Tanınma Sorunu Yaşayan Devletler Açısından Egemenlik ve Tanınma Konusunun Kavramsal Analizi”, *Alternatif Politika Dergisi*, Cilt 11, Sayı: 1, Şubat 2019, (ss. 1-31).
- Özçelik Sezai, “II.Soğuk Savaş ve Kırım’daki Jeo-Stratejik Gambit: Rusya’nın Stratejik Derinliği Bağlamında Kırım’ın İşgali ve Kırım Tatarları”, İçinde: *Karadeniz ve Kafkaslar: Riskler ve Fırsatlar- Ekonomi, Enerji ve Güvenlik*, (Editör: Osman Orhan), Tasam Yayınları, İstanbul, Temmuz 2018.
- Özçelik Sezai, *Uluslararası Çatışma Analizi ve Çözümü*, Nobel Akademik Yayıncılık, 2.Baskı, Ocak 2021, Ankara.
- Özdal Habibe, *Sovyetler Birliği’nin Dağılmasından Kırım’ın İlhakına Rus Dış Politikasında Ukrayna*, Usak Yayınları: 67, Avrasya Serisi: 11, Ankara, Haziran 2016.
- Özdal Habibe, Viktoria Demydova, *Türkiye-Ukrayna İlişkileri; Yüksek Potansiyel, Düşük Voltaj*, USAK Analiz, No: 16, Ankara, Aralık 2011.
- Özel Özcan Merve Suna, “Rus Dış Politikasında Ukrayna Krizi ve Türkiye’ye Etkileri”, İçinde: *IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi-Bildiriler Kitabı II*, (Editör: Hümeysra Dinçer, Ümit Güneş), İstanbul, 2015, (ss. 73-88).
- Özkaya Ahmet Teoman, “Kırım Savaşı”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 1991.
- Öztopal Mustafa Kemal, “Önde Gelen Uluslararası Örgütlerin Kırım’ın Yasadışı İlhakına Tepkileri”, *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi/International Crimes and History Journal*, 19, 2018, (pp. 105-135).

- Pazarcı Hüseyin, *Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Yayınları, Ankara, 1989.
- Pınarer Ataalp Kadir, “İsmail Gaspıralı ve Kırım Tatar Milli Hareketi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2014.
- Ploky Serhii, *Avrupa'nın Kapıları: Ukrayna Tarihi*, Feylesof Kitap, Nisan 2017.
- Saraçlı Murat, “Rusya Federasyonu'nun Yakın Çevre Politikasında Dış Rusların Yeri ve Kırım Meselesi”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Cilt 12, Sayı: 45, Bahar 2015, (ss. 69-88).
- Sarıkaya Gül, “Rusya'nın Kırım'ı İlhakından Sonra Kırım Tatar Milli Meclisi ve Kırım Tatar Türklerine Baskılar”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, XIV/55-Güz 2017, (ss. 85-100).
- Sarıkaya Gül, “Ukrayna Jeopolitiği Bağlamında Kırım ve Kırım Türkleri Sorunu”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Aralık 2014.
- Seydamet E., “Kırım Cumhuriyeti'nin Muhtariyeti Üzerine”, *Emel Fikir Kültür Dergisi*, Yıl: 45, Sayı: 203, Temmuz-Ağustos, Ankara, 1994.
- Smirnov Vasiliy Dmitriyeviç, *Osmanlı Dönemi Kırım Hanlığı*, Çev. D. Ahsen BATUR, Selenge Yayınları, İstanbul, 2016.
- Sönmez A. Sait, Harun Bıçakçı, Cuma Yıldırım, “Kırım Sorunu Bağlamında Rusya-Ukrayna İlişkilerinin Analizi”, *International Journal of Social Sciences and Education Research Online*, <http://dergipark.gov.tr/ijsser> Volume: 1(3), 2015, (pp. 656-670).
- Sümer Kutluk Kağan, “Kırım'da Rus İşgalinden Sonra Rusya'ya Karşı Yaptırımların Ekonomik Sonuçları”, *Eurasian Academy of Sciences Eurasian Business & Economics Journal*, Yıl: 2015, (ss. 469-477).
- Şahin Fethi Kurtiy. “2014 Sonrasında Kırım Tatarları ve Ukrayna: Ortak Bir Düşman Karşısında Yeniden Kurulan İlişkiler” *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi /International Crimes and History Journal*, 19, 2018, (ss. 137-176).
- Şamilkızı Gönül, *Kırım Ateşi-Bir İşgalin Anatomisi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, Aralık 2017.
- Şeker Burak Şakir, “Ukrayna Krizinde Tarihsel Doku: Türk Hâkimiyeti-Rus Yayılmacılığı”, İçinde: *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, (Editör: Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yıldırım), Beta Yayınları, İstanbul, Kasım 2014, (ss.19-37).

- Şöhret Mesut, “Kırım Sorununun Uluslararası Hukukta Devletlerin Kurulma ve Sona Erme Şekilleri Bakımından İncelenmesi”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 53, Bahar 2017, (ss. 1-27).
- Tansoy Tarkan Renan, “Sürgünden Kırım’ın Rusya Tarafından İlhakına Kırım Türklerinin Sorunları”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2018.
- Taşdemir Fatma, Adem Özer, “Uluslararası Hukuk Açısından Kırım Sorunu: Kosova’nın Rövanşını mı?”, *Erciyes Hukuk Dergisi*, Cilt 10, Sayı: 1, 2015, (ss. 43-61).
- Tecer Ömer Çağrı, “Jeopolitik ve Tarihsel Bir Rekabet Sahası Olarak Ukrayna ve Dış Politika Parametreleri”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 3, Sayı: 4, 2014, (ss. 97-125).
- Topsakal İlyas, “Tarihi Süreçte Rusya- Türkiye İlişkileri”, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı: 2, Sonbahar 2016, (ss. 33-53).
- Tunç Abdullah, Hamdi Fırat Büyük, “Kosova ve Kırım Vakalarının Uluslararası Hukuk Perspektifinden Karşılaştırmalı Bir Analizi”, *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, Sayı: 17, 2016, (ss. 129-164).
- Turan Yıldırım, Yalçınkaya Alaeddin, Efeğil Ertan, *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Üzerine 3. Uluslararası Mavi Karadeniz Kongresi: Uyuşmazlık Çözümü, İşbirliği ve Demokratikleşme, Gündoğan Yayınları*, İstanbul, Şubat 2013.
- Uçarol Rıfat, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitapevi, 4.Baskı, İstanbul, 1995.
- Uğurlu Nurer, *Karadeniz’in Sürgün Türkleri*, Örgün Yayınevi, İstanbul, Haziran 2013.
- Ünalmiş Ahmet Nafiz, Şafak Oğuz, “Karadeniz’de Rusya-ABD Rekabeti ve Ukrayna Krizi”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Cilt 5, Sayı: 7, 2019, (ss. 1-10).
- Volyanyuk Olga, Christina Dobrovolkska, Maksym Maiorov, *Perde Arkasındaki Kırım İşgal Rehberi*, Çev. Nataliia Nizhenets (Yıldırım), Nataliia Berezovska, Olena Palii, Prometheus Güvenlik Çevre Araştırma Merkezi, Kyiv, 2019.
- Yılmaz Salih, “Kırım Krizi ve Dünya Kırım Tatar Kongresi”, *SDE Bakış Dergisi*, Sayı: 12, Yıl: 2015, (ss. 1-16).
- Yüksel Sinan, “Küçük Kaynarca’dan Yaş Antlaşması’na Kadar Eflak Boğdan Üzerinde Osmanlı-Rus Nüfuz Mücadelesi”, *Bellekten Dergisi*, Cilt 83, Sayı: 297, 2019, (ss. 605-632).
- Yüksel Sinan, “Rusya’nın Kırım’ı İlhakı”, *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı: 2, 2019, (ss. 217-226).

İNTERNET KAYNAKLARI

Alkım Saygın, Ukrayna ve Turuncu Devrim Üzerine, (Erişim Tarihi: 03.08.2020)
https://www.academia.edu/29533486/Ukrayna_ve_Turuncu_Devrim_%C3%9Czerine_Alk%C4%B1m_Sayg%C4%B1n_academia.edu_30.10.2016.

Osman Köse, “Kırım’ın Ruslar Tarafından İşgal ve İlhakı”, (Erişim Tarihi: 07.10.2020)
<https://www.tukav.org.tr/haber/kirimin-ruslar-tarafindan-ısgal-ve-ilhaki.html.html>.

<http://old.qha.com.ua/tr/toplum/quot-cogu-insan-yerli-halk-tanimini-anlamiyor-quot/158269/>
QHA, Kırım Yerli Halk Statüsü, (Erişim Tarihi: 04.07.2020)
<http://old.qha.com.ua/tr/toplum/quot-cogu-insan-yerli-halk-tanimini-anlamiyor-quot/158269/>.

United Nations, Birleşmiş Milletler Yerli Halklar Bildirgesi, (Erişim Tarihi: 18.07.2020)
https://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_Turkish.pdf.

Charter of the United Nations, (Erişim Tarihi: 10.02.2020)
<https://www.un.org/en/charter-united-nations/index.html>.

Hürriyet, Kırım’da Neler Oluyor, (Erişim Tarihi: 24.04.2020)
<https://www.hurriyet.com.tr/dunya/kirimda-neler-oluyor-26013407>.

Rusya’nın Kırım’ı İlhakı, (Erişim Tarihi: 04.04.2021) <http://old.qha.com.ua/tr/analiz-haber/kirim-davasinin-dunubugunu/151525/>.

QHA, Kırım’ın Ukrayna’ya Devri, (Erişim Tarihi: 05.04.2021)
<http://old.qha.com.ua/tr/siyaset/quot-kirim-in-ukrayna-ya-devri-konusundaki-sovyet-belgeleri-feshedilsin-quot/161504/>.

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Kırım Tatar Sürgünü.....	35
Şekil 2: SSCB'nin Dağılması Sonucu Ortaya Çıkan Devletler.....	40
Şekil 3: Kırım Özerk Cumhuriyeti	43
Şekil 4: Kırım'ın Ukrayna'ya Devri.....	48
Şekil 5: Karadeniz Filosu	64
Şekil 6: Karadeniz Filosu Üsleri ve Savaş Gemileri	65
Şekil 7: AB Ortaklık Anlaşması'nın İmzalanmaması Üzerine Düzenlenen Protestolar.....	91
Şekil 8: Türkiye'nin Ukrayna Toprak Bütünlüğü Konusundaki Görüşü.....	112
Şekil 9: BM 76.Genel Kurulu 16 Aralık 2021 Tarihli Kararı Ülkelerin Oyları	124

ÖZGEÇMİŞ

Habibullah Rahman SAYAN, 2008-2012 yılları arasında Karabük Mehmet Vergili Fen Lisesi'nde öğrenim görmüştür. Lisans eğitimini; 2012-2016 yıllarında Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde tamamlamıştır. Ayrıca 2014-2016 yıllarında Anadolu Üniversitesi Menkul Kıymetler ve Sermaye Piyasası önlisans bölümünü bitirmiştir.

2014 yılında yapılan Kamu Personeli Seçme Sınavı sonucunda Türkiye 89. olmuştur. 2016 yılında atandığı Dışişleri Bakanlığı'ndaki memurluk vazifesi sonrasında, 2018 yılında Millî Eğitim Bakanlığı'na avukat olarak atanmıştır. 2019 yılında ise Dışişleri Bakanlığına avukat olarak naklen atanan Habibullah Rahman SAYAN, 2020-2021 yılında askerlik vazifesini yedek subay statüsünde, Samandağ (Hatay) Askerlik Şube Başkan Vekili olarak yerine getirmiştir. Halihazırda Dışişleri Bakanlığı'nın avukatlığı görevine devam etmekte olup, eğitim hayatına ise Orta Doğu Teknik Üniversitesi İşletme bölümü öğrencisi olarak devam etmektedir.